De Middelnederlandse boerden

editie C. Kruyskamp

bron
C. Kruyskamp (ed.), *De Middelnederlandse boerden*. Martinus Nijhoff, Den Haag 1957

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kruy003midd01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

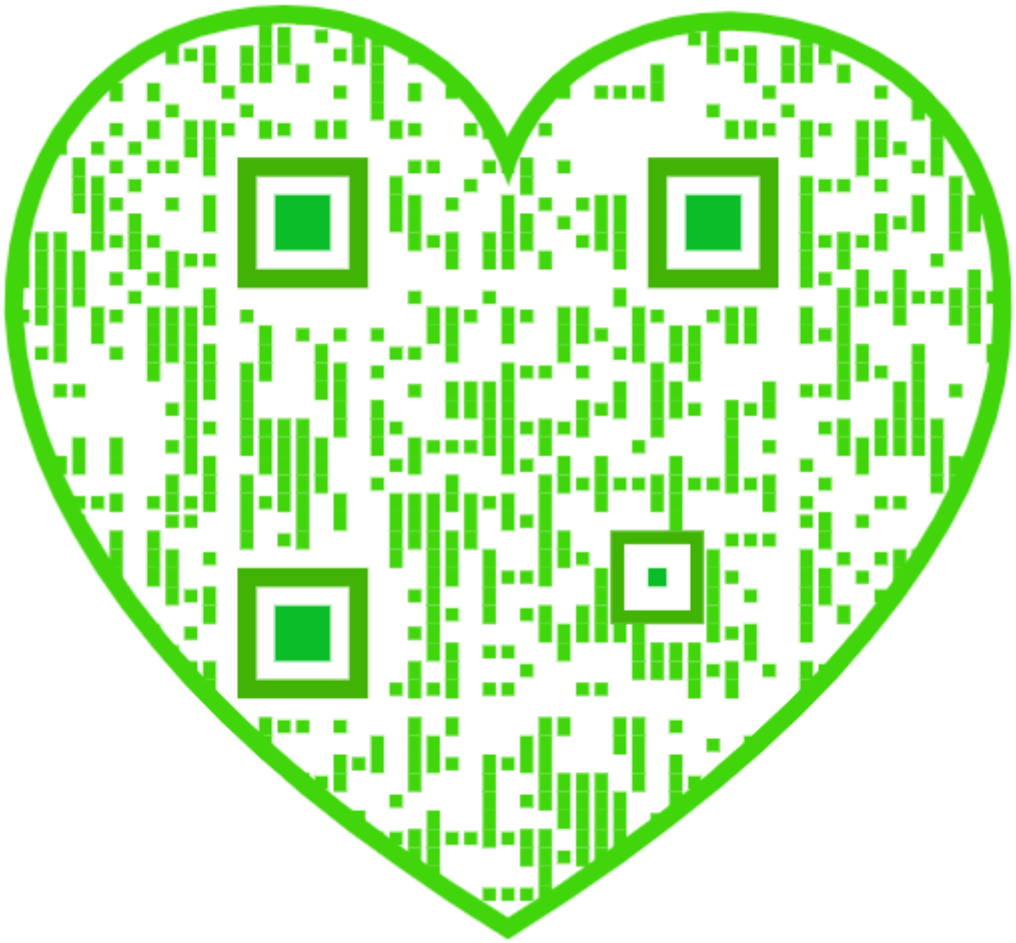

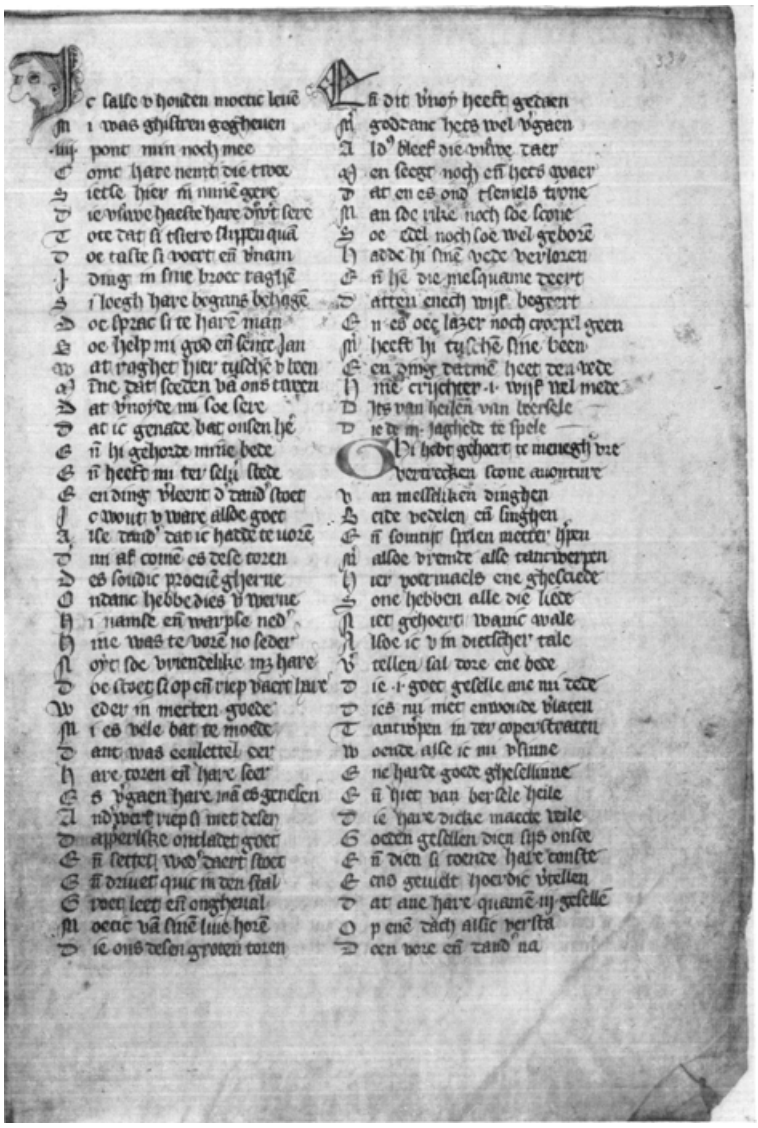

Voorbericht

Bijna honderd jaar geleden, in 1861, verscheen de enige verzameling boerden die ten onzent ooit in boekvorm is uitgegeven, Verwijs' bekende bundeltje ‘Dit sijn X goede Boerden’. Dit was geen verzameluitgave, maar behelsde alleen verworpelingen, de door Willems en Serrure voor publicatie ongeschikt geachte teksten. Nadien zijn nog slechts drie andere boerden uitgegeven in verzamelbundels tussen andere stukken, waar ze verloren en vrijwel vergeten stonden. Het kwam mij voor dat er dus wel behoefte bestond aan een volledige uitgave van de schaarse overblijfselen van dit bij ons stellig evenals in Frankrijk in zijn tijd gaarne beoefende dichtgenre. Enkele van de meest karakteristieke specimina (de nrs. XVII en XVIII) worden hier voor het eerst gepubliceerd. In de inleiding heb ik mij beperkt tot een algemene karakterisering en een bespreking van de plaats die het genre in onze literatuur inneemt. In de aantekeningen achterin zijn gegevens voor de stofgeschiedenis van elk gedicht bijeengezet, maar voor de uitwerking daarvan blijft nog wel een en ander te doen over. De uitgave richt zich in haar opzet niet uitsluitend tot de vakgenoten, maar wil ook voor een wat groter publiek toegankelijk zijn; daartoe dienen in hoofdzaak de verklaringen in de noten onder de tekst; in de aantekeningen achterin wordt op sommige kwesties wat dieper ingegaan. Aan het eind van de inleiding is de wijze van uitgave verantwoord.

December 1956
C. KRUYSKAMP.

Inleiding

I. Term en begrip *boerde*

Het woord boerde is ongetwijfeld van Franse herkomst. Het Mnl. Wdb., hoewel in het eerste deel nog vrij beknopt, geeft er niet minder dan 34 bewijsplaatsen van, de meeste uit Maerlant, één uit Hadewijch, waarschijnlijk de oudste: 'En houdt mine worde noch over borde noch over spel' (*Meng.* 27,74). De betekenis is daar gekheid, grap, die ook in het Oudfrans de meest gewone is; in dezen zin wordt het ook gebruikt in de vierde boerde in de tegenstelling 'eest boerde of ernst.' In het Frans is *bourde* omstreeks 1200 ontleend aan Provençaals *borda*; de verdere etymologie is onzeker (zie Bloch - v. Wartburg, *Dict. Etymol.* (1950)). De nog door Dauzat gegeven verklaring als een samentrekking van *behourde*, 'substantif verbal de l'ancien fr. *behourder* au sens de 'plaisanter' (du francique **bihurdan*)' schijnt onhoudbaar te zijn, daar *bourder* eerder voorkomt dan die samentrekking kon hebben plaatsgehad. Ook het Engels (*bourd*) en het Middelnederduits (*bôrt*) kennen het woord, evenzeer als ontlening aan het Frans.

In het Frans heeft *bourde* ook de betekenis die overeenkomt met die welke hier voor ons van belang is, nl. als synoniem van fabliau (*fablel*), naast benamingen die geheel in dezelfde sfeer liggen als *trufe*, *risee*, *gabet*[1)], termen die alle het best zijn weer te geven met *klucht*, in de oude, ruime betekenis van iets grappigs, zowel een grappig verhaal als een grappig voorval. Ook als synoniem van *sotternie* komt boerde voor: 'Ene sotte boerde ende ene goede sotternie' luidt het opschrift van Drie daghe here. Daarnaast nog *boerdement* (Lippijn, vs. 186).

Bédier geeft van *fabliau* een definitie, kort en krachtig,

1) Bédier, *Les Fabliaux*[4] 33.

die luidt: ‘Les fabliaux sont des contes à rire en vers’[1]. Daarmee is inderdaad alles gezegd, als men de specifieke betekenis van het woord *conte* in het oog houdt. Voor boerde kan men dus als definitie geven: een boerde is een Middelnederlands grappig vertelsel in verzen. Een vertelsel, een kort verhaal dus. ‘Le fabliau n'a point, comme le roman, l'allure biographique. Il prend ses héros au début de l'unique aventure qui les met en scène et les abandonne au moment ou cette aventure finit’[2]. De boerde is zuiver anecdotisch. Maar niet elk anecdotisch vertelsel is een boerde. Ook vele exempelen dragen een anecdotisch karakter. Het essentiële criterium is dan ook: is er een morele strekking? Zo niet, dan heeft men te maken met een fabliau, een boerde. Het was dus zeker ten onrechte dat Willems in Belg. Museum X onder het opschrift ‘Sproken’ met tussen haakjes ‘Fabliaux’ verhalen over een kam schoor als ‘Dits van den man die gherne dranc’ en ‘Van iij ghesellen die de bake stalen’ enerzijds, en ‘Van den verweenden Keyser’ en ‘De mantel van ere’ anderzijds. De eerstgenoemde zijn boerden, de laatst sproken of exempelen. Ten onrechte ook noemt Kalff als boerde het door Kausler[3] uitgegeven verhaal ‘Van de weldaet die de duvel dede’; het is stellig een exempel. Het verhaal van de man die in een weerwolf verandert in Lekespiegel III, 4, door Van Mierlo aangeduid[4] als een ‘tamelijk platte boerde’, rekenen we stellig niet tot dit genre; de hele toon is niet die van de boerde. Minder zeker is dat ten aanzien van het verhaal van de weduwe van Ephese, dat in de esopet voorkomt en door Kalff ‘de eerste boerde’ genoemd wordt[5]. Het is ook in een Frans fabliau behandeld[6] en als thema kan het wel tot deze categorie gerekend worden; Bédier neemt het zonder bezwaar op in de lijst van de door hem als zodanig erkende fabliaux (nr. 63, blz. 438). Maar zowel de Franse versie als die in de Esopet hebben een nadrukkelijk morali-

1 a.w., 30.
2 a.w., 32.
3 *Denkmäler* 3, 111.
4 *Gesch. v.d. Letterk.* 2, 27.
5 *Gesch. d. Ned. Letterk.* 1, register.
6 Nr. LXX in de *Recueil général* van de Montaiglon en Raynaud.

serend slot en als exempel vindt men het ook in de VII Vroeden binnen Rome en soortgelijke verzamelingen. Daarom meenden wij het niet tot de boerden te mogen rekenen. Een enigszins twijfelachtig geval is ook ‘Van den monick’. Het begin is min of meer moraliserend en het verhaal doet ook wel aan een exempel denken, maar door het satirisch-ironische slot met het vaste motief van de ‘korthielde vroukens’ mag men het toch ook wel bij de boerden rekenen, zoals wij in navolging van Verwijs dan ook gedaan hebben. Hem zijn wij ook gevolgd in het opnemen van het gedicht ‘Dmeisken metten sconen vlechtken’, hoewel het zuiver lyrisch is en het enige motief om het hierbij op te nemen eigenlijk alleen het min of meer erotische karakter is. Terwille van de traditie hebben wij de sinds welhaast een eeuw nu eenmaal als ‘goede boerden’ bekende verzameling van Verwijs dan ook maar in haar geheel opgenomen, mede om deze teksten, die in zijn uitgave schaars geworden zijn, weer algemeen toegankelijk te maken.

De aanduiding ‘boerde’ vindt men in de overgeleverde stukken viermaal in het opschrift (IV, VI, VII, VIII), tweemaal in de tekst (IV, 15; IX, 2); verder wordt gesproken van ‘dit exempel’ (VII, 222), ‘een avonture’ (X), ‘dese sproke’ (I, Explicit; II, *Nota*).

II. De overlevering

Het aantal overgeleverde boerden is zeer gering en omvat ongetwijfeld slechts een fractie van wat in dit genre bestaan heeft. Al hebben Montaiglon en Raynaud zes delen kunnen vullen met hun Recueil Géneral, toch geldt hetzelfde voor het Frans, met zijn oneindig veel rijkere literatuur en groter taalgebied. Bédier registreerde 147 fabliaux, en zegt daarvan: ‘C'est peu pour représenter le genre. Mais nous en avons assurément perdu un très grand nombre....Pourtant...certaines inductions nous permettent de croire que, si nous possédons seulement l'infime minorité des fabliaux, nous en avons pourtant l'essentiel. Une sorte de justice distributive a guidé le hasard dans son oeuvre

de destruction. Elle nous a conservé ceux que le moyen âge reconnaissait pour les plus accomplis'. Het oudste fabliau is van 1159 (Richeut), de jongste zijn van Jean de Condé, die ca. 1340 stierf. 'Ce sont, bien probablement, les dates extrèmes qui marquent la naissance et la mort du genre'. Meer dan de helft van de te localiseren fabliaux zijn afkomstig uit het noorden van Frankrijk, inzonderheid uit Picardië. Het laatste is zeker niet zonder betekenis voor onze boerden. Hoewel dezelfde grappige vertelsels zeker ook bij ons spontaan konden ontstaaan, is het overgrote deel toch gevolgd naar Franse voorbeelden. Een enkele maal schijnt ook het omgekeerde het geval te zijn geweest: aan het slot van fabliau nr. LXIX bij Montaiglon en Raynaud, 'De le vescie a Prestre', lezen wij: 'Jakes de Baisiu, sans dotance, L'a de Tieus (*d.i. Diets*) en Romanc rimee Por la trufe qu'il a amee'. Van het fabliau van Barat en Haimet (M.-R. nr. XCVII), dat overeenkomt met de boerde van de drie gezellen die de bake stalen, meent J. de Vries[1] dat de dichter zijn stof uit Vlaamse overlevering heeft kunnen putten. Chrologisch vallen onze boerden ook ca. een eeuw later dan de fabliaux.

De spaarzame overlevering van de boerden vloeit voort uit de geringe waarde die er aan gehecht werd. Aparte handschriften met boerden bestaan niet; zij zijn typisch bijwerk, alleen goed genoeg om een enkel over of open gebleven blad te vullen, of om opgenomen te worden in grotere verzamelingen van korte stukken, zoals het geval is bij het Hulthemse handschrift. Het laatstgenoemde bevat de meeste van onze overgeleverde boerden, nl. elf, op de folio's 31, 32, 39, 107, 112-114, 148-149 en 164. Op fol. 64 is een stukje onleesbaar gemaakt dat het opschrift heeft 'Vanden papen'; waarschijnlijk was dit geen boerde, maar een satire. Een andere belangrijke bron is het Brusselse hs. (K.B.) II, 1171, een zeer fraai handschrift dat grotendeels gevuld is met Maerlants Spiegel Historiael. Achterin (fol. 327-332) staan enige hekeldichten en boerden, door Verdam in zijn woordenboek aangehaald als 'onuitgegeven boer-

1 *Ts. v. Ndl. Taal- en Letterk.* 45, 220.

den' (Bouwstoffen, art. 966); van deze vijf stukken zijn er slechts drie echte boerden, die evenwel tot de beste en belangrijkste behoren: 'Vanden vescher van parijs'; 'Van heilen van beersele' en 'Vander vrouwen die boven haren man minde'. Voorts vindt men twee boerden in de gedichten van Willem van Hildegaersberch (hs. 's-Gravenhage, K.B. 129 E 6): fol. 32d-34a 'Vanden paep die sijn baeck thestolen wert'; fol. 95b-96c 'Vanden monick'. Ten slotte twee boerden in het door Verwijs 'Van Vrouwen ende van Minne' gedoopte handschrift ('s-Gr., K.B. 75 H 57) fol. 19r^{o}-20v^{o} 'Ic prijs een wijf' etc. en fol. 46r^{o}-54v^{o} het verhaal van de twee ridders. Behalve de twee stukken uit Van Hildegaersberch zijn al deze gedichten slechts in één versie overgeleverd; de varianten uit het tweede hs. van Van Hildegaersberch zijn onbelangrijk.

III. De overgeleverde Boerden

De negentien stukken die wij hierachter afdrukken, waren alle bekend; twee, nr. XVII en XVIII, waren nog nooit gepubliceerd. Op een paar na voldoen zij geheel aan de hierboven gegeven definitie van een boerde, nl. dat zij een berijmd vertelsel van komische of satirisch-komische aard zijn. De nrs. I, II, IV, XI en XVI wijken in zoverre af dat zij geen eigenlijk verhaal zijn, geen intrige hebben. I, XI en XVI zijn spotdichten, respectievelijk op de dronkaard die in de kroeg een held is, maar thuis doodsbang voor zijn vrouw; op de onkuisheid der begijnen en bogarden, en op de losbandige student. II is, zoals reeds werd opgemerkt, een lyrisch stukje. IV is niets dan een woordbaldadigheid, een stukje zoals men vindt in de Franse 'sottisiers'; het draagt echter in het hs. het uitdrukkelijke opschrift 'ene boerde' en wordt ook in de tekst zo aangeduid, zodat wij de opneming wel gerechtvaardigd achten.

De overige zijn alle echte 'verhaaltjes' en wel, op twee na, alle avonturen van minne. Sommige van de behandelde motieven behoren tot de bekendste van het genre; zij zijn in tal van versies bekend en eeuwen lang telkens weer behandeld; soms leven zij nog voort in volksvertelsels. Hier-

toe behoort nr. III, ‘Wisen raet van Vrouwen’, met het motief van de biechtvader als onbewust tussenpersoon, dat terecht als een van de beste van onze boerden bekend staat, onderhoudend verteld in en zijn terughoudendheid van toon geschikt om als paradestuk in bloemlezingen te figureren. Verder nr. VII, met het motief van de verplaatste wieg, talloze malen behandeld, o.a. door Chaucer; nr. XIV op het thema ‘le mari trompé, battu et content’ (Lafontaine) en nr. XVIII, waarin verschillende motieven vermengd zijn en dat ook bij Chaucer te vinden is (The Miller's tale). Ook van de meeste andere stukken zijn parallelen bekend, die wij in de Aantekeningen zoveel mogelijk aangewezen hebben[1]. Het motief van de boerde van de drie gezellen die de baak stalen (nr. IX) is zeer grondig bestudeerd door J. de Vries[2]. Deze boerde komt overeen met het fabliau van Barat en Haimet, maar staat litterair veel hoger. Het verhaal is verder bekend in een IJslandse versie van Jón Halldórsson en verder als volksvertelsel in min of meer volledige vorm in Italië, Oost-Europa, bij de Turken en Kabylen. De Vries meent dat het uit het oosten naar W.-Europa werd overgebracht door kooplieden die op de Levant voeren. ‘Aanvankelijk beperkt tot de kringen der kooplieden, kon het ook in de mondelinge overlevering overgaan, zoals in Lombardije het geval geweest is; in de Nederlanden echter schijnt dit niet gebeurd te zijn; hier heeft de boerdendichter zich van de stof meester gemaakt en daaraan een bijzonderen vorm gegeven....Aan het bestaan van samenhang tussen populaire traditie en litteraire bewerking kan niet getwijfeld worden.’

Bédier heeft in zijn boek over de fabliaux de stelling verdedigd dat de motieven van deze verhalen niet in een doorlopende traditie van Oosterse en andere stof gezien hoefden te worden, maar te allen tijde en op elke plaats spontaan konden ontstaan. Hoe aantrekkelijk deze voorstelling ook

1 Voorzover er reeds opsommingen van deze parallelen bestaan in algemeen toegankelijke werken als die van Dunlop, Bédier en Lee (*The Decameron*) volstaan wij met verwijzing daarnaar; het zou een nodeloze belasting van onze uitgave zijn die lijsten hier te herhalen.

2 *Ts. v. Nederl. Taal en Letterk.*, dl. 45, blz. 212-262.

schijnt door eenvoud en natuurlijkheid, zij is toch terecht aangevochten en kan zeker alleen voor een kleine minderheid der gevallen op geldigheid aanspraak maken. Het optreden van bepaalde motieven in telkens weer gelijk verband, zoals bij de verhalen van de weduwe van Ephese, van de geestelijke als onbewust tussenpersoon, van de verplaatste wieg, wijst onmiskenbaar op een traditie, hetzij mondeling of litterair, en die traditie voert onvermijdelijk terug, enerzijds op de klassieke, anderzijds op de Oosterse literatuur. Reich en Von Winterfeld hebben gewezen op de functie van de mimus in dit verband. Zowel het voortleven van de mimus als het hele bestaan van de ioculatores en de zangers van hogere stand, die zich voortdurend verplaatsten, maakt het doorgeven van motieven, de traditie in de meest letterlijke zin, tot een volkomen vanzelfsprekende zaak.

Volkomen natuurlijk past ook het hele genre in de wereldlijke literatuur van de Middeleeuwen. Die literatuur was er immers in de eerste plaats een van vertellen. Verhalen, steeds maar weer verhalen, geschiedenissen van avontuur en van minne, dat was het wat men wenste te horen en wat men te horen kreeg in de ridderromans. Die romans waren grotendeels aaneenschakelingen van epicsodes, al of niet geschikt tot een groter bouwsel, tot een cyclus. Naast deze langademige en hooggestemde verhalen, als afwisseling of onderbreking, was er natuurlijk plaats voor de anecdote; ten dele ook er in: ‘dans les plus hautes épopées, se glisse un élément comique, plaisant, vilain. C'est le germe des fabliaux’, zegt Bédier[1], die voorts de o.i. zeer juiste en belangrijke opmerking maakt dat de fabliaux zich grotendeels richtten tot hetzelfde publiek als dat waarvoor de ridderromans bestemd waren: de fabliaux ‘n'étaient point, comme des serfs, proscrits des nobles cours; mais, indistinctement, ils prenaient rang auprès des poèmes les plus aristocratiques. Nulle hiérarchie, aucun règle de préséance’ en ‘La promiscuité de ces genres nous est matériellement attestée par les manuscrits’[2].

Voor de Nederlandse literatuur, die vanouds veel meer

1 a.w., 372.
2 a.w., 382.

dan de Franse en Duitse een burgerlijk publiek had, geldt dit ongetwijfeld in nog sterkere mate. De meest karakteristieke boerden, als van Heile van Beersele en De Visscher van Parijs, vindt men in een handschrift dat begint met de Spiegel Historiael en verder de VII Vroeden van binnen Rome bevat. Het onderscheid met verhalen van de laatste laatste soort ligt meer in de toon, dan in de stof. Een accent van realisme wordt er, in onderscheid van de exempelen, mede aan gegeven door de localisering van het verhaal, het noemen van bepaalde plaatsen waar het is voorgevallen: ‘te Haerlem’ (III); ‘int lant van Loen’, ‘Te Hasselt’ (V) ‘Te Brusele’ (VI); ‘Te Dordrecht’ (VIII); ‘te Lokere op de Scelt’ (X), ‘Bute Bruesele’ (XI); ‘Buten Parijs’ (XVII); ‘Tantwerpen’ (XVIII); ‘Bi oesten ghint’ (XIX).

IV. Waardering

De waarde van de boerden wordt in hoofdzaak bepaald door de kwaliteiten van de verteller. De stof is op zijn best een aardige intrige, en het hangt er helemaal van af wat de dichter daarvan weet te maken of de boerde litteraire waarde heeft. Bij sommige is dat zeer bepaald wèl, bij andere stellig niet het geval. Legtmen b.v. naast elkaar de boerde van de drie gezellen die de baak stalen en die van de paap wiens baak gestolen werd, dan constateert men dat de eerste boeiend en met verve is verteld, de tweede zo droog en nuchter dat het overigens aardige gegeven niet tot zijn recht komt. Ook het verhaal van de monnik, eveneens van Willem van Hildegaersberch, is droog en zonder spanning; Van H. heeft weinig gevoel voor humor, hij is een ietwat verzuurde moralist. De twee boerden uit de bundel Van Vrouwen ende van Minne (XIV en XV), behoren zeker ook niet tot de beste. Van XIV is de tekst nogal corrupt en de strofische vorm wijst ook op een late bewerking. Nr. XV is uiterst onbeholpen en omslachtig verteld, vol stoplappen, maar de tekst maakt een veel ouder en oorspronkelijker indruk dan die van het voorgaande nummer. Van de overige stukken, die uit het Hulthemse en het Thorpe-handschrift, kan men, voor zover het echte boerden zijn, zeggen dat ze

in hun soort bepaald goed zijn. Aanvaardt men het genre, dan kan de moderne lezer die ze vermag te zien in de sfeer van hun tijd, ze zeker appreciëren. Toen Verwijs zijn X Goede Boerden uitgaf, was er nog een apologie nodig om deze verworpelingen onder het oog van het publiek te durven. brengen; zij waren te zeer in strijd met de pruderie van die tijd. Alleen ‘waar het de wetenschap geldt, waar men op een veld komt, dat door betrekkelijk slechts weinigen wordt betreden’, was die preutsheid volgens Verwijs ‘enigszins belachelijk’. Thans zal, op een enkele uitzondering na (IV), ook een beroep op de wetenschappelijke waarde nauwelijks meer nodig zijn om ze ook bij een ruimer publiek aanvaarding, en naar wij hopen, zelfs waardering te doen vinden. Het zijn grotendeels erotische verhalen en motieven, maar in de verwerking en uitwerking van die motieven gaan de oude boerdendichters zeker heel wat minder ver dan menig modern litterator. Het zijn de oude thema's van minnelist en bedrog, van vrouwenlust en paapse stoutigheid, die de als zodanig als komisch gevoelde stof leveren; de aanduiding van het minnespel beweegt zich in de eenvoudig noemende of de geijkte omschrijvende termen, van enige detaillering is geen sprake en de term ‘ponografie’ komt dus niet in aanmerking. Wie Lafontaine kan genieten als de zorgvuldig geciseleerde kopergravure van diens tijd, kan deze boerden waarderen als de simpele, grovere, maar ook vaak zoveel directer treffende houtsneden van de late Middeleeuwen. Verhalen als die van de Cnape van Dordrecht, van de twee clerken, van de Visscher van Parijs, van Heile van Beersele, staan zeker op het peil van de beste Franse fabliaux. Zij zijn vol van een, zeker niet subtiele, maar krachtige ironie, vol korte, nuchtere, maar trefzekere karakterisering. De baljuw in de Cnape van Dordrecht staat voor ons als een volkomen reële figuur, een man die zijn beperkte wereld kent, die zijn taak serieus opvat, die genoeg mannensolidariteit bezit om met een knipoogje de knape in zijn wonderlijk ambacht te erkennen en te waaarderen: ‘ghi sijt een goet gheselle, Ghi winnet mit besweetten velle’, maar die, als hij door de knape overtroefd is, een gevoelig man blijkt, in zijn huwelijksleven diep gegriefd: ‘noit en

gauic in mijn leuen Gelt dat mi dede soe wee'. Voortreffelijk is in de II Clerken de karakterisering van de twee loze 'clerken die waren gekeert van Parijs, ende die geleert hadden spel ende wijsheit mede' enerzijds en de sullige Gobert, de 'goede man', die 'hem niet hoedde van bedrieghe' anderzijds; die toch, als hij merkt hoe hij in de eer van zijn dochter getroffen is, opstuift en zich weert 'soe hi best can'. En in Heile van Beersele, hoe prachtig is daar de typering van de drie minnaars, de mulder, 'hiet willem hoeft', de snoeplustige paap die zo heerlijk breeduit ging 'ligghen ghewaghen vter ewangelien menech woert,', de ruwe smid, en hoe kostelijk en raak is de hele situatie aangegeven als de mulder meent dat het oordeel is aangebroken en hij de touwen doorsnijdt

> 'daer die bac mede hing,
> Doe seide willem dese ding:
> Nu woudes god ende goed geual
> Ochte willem hoeft iet zeilen sal'.

'Dit es de frenesie' geeft ons een kostlijk en kostbaar beeld van het leven van de varende clerken. Zij beginnen als 'studant' die 'ligt te Parijs ter scole', zetten daar de bloemetjes buiten en komen thuis als 'meester vander arten'. Maar helaas, wat doen zij met die kunst? Een florijn is beter 'dan een sac vol Latijn'; wie geen geld heeft, kan niet aan een baantje komen, en dan blijft er niets anders over dan 'achter lande lopen Te minen moyen, te minen maeghen' en de glorieuze student eindigt als een 'Everardijn', een netteboef.

Om hun levendig beeld van het maatschappelijk leven en de houding in dit leven van personen van allerlei stand, zullen de boerden, naast hun waarde als veelal goed vertelde anecdoten, altijd hun betekenis als cultuurdocumenten behouden. Moge deze nieuwe uitgave bijdragen tot hun kennis en waardering, ook buiten de engere kring der vakgenoten.

V. Verantwoording van de Uitgave

Alle teksten zijn gecollationeerd met de handschriften. Ze worden afgedrukt in de volgorde waarin zij in de handschriften voorkomen, en wel eerst die uit het Hulthemse hs., dan die uit Hildegaersberch, vervolgens de twee uit het hs. Van Vrouwen ende van Minne en een uit het Rose-hs. en ten slotte de drie uit het Brusselse hs. II, 1171. De afkortingen zijn opgelost, met cursivering van de opgeloste letters. Toegevoegde letters staan tussen vierkante haken, tekst-critische veranderingen zijn in de noten verantwoord. De *u* en *v* ende *i* en *j* worden weergegeven zoals ze in de hhss. staan. De hoofdletters zijn in het algemeen behouden, resp. achterwege gelaten, behalve voor zover de interpunctie, die van ons is, dit eiste. De varianten en verdere opmerkingen betreffende de hhss. staan onder de tekst, daaronder de verklarende aantekeningen.

Tekst

I[+] Dits van den man die gherne dranc[aant.]

[+]31b

Dits vanden man die herde gherne
Tilec was inde tauerne[2.]
En*de* langhe duerde en*de* hoghe dranc.[3.]
Alse hem die tijt waert te lanc
En*de* hem twa(t)ken en*de* drincke*n* ontvacht,[5.]
Doe seide hi: sal ene*n* nacht[6.]
Slapen gaen bi mire messen,[7.]
Op minen poelu mijn cri ontdessen,
Lone alst mi lonen mach.[9.]
Ic sal hier weder sijn eer dach;[10.]
Sulke auenture mach mi neken,[11.]
In come weder van deser weken.
Mijn wijf mach peinsen ic ben doot.
Nv bidt vore mi, cleyne en*de* groet,
Dat ic te dingtide thuus come.[15.]
Wi biddens gode, seiden si some.[16.]
Ay, die noit en proefde noch en weet
Hoe dat met goeden ghesellen steet
Die gherne langhe int drinchuus dure*n*[19.]
En*de* hoe si dat int inde besueren
En*de* hoe si sijn dan thuus ontfaen,
Tsauons alsi henen gaen!
Int inde moeten wi e*mmer* scheyden.
Het mochte een steene*n* h*er*te v*er*leiden[24.]
Te cloppene vore mijns wyfs dore,[25.]
Al stondiere al ghewapent vore.

2. *Tilec* tijdig, vroeg.
3. *duerde* toefde, bleef; *hoghe* zeer.
5. *twatken* (schrijffout) het waken; *ontvacht* te machtig werd.
6. *sal* voor het ontbreken v.h. subject vgl. STOETT, *Synt.* § 5, *g.*
7. *bi mire* (hs. *sire*) *messen...mijn cri ontdessen*, zie Aant.
9. het bekome mij zoals het wil.
10. *eer dach* eer er een dag voorbij is.
11. *neken* naken; de zin is: welk lot mij ook ten deel wordt.
15. *te dinghtide* eig. op de tijd dat er recht gesproken wordt; vand. oneig.: op het juiste ogenblik.
16. *si some* sommigen.
19. *duren* toeven.
24. *verleiden* leed worden; te zwaar vallen.
25. *dore* deur.

Het was doncker en*de* diep[27.]
En*de* hi ghinc thuus, maer hi en riep
Noch hi en clopte, maer hi hoerde
Dat Sathanas sijn wijf becoerde
Die wonderlike stont vereert[31.]
Ouer een vier d*at* qualike beert[32.]
Van quaden groenen elsen houte.
Si hadde een licht vat m*et* smoute[34.]
Ontsteke*n*, d*at* haer qualike lichte.
Si stont op en*de* beuede en*de* v*er*gichte:[36.]
Dat hi moet hebben ongheual,
Haer man, eer hi comen sal.
Desen quaden valschen deyn,[39.]
Ic woude ic m*et* hem op een pleyn
Mijn leuen mochte sette*n* in waechscalen,
Al soudic metter siele*n* betalen!
Mijn h*er*te es soe vol van moede[43.]
Dat ic dus schede van mine*n* goede
Dat hi nacht en*de* dah vergolst![45.]
[+] Ic hebbe al desen dach ghepolst[46.]
Om melck to soeckene te minen kinde. [+]31c
Dat ic doghe dese grote ellende,
.....[49.]
Dies moet hi noch wel qualijc vare*n*
En*de* moete*n* hebben de*n* vierden dach de*n* rede,[51.]
Die pape en*de* die costere mede!
Met dien selue*n* soe loyde die coe;
Gheraet wat seide si daer toe:[54.]
Nv loeyt, seit si, ghi mocht wel loyen;
Ons leuens mach ons sere v*er*noyen,[56.]
Wine hebben voeder no raepbroet,[57.]

27. *diep* zo dat men er in wegzakt, erg modderig.
31. *wonderlike...vereert* verschrikkelijk boos.
32. *beert* brandt.
34. *licht vat* lamp; *smout* vet.
36. *vergichte* jichtig (misschien te lezen: si stont op beuende). Vs. 37-39 drukken uit wat zij denkt; daarna begint een directe rede.
39. *deyn* lummel.
43. *moede* boosheid.
45. *vergolst* verbrast.
46. *hebbe...ghepolst* ben er op uit geweest.
49. Voor deze ontbrekende regel zou men volgens Verdam (*Ts.* 1, 140) kunnen lezen: ‘Ic ende mijn kint te waren.’
51. *rede* koorts; de vierdendaagse koorts moge hem te pakken nemen
54. *gheraet* raad eens.
56. *vernoyen* verdrieten.
57. *raepbroet* van raapzaad gemaakt brood.

Wi mochten ons lieuer wesen doot
Dan sat wi claghen dese ellende![59.]
Ic hadde melc ghenoch int spinde,
Haddic inslach tot deser coe;[61.]
Si sal gaen tote paeschen toe,
Dat wetic wel, eer si ionghen sal,
En doe groet ongheual.[64.]
Dat hi mi doet dit swaer verdriet,
Want hi mi gheen voeder en liet!
Si ghinc gode sere ontdancken,[67.]
Si stiet den hont in sijn lancken,[68.]
Soe dat hi mochte hebben scande,[69.]
Si smeet die catte met enen brande,[70.]
Soe dat daer die gheinsteren vte stouen;[71.]
Si gheliet haer al verscoven,[72.]
Sine wiste haer over wien wreken.[73.]
Sine conste haer vier niet onsteken,[74.]
Haer kint sat altoes en creet,
Dat sijt wel seuen weruen smeet:
God gheue hem scande die v wan,
Dat ic v niet ghestillen en can!
Si vliec haer seluen ende den vader mede;[79.]
Niet en wetic oft si haren man dede.[80.]
Haer man steet vore die dore ende hoert
Dat si seit al dese moert.[82.]
Hi peinsde dat hi cloppen sal,
Nochtan croep hi inden stal
Ende liet die dore aker staen.[85.]
Hi dochte dat hem qualike sal vergaen
Ende soude eer die vlocht kiesen

59. *dat wi claghen* dat wij ons te beklagen hebben over.
61. *inslach tot* voorraad voor.
64. als er geen grote tegenslach komt (de emendatie die Verdam, *Ts.* 1, 140 voorstelt, is bepaald onnodig).
67. *gode ontdancken* vloeken.
68. *lancken* zijden.
69. *mochte hebben scande* er treurig aan toe was.
70. *brande* stuk brandhout.
71. *gheinsteren* vonken.
72. *verscoven* buiten zichzelf.
73. zij wist niet hoe haar woede te koelen.
74. *Dat* zodat; *wel seuen weruen* ik weet niet hoe dikwijls; *smeet* sloeg.
79. *vliec* vervloekte.
80. hiermede geeft de dichter met een knipoogje te verstaan dat haar man misschien niet dezelfde is als de vader van het kind.
82. *moert* moorddadige gedachten? of met Verdam (*Ts.* 1, 140) te lezen *woert*?
85. *aker* op een kier.

Dan den camp ende sijn lijf verliesen.[88.]
Haer dochte dat sere te middernacht necte[89.]
.....[90.]
Ende peinsde dat si sal slapen gaen,
[+] Want sijn comen waer ghedaen.[92.]
Niet dat si beide om sine raste,[93.] [+]31d
Maer dat si haer van swaren laste[94.]
Ontladen soude met quaden warde[95.]
Ende dat si met hare ende met baerde[96.]
Trecken souden onder hem beiden.
Ic koese den camp, maer lieuer scheiden.[98.]
Haren poelu hadde si ghemaect
Ende ghinc daer op al moeder naect
Ende sechende haren man na haren wille[101/102]
Met den ghenen die de helle
Regneren moeten ende bewaren,
Dat hare man moeste qualike varen
Ende alle quekeers ende dobbeleers mede[105]
Die noyt vrouwen onraste deden.[106.]
Doen blies si die kerse vut ende ginc onder.
Bi den leuene, seit si, mi heeft wonder[108.108.]
Wat men werct in die tauerne!
Ic soude morghen soecken gherne[110.110.]
Mi derder van sterken wiuen,
Soe en mach hi mi niet ontbliuen,[112.]
Noch in gheselscap no in gariten.[113.]
Ic sal hem maken sijnder eren quite
Ende doen hem leuen met groten scanden,
Maghicken ghecrighen metten handen.
Haer man es vore die camere comen,

88. *lijf* leven.
89. *necte* neigde.
90. Verdam (*Ts.* 1, 140) wil voor het ontbrekende vers lezen: ‘Bedi dat hare sere vaecte’, wat echter met het rijm niet erg klopt.
92. *sijn comen waer ghedaen* er was geen kans dat hij nog komen zou.
93. *beide* bezorgd was; *raste* rust.
94. *haer...ontladen* haar hart luchten.
95. *warde* woorden (misschien ablautvorm volg. FRANCK-V. WIJK).
96. *met* aan.
98. *Ic* de dichter spreekt
101/102 *sechende...met den ghenen* riep de zegen af over haar man van hen die..., nl. de duivels.
105 *quekeers*, spelen op het *queec-* of *quaecbert*; een soort van dobbelspel.
106. *noyt* ooit.
108. *Bi den leuene* bij het eeuwig leven.
108. *werct* uitvoert.
110. *soude* 1. *souden* zou hem.
110. met twee andere sterke vrouwen.
112. *ontbliuen* ontgaan.
113. *gariten* eig. wachthuisje; vervolgens huis bij de stadsmuur.

Die dese moert al heeft v*er*nomen[118.]
En*de* sijn h*er*te was vol van rivele.[119.]
Hi sprac te hare tsinen spele:[120.]
God gheue v goeden auont vrouwe,
Ic bids v op gherechte trouwe:
Laet mi sculen desen nacht.
Al en hebbic niet ghewracht,
Ic sal voert ane werke*n* en*de* om orbore gaen,[125.]
En*de* hebbic jeghen v yet ghedaen,
Bi mijns vader ziele, d*at* es mi leet.
God gheue v scande, wetti w*eer* huus steet?[128.]
Jaic, seit hi, scone wijf,
Grote coude heeft al mijn lijf,
Ghi doet mi leue*n* in g*rote*n vare.
God gheue v, seitsi, vele quad*er* jare!
Gheet v nv al folende af,[133.]
Ghine laet mi, seitsi, stroe no caf,
No coren no mele, no ghelt te broede.
[+] God gheue v scande uwen hoede![136.]
Alle die vloeke waren sine. [+]32a
Voet coude dede hem grote pine
En*de* hi soude tfier gaen gereide*n*,[139.139.]
Maer ghinghe [si] hare al die wile cleiden,[140.]
Ic hadde verloren al mine sake,
Noch ic en leefde hede*n* met ghemake,[142]
Want si soude tfechten kiesen
En*de* ic die vlucht, oft mijn ere v*er*liesen,
Tote dat si ne*m*meer en scoude;[145.]
Dan quamic ond*er* op dat si woude.[146.]
Maer wat hi seide, si en woude n*iet* spreke*n*.[147.]

118. *moert*, vgl. vs. 82.
119. *rivele* opgewektheid (iron.).
120. *tsinen spele* quasi luchthartig.
125. *om orbare gaen* het nodige verschaffen, voor het levensonderhoud zorgen.
128. voor *huus* is wsch. *v* uitgevallen en de zin is dan: weet je je huis nog te vinden?
133. Verdam (*Ts.* 1, 140) wil hier lezen: ‘Ghi eet u nu al vol ende af.’
136. *hoede* hoofd.
139. voor *gereiden* is doorgehaald *ontsteken*.
139. *soude...gereiden* zou wel graag het vuur hebben willen aanmaken.
140. *Maer* maar (dacht hij bij zichzelf).
142 en het zou er voor mij niet best uitzien.
145. *scoude* zou schelden.
146. *onder* in bed; *op dat* als.
147. 147. *en* de tekst heeft *ende*.

Dit dochte hem wesen quade treken
Om van hare te hebbene goet ghetes.[149.]
Heefse al heimelike een mes,
Ontcledic mi, ic ben te wille[151/52.]
Sonder were, al swighende stille.
God gheue v een quaet jaer op v hoet![153.]
Mi ware leet dan ghi waert doot;[154.]
Ic hebbe lieuer v armoede te siene,
dat v van drinckene steet te ghesciene,
Dan ic v maecte uws leuens quite,
En*de* mi n*iet* costen en soude ene mite.[158.]
Ic en segt daer bi niet, seit hi, maer
Het es clein wonder al hebbic vaer;[160]
Ghi segghet soe wonderlike waerde,[161.]
Maer haesteghe liede sijn va*n* aerde[162.]
Die vrient houste ende die beste[163.]
Alst ter noet comt int leste,[164.]
En*de* alsoe hulpe mi god, ghi sijt get*ro*uwe.
Oec hebbix in mijn herte rouwe
Dat ic v soe dicke hebbe gheerret[167.]
En*de* soe langhe hebbe ghemerret[168.]
En*de* ic saels mi al gader hoeden[169.]
Voert ane spare*n* en*de* vroeden,[170.]
Ghelijc dat ghi mi raet al tenen.
Metten seluen ghinc si wenen,
Hare*n* moet die sanc m*et* meneghe*n* trane.[173.]
Hi hielt onlanghe sijn cleder ane,
Hi croep onder in dat waerme[175.]
En*de* nam sijn wijf in sinen aerme;

149. *ghetes* bejegening. De zin is: het kwam hem voor dat dit van haar een houding was die niet veel goeds voorspelde.
151/52. als ik mij ga uitkleden ben ik intussen weerloos.
153. *hoet* hoofd.
154. het zou mij spijten als je dood ging, m.a.w. il zal je niet vermoorden.
158. *ende mi* hoewel het mij (nl. je te vermoorden).
160 *vaer* vrees.
161. *waerde* woorden.
162. *haesteghe* driftige.
163. *vrient houste* hulpvaardigste, hartelijkste.
164. *Alst ter noet comt* als de nood aan de man komt.
167. *gheerret* reden tot boosheid gegeven.
168. *ghemerret* uitgebleven.
169. *saels mi hoeden* zal het niet meer doen.
170. *vroeden* verstandig worden.
173. *moet* toorn.
175. *in dat waerme* in het warme bed.

Daer toe peinsde hi selke*n* lost,[177.]
Dat si saen was ghecost[178.]
Van meneghe wonderlike*n* waerde,[177.]
Die voren schene*n* van duvels aerde.[180.]
Ne*m*mermeer en sal man striden
[+] Daer hijt met eren mach laten liden[182.]
Jeghen sijn wijf noch jeghen neghene.[183.] [+]32b
Hi laetse scelden al moeder lene,[184.]
Oft hi sal ere en*de* raste v*er*liesen;
Deen van beiden moet hi kiesen.
Met beidene wan dese man de*n* camp,
Met houeschen worden, maer hi cramp
Int dierste va*n* vare en*de* na van soene*n*.[189.]
Hine beide noit al toter noenen,
Hine liep weder int caberet[191.]
En*de* toende hem al onverlet
Dat hi met ghesonden liue
Ghesceden ware va*n* sine*n* wiue.
Dies dancte hi gode, als hi wel mochte.[195.]
Men vonder noch vele, diese sochte,
Die dicwile int inde sere besueren
Dat si soe langhe int drinchuus dueren.
Nv gheeft mi drincken mett*er* vaert,
Want drincken dat es al mijn aert.
Ic hadde lieuer te schedene va*n* mine*n* wiue
Dan drinchuus tonberene te mine*n* liue.[202.]

Explicit

Item desen sproke Dits vande*n* man die herde gherne [*dranc*] houdt ij C verse

177. *lost* liefkozing, wellust.
178. *ghecost* door kozen gestild(?).
177. *waerde* woorden.
180. *schenen* 1. *scheen*; dit hoort by *si* in vs. 178.
182. *laten liden* over zich heen laten gaan.
183. *neghene* niemand.
184. *laetse* late ze; *al moeder lene* helemaal op haar eentje.
189. *int dierste* in 't eerst; *na* daarna, later.
191. *Hine* maar hij.
195. *als hi wel mochte* waartoe hij wel reden had.
202. *te* van, voor.

II[+] Dmeisken metten sconen vlechtken[aant.]

[+]32b

Mi doet alte sere verlanghen
Dmeisken dat mi es ontganghe*n*.
Joncfrouwe al vand*er* h*ert*e*n* mijn,
In mijn herte soe spandi crone.
Ic plach bi hare te sine ghewoene,[5.]
Maer nv moetic van haer sijn.
Si es alte scone een schijn[7.]

Ende si heeft alte scone vlechtken,
[+] Dat clein proper suverlec wechtken.

[+]32c

Si es soe vaste in mi gheplant
Dat si van mi die ouer hant[12/13.]
Heeft, soe waer ic henen ben
En*de* sal den tijt die ic leve.
Ic ben die ghene die mi op gheue
Hare, alsoe steet nu mijn sen,
Bringhet mi bate of ghewen.

Want het heeft soe sconen vlechtken,
Dat cleyn proper vriendelec wechtken.

Het heuet die lippen en*de* danschijn
Roeder dan die rose mach sijn,
En*de* die hande smal en*de* lanc;
Hare tande wit met yvore ghemanct.[24]
Si heeft haer lijf wit als een sneeu,
Haer oghe*n* berren als een leeu.[26.]

5. *bi hare te sine ghewoene* geregeld met haar om te gaan (wsch. ook in den pregnanten zin; vgl. het subst. *gewone*, vleselijke omgang).
7. *schijn* gestalte.
12/13. *die ouerhant Heeft* (mij) beheerst, mijn gedachten vervult.
24 *met yvore ghemanct* met ivoor overeenkomende (*Mnl.W.* i.v. g e m a n c 3)).
26. *berren* gloeien; *als een* als die van een.

Het dwanc mi oec aen mine*n* danc[27.]
Te sine ewelijc haer dienst knechtken,
Dat cleyn proper graselec wechtken,[29.]
Het heeft soe sconen vlechtken.

Het es teeder en[de] oec cleine,[31.]
Hets die suverlijxte aleine
Dat es ocht was of wesen sal.
Het is hovesch en*de* goedertieren,[34.]
Si es sedich van manieren
En*de* si es in die siden smal.
Haer borstken ronder dan een bal,
Haer kinnekijn diep als een grechtken,
Dat cleyn proper suuerlec wechtken,
Het heeft soe sconen vlechtken.

Het es brun te selker stede*n*,[41.]
Onder die ocxselen en*de* beneden;
Brvvn hevet die wijnbrauwen met.[43.]
Het heuet een puttekijn aen de*n* lichame,
Dorstic[t] noemen sonder blame
En*de* sonder hare enech v*er*wet[46.]
Te hebbene, ic soude noemen dlet:[47.]
Brvvn es des kindekens ghemechtken.
Dat cleyn p*ro*per vriendelic wechtken,
Het heeft soe sconen vlechtken.

Ic moet hare te dienste staen
En*de* ewelijc sijn onder daen,
Soe werwert ic mi bekere,[53.]
Want soe sere es mijn sin ghevallen
Opt kindekijn daer wi af callen.
[+] Ic mint vaste in lanc soe mere,[56.]

[+]32d

27. *aen* zonder, tegen.
29. *graselec* vol gratie.
31. *teeder* fijn van gestalte, tenger.
34. *goedertieren* zachtzinnig.
41. *selker* zekere, bepaalde.
43. *met*, mede, eveneens.
46. *verwet* verwijt; de zin is: zonder dat zij er enige smaad van te verduren zou hebben; wellicht echter is *van* uitgevallen voor *hare*.
47. *dlet* het lid.
53. waarheen ik mij ook wend.
56. *in lanc soe* hoe langer hoe.

Want aen hare staet mijn lijf en*de* ere.[57.]
Het es oec altoes in mijn gedechtke*n*,
Dat cleyn proper suuerlec wechtken,
Het heeft soe sconen vlechtken.

Nota

Houdt lviij verse

Desen sproke mi doet alte sere v*er*langhe*n*

57. *aen haer staet* van haar hangt af; *lijf* leven.

III[+] Wisen raet van v*ro*uwen[aant.]

[+]39c

Ghi hebt ghehoert te menege*r* stonde*n*
D*at* vrouwe*n* wisen raet vonde*n*.[2.]
Te Haerlem (oft in ander steden)
Nv hoert wat een joncfrouwe dede:
Si was een ertsche creatuere;[5.]
Op een huys dat hoghe muere
Hadde, d*aer* was si besloten in.
Haer vader peinsde in sine*n* sin
Dat hi v*er*ware*n* woude h*aer* ere,
Des quam een ridd*er* of een jonchere[10.]
Diese aen hem te wiue sochte[11.]
En*de* hise teren bringhe*n* mochte.[12.]
Daer om dede hise sijn allene,
Dat si met man neghene
Gheselschap en mochte hantiere*n*,
Dan met hovesschen camerieren[16.]
Plach si te leiden hare*n* tijt.
Vrienscap en*de* minne sonder nijt
Droechsi tot ene*n* jonghe*n* man.
Wiselike dat sijt began
Hem doe*n* te wetene bi wat saken[21.]
Dat si manlijc andere*n* q*ua*me*n* te sprake*n*.[22.]
Si ontboet ene*n* predecare[23.]
En*de* si deden come*n* tot hare;
Si seide, si woude hare biechte spreke*n*,
Want nieme*n* en es sond*er* ghebreken,
Sp*ra*c si, wed*er* man no vrouwe.[27.]
Here, want ic v wel betrouwe,[28.]

2. *wisen raet* een listig bedenksel.
5. *ertsche* aards gezind, werelds.
10. *Des* 1. *Tes*, totdat.
11. *aen hem...sochte* van hem vroeg.
12. *Ende hise* hangt af van *Dat* in vs. 9.
16. *Dan* behalve.
21. *bi wat saken* op welke wijze.
22. *manlijc anderen* elkander.
23. *predecare* predikheer, Dominicaan.
27. *weder* noch.
28. *want* omdat.

Doer god soe hulpt mi gherade*n*,[29.]
Met eenre dinc benic beladen:[30.]
Een ionghelinc die hier niet verre
En woent, heeft mi ghemaect erre;[32.]
Ic soude v sine*n* name noeme*n*.[33.]
Hi es wel drieweru*e* comen
En*de* ghinc hier wandele*n* bi de*n* muere.
Ic duchte begrijp van o*n*sen ghebuere.[36.]
Here, ic soude v bidde*n* gherne,
Segt he*m* dat hijs hem set tonberne[38.]
En*de* mi sijnre minne*n* verdraghe,[39.]
[+] Eer ict mine*n* vriende*n* claghe.[40.]
Daer mochte af comen paerlement;[41.] [+]39d
Te vele soe wandelt hi hier omtrent.
Die broed*er* seide als een goet man,
Hi soudts hem gherne spreke*n* an[44.]
En*de* bidde*n* hem dat hijs ontbare[45.]
En*de* hoe d*at* si een goet kint ware.[46.]
Die goede broeder ghinc alte hant
Daer hi de*n* ionghen knape vant,
Die die joncfr*ou* h*em* te spreke*n* bat.
Tusschen hem tween in ere stat[50.]
Ghinghen si hemelike staen.
Die broeder seide: ghi hebt mesdaen
Al d*aer* ghi w*aer*t in deser weken,
Ter joncfr*ouwen* die ghi wilt spreke*n*;
Si es die uwes niet en gaert[55.]
En*de* doet v bidde*n* d*at* ghijs ontbaert.
Die knape swoer bi onsen here:
Daer af en wistec min no mere.
Die broed*er* seide in corter woert:[59.]
Ic bidder v o*m*me, hoedes v voert.
Hier mede liete*n* si die tale.
Ic salt v seggen, v*er*staet mi wale,

29. *Daer* ter wille van.
30. *beladen* bezwaard.
32. *erre* boos.
33. *Ic soude* ik zou wel kunnen.
36. *begrijp* aanmerkingen; opspraak.
38. *hijs hem set tonberne* hij er van afziet.
39. *verdraghe* bespaar.
40. *vrienden* verwanten.
41. *paerlement* praatjes.
44. *soudts* zou erover.
45. *hijs ontbare* hij zich er van onthield.
46. *goet* eerzaam.
50. onder vier ogen.
55. *gaert* begeert.
59. *in corter woert* kortweg.

Wat de houessche joncfr*ou* dede
Daer si was in hare stede,
Dat salic v v*er*tellen hier:
Een gordel in ene*n* aelmoesnier[66.]
Makede si van goed*er* houde[67.]
En*de* deder penninghe*n* in van goude;
D*at* en wist h*aer* vad*er* noch h*aer* moed*er*.
Si sende weder om de*n* broeder
En*de* hi quam tot haer ghegaen.
Ay he*re*, ic dede v v*er*staen
Te biddene desen ionghen man
Dies ic niet quijt werde*n* en can.
Seidijt hem n*iet*, lieue here?
Die broed*er* seide: ic baets he*m* sere![76.]
Hi seide en souder v ne*m*m*er*meer af spreken.
Ay, he*re*, hi was in der weken
Neuens die muere come*n* hier;
Dit gordel en*de* dit aelmoesnier
Werp hi mi te*n* veinster in,
Des ic mi scame in mine*n* sin;
Deen was in dander ghewonden.
Oec riep hi te*n* seluen stonden
D*aer* ware*n* pe*n*ninghe*n* i*n* va*n* goude,
[+] D*at* icker mede copen soude
Cleder, cousen en*de* scoen. [+]40a
Gheloeft si god, en hebs gheen doen,[88.]
Want ic hebbe en*en* riken vader
Die mi wel copen mach algader
Wat sijn wille es dat ic draghe.
Here, ic segt v in desen daghe,
Nemt en*de* draghet he*m* sijn scoenheit[93.]
En*de* segt he*m* alsoe als ic hebbe gheseit,
Dat ic sijns goets niet en ghere[95.]
En*de* d*at* hi he*m* selue*n* d*aer* mede pallere.[96.]
Die broed*er* nam va*n* deser joncfrouwe*n*

66. *aelmoesnier* geldbuidel, tas; *in* en.
67. *van goeder houde* uit oprechte genegenheid.
76. *ic baets hem sere* ik heb het hem ernstig gevraagd.
88. *gheen doen* niet nodig.
93. *scoenheit* kleinood als geschenk gunstgeschenk.
95. *ghere* begeer.
96. *pallere* mag opsieren.

D*at* scoenheit en*de* staect in sijn mouwe*n*,
Taelmoesnier en*de* tgordel mede,
En*de* ghinc alte hant op die stede
D*aer* hi vant de*n* jonghen man.
Heymelike sp*rac* hi hem an
En*de* seide: knape, ghi mesdoet
Dat ghi deser joncf*rou* goet
Met wandelinghe*n* smaelt haer ere.
Daer aen mesdoedi alte sere.
Die knape seide in hogher spraken,[107.]
Des soudi sekerlike missake*n*,[108.]
Wiet hem aentide tot enegher stede,[109.]
Dat hi noit op hare en mesdede.[110.]
Die broed*er* sprac: oec wats ghesciet,
Des en willic ghelove*n* niet.
Siet hier tgordel d*at* ghi h*aer* brocht
En*de* taelmoesnier, va*n* side*n* ghewrocht,
Gulden ghelt d*aer* in ghedaen.
Si en wilt gheen goet va*n* v o*nt*fae*n*,
Nemt hier v gordel en*de* v ghelt
Int aelmoesnier al onghetelt,
Si en wilt uwes goets meer no min.
Die knape peinsde in sine*n* sin
Datten die joncfrouwe mi*n*ne*n* woude.
Taelmoesnier goet en*de* tghelt va*n* goude
En*de* tgordel van ziden mede
Gaf hem die broed*er* daer t*er* stede,
En*de* seide dat hem die ioncf*rou* sende[125.]
Die ghene vrienscap ae*n* he*m* en kende
En*de* si sijns goets niet en gherde.
Die knape naemt als donw*er*de[128.]
En*de* seide: he*er*, ic saels mi hoeden,
Ghi en dorst v ne*m*m*er*meer v*er*moeden
[+] Dat icse aen spreke tenegher tijt,
Die joncf*rou*, ic scelse quijt.[132.132] [+]40b

107. *in hogher spraken* op hoge toon.
108. *missaken* ontkennen, afwijzen.
109. *aentide* aanteeg.
110. *noit* ooit.
125. *dat* dat het.
128. *als donwerde* onverschillig, geringschattend.
132. voor *quijt* is iets doorgehaald.
132 *scelse quijt* laat haar lopen.

Nv heeft die broed*er* wel ghedaen
Sine boetschap en*de* es thuus ghegaen.
Die knape was een scoen ionc man;
Hi treckede dierbaer cleder an
En*de* hielt he*m* selue*n* suv*er*like.[137.]
Die ioncf*rou*, diene maecte rike,
Als ic gheseit hebbe, dit v*er*staet,
Si peinsde herde wisen raet:[140.]
Si ontboet met ene*n* bode
Den broeder, d*at* hi om gode
Come*n* soude daer si was.
Die broed*er* sat en*de* las[144.]
En*de* leide sine boeke neder
En*de* ghinc ter joncf*rou* weder.
Si hiete*n* willecome sijn.
Ay, he*re*, seit si, die h*er*te mijn
Es alte sere in onvreden!
Te nacht quam hier al onghebeden
Dese man, daer ic v ov*er* claghede.
Hi nam dat hijs mi niet en vraghede
(Ic saelt v in biechte*n* segghen):[153.]
Al d*aer* mijns vad*er*[s] torue legghen,[154.]
Pliet altoes een leder te stane.[155.]
Te nacht hadde hise gheset d*aer* ane
Die camer [die] jeghen die venst*er* staet.[157.]
Nv en wetic mij*n*s ghene*n* raet,
Ic moet*er* seker vore steruen!
Here, woudi he*m* noch ene weruen
Noch bidden d*at* hijs mi v*er*late,[161.]
Ic woudt v vrienscap en*de* bate[162/3.]
Doen, dats v te bat soude wesen.
Die broed*er* seide: haddic ghelesen[164.]
Mijn ghetide, ic soud*er* gaen
En*de* doens he*m* sekerlike af staen.

137. kwam hij proper voor den dag.
140. *wisen raet* een slim plan, een list.
144. *sat ende las* zat (zijn brevier) te bidden.
153. *in biechten* in strikt vertrouwen, als in de biecht.
154. *torue* turven.
155. *Pliet* pleegt.
157. *Die jeghen die venster staet* die aan dit venster is gelegen.
161. *hijs mi verlate* hij het mij bespaart, ermee ophoudt.
162/3. *bate doen* belonen.
164. *haddic ghelesen* als ik klaar was met het bidden van.

Die broed*er* ghinc en*de* sp*rac* hem ane;
Alda*er* me*n* speelde op ene bane[168.]
Was hi met jonghe*n* ghesellen,
Ic sal di w*aer*heit hier vertellen.
Di broed*er* wenkeden d*at* hi quam.
Alder ierst dat hine vernam,[172.]
Vraghedi: here, wildi iet?
Mi es leet dat v goet gheschiet,
Sp*ra*c die broed*er* en*de* seide:
[+] Ghi werct te sere bi onbesceide![176.]
Ic hebbe v and*er* werf ghebeden,[177.] [+]40c
En*de* noch toe salic v bidd*en* heden,
Dat ghi ne*m*m*er*meer en geart[179.]
Te comene d*aer* ghi te nacht waert.
Die knape vraghede: waer was dat?
Ay, of ghi alsoe waerlike hadt[182/3.]
Vwen onwille, dat w*aer* mi leet.
Waendi dat ic niet en weet
Hoe ghi come*n* w*aer*t te nacht
En*de* hadt ene leder ghebracht?
Die joncf*rou* heuet mi gheseit:
Aldaer haere vad*ers* berghinhghe leyt,[188.]
Pliet altoes een leder te stane;
Te nacht haddise gheset d*aer* ane
Die camer d*aer* ie venster staet.
Die wech es broesch en*de* quaet[192.]
En*de* vand*en* watere sere verreghent;
Ghi waert bede wel gheseghent,
Dat die wech niet en brac
Of dat si v niet af en stac.[196.]
Die knape seide in hoger talen,[197.]
Hi souds hem hoeden herde wale
En*de* het en soude ne*m*meer gheschien.
Die broed*er* ghinc thuus wert mettie*n*
En*de* en sp*ra*c den knape ne*m*meer an.

168. *bane* kolfbaan.
172. *vernam* zag.
176. *bi onbesceide* met overmoed; ongepast.
177. *ander werf* tweemaal.
179. *gaert* begeert.
182/3. als dat u werkelijk onaangenaam was.
188. *berghinghe* voorraad.
192. *wech* wand (*weeg*).
196. *stac* stootte.
197. *seide in hogher talen* bezwoer.

Des auons ghinc die ionghe man
En*de* nam die leder d*aer* si stoet,
Als hem die broeder maecte vroet
En*de* hem die ioncf*rou* hadde ghebeden.
Achter aent huus, te seluer steden
Sette hi die leder en*de* clam
Ten veinst*er* in. Die joncf*rou* vernam
Dat hi daer was, die ionghelinc,
Dien si vriendelike ontfinc
En*de* haelp hem dat hi quam binne*n*.
Al te hant si doen beghinnen
Mont aen mondekijn te legghen;
Niet meer en willicker af segghe*n*,
Maer Peter van Iersele die sede
Dat hise op een bedde lede[216.]
En*de* leerde haer een mi*n*ne*n* leuen,
Dat si goede ghevriende bleuen
En*de* niet meer en begherde me*n* d*aer* t*er* stede
Den broeder die die boetscap dede.

Nota

[+] Item desen sproke houdt ijC en*de* XX verse

[+]40d

216. *lede* leidde.

IV Ene boerde[aant.]

[+] Ic quam gegaen met liste
Daer ic mijn suete lief wiste. [+]107b
Ic sprac: lief, waer biste?
Wadt maecste, cacste of piste?
Nenic, ic sitte hier bachte*n* een kiste
En*de* rape eyeren uut enen niste;
Mijn hant hebbic beslabd met giste[7.]
Daer ic ene tonne biers om*m*e quiste,[8.]
Si nam ene*n* pot daer si in piste
En*de* werp na mijn hoet, maer si miste.[10.]
En waest niet goede boerde, ic bidste,
Dat is soe wel quam uten twiste?
Noch haddic lieuer dat si miste
Dan si mijn oghen wt piste.
Het sijn vele goeder boerden diese wiste.

Nota .XV. v*erse*

7. *beslabd* vuil gemaakt.
8. *omme quiste* omgooide en zo te loor deed gaan(?).
10. *werp* wierp (daarmee); *hoet* hoofd.

V Van enen man die lach gheborghen in ene scrine[aant.]

[+] Voerdachticheit es altoes goet,[1.]
Soe waer me*n* arch met arghe loent.[2.] [+]112d
Eest boerde of ernst of hoe ment doet,
Diet ierst beghint blijft dic gehoent.[4.]
Ene boerde wert v getoent,
Int lant van Loen gesciede, dats waer.
Hets recht dat me*n* .j. goet wijf croent
Die hare*n* man blijft even claer.[8.]

Een wijf hadde ene*n* getroude*n* man
Te Hasselt in die goede stede;
Gheen goet wijf en trects h*aer* an.
In ouerspele dat si mesdede.
Si leende lieuer hare lede
Dan potte of pan*nen*, si scuerde node,
Luxurioes was al hare sede,
Si prees brude*n* naest de*n* brode.[16.]

Dien goeden man was dat geseit,
Dat sijn wijf dreef ou*er*spel.
Lange heeft hi daer na lage geleit;[19.]
Alse hijt bevant doen wist hijt wel.
Thuuswert quam hi gra*m* en*de* fel
En*de* sloech op sine doere met ene*n* hamere;
Sijn wijf hadde doe ghespelt haer spel
Met hare*n* lieue in haer camere.

Tot hare scrinen dat si scoet,[25.]

1. *Voerdachticheit* het van te voren bedacht-zijn; voorzichtigheid.
2. *arch* listig opzet.
4. *blijft gehoent* komt er bekaaid af.
8. *claer* zuiver, zedelijk rein (jegens haar man).
16. *bruden* vleselijke gemeenschap hebben; *naest* direct volgend op; als het belangrijkst.
19. *daer na lage geleit* gezocht er haar op te betrappen.
25. *scrinen* kist.

Dat vrouken was sere vervaert,
Haer lief d*at* si daer bin*ne*n sloet.
In die camere quam die waert;
Hi sp*ra*c: Lief, loept metter vaert,
Ghi moet mi halen des mans wijf,[30.]
Hi leit soe siec in o*n*sen bogaert,
Ic moetse spreken sonder blijf.[32.]

Al op die scrine ghinc hi sitten
Daer dand*er* man in lach geborge*n*.
Twijf deedt node metter hitten,[35.]
Si sp*ra*c: Lief min*n*e, beidt tot morge*n*.
Haer herte was vol va*n* sorgen;
Haer weder paertie moesse halen,[38.]
Wa*n*t hi h*aer* node hadde geborgen
Daer mede hi h*aer* nv sal betalen.

Die v*ro*uwe doe in die cam*er*e quam,[41.]
Sijns selfs wijf die bleef d*aer* buten;
Al bider hant d*at* hise nam,
Die doere ghinc hi vaste sluten.
Daer ginghen si ond*er* he*m* bede rute*n*,[45.]
Hi creghse te wille, al deedt he*m* pine;[46.]
[+] Nu hoert hier waer ene g*ro*te clute:
Hy ghincse bruden op die scrine.[48.] [+]113a

Die man inder scrine*n* moest gedoge*n*,
Hoet h*aer* bequam, waest lude of stille;[50.]
Hi hoerde en*de* sach voer sine oghe*n*[51.]
Dat si moeste doe*n* des cnape*n* wille.
Die v*ro*uwe ginc make*n* g*roo*t gescille[53.]
En*de* swoer, si soude he*m* doe*n* neme*n* dleue*n*.

30. *des mans* van die en die man.
32. *sonder blijf* onverwijld.
35. *metter hitten* wegens haar opgewondenheid.
38. *weder paertie* mededingster (in de gunst van haar man).
41. *Die vrouwe* nl. die van de andere man.
45. *onder hem bede* samen; *ruten* worstelen (zie Aant.).
46. *deedt hem pine* kostte het hem moeite.
48. *bruden* bekennen (vgl. vs. 16).
50. *Hoet* hoe het ook; *waest lude of stille* hetzij zij te keer ging of het stil duldde.
51. *ende sach* door een kier? wsch. gaat de verteller hier in zijn enthousiasme verder dan hij verantwoorden kan.
53. *gescille* ruzie.

Hi sp*ra*c: eer ghi gaet over de zille,[55.]
Salic v een juwelken gheuen.

Hij nam die slotel (si moest gedoge*n*,
Sijns selfs wijf, si en dorste clage*n*),[58.]
Hi leide die v*ro*uwen en*de* ginc h*aer* toge*n*,[59.]
Int scrine ocht h*aer* iet mochte behage*n*,
Enech juwel dat si woude drage*n*.
H*aer* selfs man die*n* vant si d*aer* in;
Rouwelijc si elc op andren saghen.[63.]
Si sprac: bedroeft si dit gewin.[64.]

Die goede knape van den huus
Hi sp*ra*c: nv makens wi gene gerochte,[66.]
Maer laet ons houde*n* voer abuus;[67.]
Wi wisselden beide, dat mi dochte
(Hets messelijc wiet horen mochte)[69.]
Int spel van ons*er* beider wiue*n*.
Gaet thuus te gader, leeft voert sochte[71.]
En*de* laet ons goede gevriende bliue*n*.

Nota lxxij v*erse*

55. *zille* drempel.
58. *sijns selfs* zijn eigen.
59. *togen* tonen.
63. *Rouwelijc* bedroefd.
64. *bedroeft si dit gewin* zo'n geschenk is alleen een reden tot droefheid.
66. *makens wi gene gerochte* laten wij er geen drukte over maken.
67. *abuus* fopperij; een grap.
69. *messelijc* vreemd.
71. *sochte* tevreden, gelukkig.

VI[+] Van eenre baghinen ene goede boerde[+ aant.]

[+]113a

Van eenre baghine*n* will ic v singe*n*,
Te Brusele gevielt inde*n* wigaert,[2.]
Hoert hier boerdelike dinghen:
Si saten ende nopten op den standaert,[4.]
Dies wo*r*den si cortelike vervaert,
Want hem gesciede al selc een wonder;
Haer heimelijc drincken was geopenbaert,
Want dese baginen spelen gerne va*n* ond*er*.
[+].....
Die baghine sprac: ic souts mi scamen [+]113b
Quame yement en[de] van de mijn bedde tebroke*n*.[22.]
Doen berieden si hen bede te samen,
Voer die bedsponde ghinge*n* si stoke*n*.[24.]

Dat vier d*at* gro*e*t was en*de* sterc,[25.]
Wilde*n* si te blusschen bestaen,
Ende als si te besten laghen int werc -
Vreselijc si steken en*de* slaen,
Moeste die baghine va*n* onder ontfae*n*,
Si werde h*aer* vromelijc weder -[30.]
En*de* eer die joeste was voldaen,[31.]
Soe vielen si beide te gader neder.

Alsoe si laghe*n* bouen hen allen,[33.]
Want hem die soldervloer ontsanc,[34.]

+ Het opschrift staat in de tekst tweemaal. - 5/6. De eesrte woorden van deze regels zijn in het hs. uitgewist. - De verzen 9-20 zijn in het hs. weggesneden, evenals het slot, na vs. 55.
2. *wigaert* wijngaard.
4. *nopten op den standaert* een omschrijving van het minnespel; waarop echter het beeld berust, is niet duidelijk; *noppen*, verwant met *nopen*, betekent stoten, steken.
22. *tebroken*, beroerd, in wanorde gebracht.
24. *stoken* steken, stoten; fig. in erot. zin.
25. *vier* (minne)vuur.
30. *werde* weerde.
31. *joeste* steekspel; *voldaen* ten einde gebracht.
33. *Alsoe* net zoals.
34. *Want* aangezien; doordat.

Quamen si ned*er*, op dlake*n* gevallen,
Arm in arm bouen haren danc;[36.]
Dat fondament was hem te cranc.[37.]
Men riep: deus! wat compt d*aer* gespro*n*ge*n*?
Het dunct mi sijn een heilich sanc.
Joncff*rouwe*, es dit qualijc gesonge*n*?

Ene baghine vragede: wat zijn die di*n*ge?
In sacher noit gheen in ons convent.
Die selke lo*e*cte doer den vingher,[43.]
Si maecten al willens blent.[44.]
Die ene sp*ra*c: hets ons bekent
Dat wi de werelt selen meren.[46.]
Soe menich baghine dat men vint
Die dit spel gerne souden leren.

Dese jonghelinc es van danen gega*en*
En*de* dese baghine waert omgemuert,[50.]
In groten rouwe vaste bevaen,
Want dat laken was ghescuert.
In grot*er* scaden was si becoert,[53.]
Nochtan en mochse niet droeuer bliue*n*.
Men spracker af weder en*de* voert

36. *bouen haren danc* buiten hun wil.
37. *fondament* onderlaag; *cranc* zwak.
43. *Die selke* sommigen; *loecte* keek.
44. (hoewel) zij deden alsof zij blind waren.
46. *meren* vermeerderen.
50. *omgemuert* ingemetseld(?).
53. *In groter* tot haar grote; *becoert* verleid.

VII Een bispel van .IJ. Clerken, ene goede boerde[aant.]

[+] Men heeft ghehoert in ghedichte
Derperlijcheit d*aer* men bi lichte[2.] [+]113c
Verstoet vroetscap en*de* sothede.
Ic quam eens daer men mi sede
Van twe clercken, die waren gekeert[5.]
Van Parijs en*de* die geleert
Hadden spel ende wijsheit mede,
Ghelijc dat daer noch es die sede.
Oec soe liet men mi verstaen
Dat si haer goet hadden verdaen.
Si ghinge*n* straten en*de* pade,
Dat si quamen eens sauons spade,[12.]
Als die sonne te dalen began,
En*de* achter haelden ene*n* man
Dien si baden op ghenade
Dat hi hen herberghe dade.
Die goode man heuet ghedaen
Ende heeft se in sijn huus ontfaen.
Stappans heeft die clerc v*er*sien[19.]
Des goets mans wijf, die hi mettie*n*
Min*n*ende wert: si was noyael,[21.]
Haer oghe*n* blicten als een cristael.[22.]
Hier na quam die dochter voert;
Die ander clerc wert becoert
Met hare min*n*e ende beseten,
[+] En*de* hi en dorste h*aer* n*iet* late*n* weten,
Maer gherne soude hi se bedrieghen. [+]113d
Daer lach een kint in d*er* wieghen;

2. *Derperlijcheit* (hs. *depllijcheit*; zie Aant.) onkuisheid. De zin van vs. 1-3 is: er zijn verhalen van onkuise minne waarin men lichtelijk trekken zowel van wijsheid als van dwaasheid kan onderkennen.
5. *clerken* studenten.
12. *Dat* tot dat.
19. *Stappens* dadelijk; *die* misschien te lezen *deen* (M. de Vries, *Taal- en Letterbode*, 4, 80).
21. *noyael* knap.
22. *blicten* schitterden.

Die vrouwe nam ene panne,
Bloeme en*de* melc wt eenre kanne*n*
En*de* ginc ene pap ghereiden.
Die clerc quam sonder beiden
Neuen haer sitten bide*n*colen
Ende heeft haer heimelijc ghestolen
Vanden stele enen rinc,
Daer die panne mede hinc
(Yseren was hi na mijn verstae*n*),
Die clerc heefte*n* op ghedaen.[38.]
Die weert hadde doen ghereet[39.]
Boter, melc, te maten heet
Ende compost van goeden prise,[41.]
Dit was goede dorp*er* spise.
Die clerc en conste hem niet ontien,[43.]
Hi en moeste op die v*ro*uwe sien
Al die wile dat hij sat[45/6.]
Bi hare*n* goeden man en*de* at.
Si dede hem wel groet verdriet,[47.]
Maer her Gobert en merkes niet;
Hi maecte sine[n] gaste*n* beiden
Een bedde, dat hi bi wants leide[50.]
Aen tsine ende sijnre dochter mede.
Daer na hi sine scoen wt dede
En*de* ginc hem werme*n*, wa*n*t het was cout
(Men berde daer stoppele*n* sond*er* hout);[54.]
Slape*n* es die man gegaen.
Sijn wijf es met hem opgestaen,
Si nam die wieghe, geloues mi,
En*de* settese haren bedde bi.
Die dochter ginc oec slapen
En*de* beide die vremde knapen,
Die weys ghenoech hadden gedroncke*n*,
Ende die weert ginc ligge*n* roncke*n*

38. *op* aan.
39. *weert* heer des huizes.
41. *compost* ingemaakte spijs.
43. *hem...ontien* eig. zich onttrekken; vand.: nalaten.
45/6. *sat...ende at* zat te eten.
47. *dede...verdriet* was hem een oorzaak van kwelling, van ongestilde begeerte.
50. *bi wants* langs de wand; het bed ligt langs de voeteneinden van de beide andere bedden.
54. *berde* brandde.

En*de* die weerdinne oec wel saen.
Die een clerc es opghestaen,
Dien therte bevede en*de* verscoet;
Hi ginc ter dochter wert al bloet,
Van vresen was hi al vercoelt.
Tierst dat sine heeft ghevoelt,[68.]
Sp*rac* si met sorgen groet:
Ontsprinct, mijn vader, [of] ghi sijt doot,[70.]
[+] Vliet henen, hets meer dan tijt,
Mi dunct dat ghi verscouen sijt.[72.] [+]114a
Die clerc antworde hoofschelike:
Hebt mijns ghenade, suuerlike;
Ic en hebbe niet die cracht[75.]
Dat ic van v scheiden macht,
Ic en mach mi jegen v niet veizen.[77.]
Swijght, v vader mocht peisen,
Ontspronghe hi, d*at* wi hadden gewracht[79/80.]
Dies wi noch sijn ombedacht,
En*de* ic ghedaen hadde mine*n* wille;
Hier bi soe swighet stille,[82.]
Want hijs seker wane*n* soude.[83.]
Dit vingherlijn van rode*n* goude[84.]
Es uwe, op dat ghijt ghert;[85.]
Hets min dan .x. □ weert.[86.]
Hets mi te groet, in vant geen minder.[87.]
Doe*n* stac hijt haer ande*n* vingher,
Dat ouer hare cnokel voer.
Daer seide hi ende swoer:
Hets uwe, proeuet wat d*at* weeght.
Mettien hi hare bat nare leeght[92.]
En*de* spelde met hare een spel,
Seidict v, soe wistijt wel.

68. *Tierst dat* zodra.
70. *ontsprinct* word wakker; *doot* verloren.
72. *verscouen* verdwaasd, niet wijs.
75. *cracht* daarvóór is in het hs. doorgehaald *macht*.
77. *mach mi niet veizen* kan mijn gevoelens niet verbergen.
79/80. *dat...ombedacht* dat wij al gedaan hadden, waar wij nu nog niet aan denken.
82. *Hier bi* Daarom.
83. *hijs...wanen* hij zou denken dat het zo was.
84. *vingherlijn* ring.
85. *op dat* als; *ghert* begeert.
86. *min dan* bijna.
87. *in* ic en; *minder* kleinere.
92. *bat nare* naderbij; *leeght* gaat liggen.

Dese clerc lach m*et* g*ro*te*n* spele;
Sijn gheselle leet commers vele,
Die lach en[de] peinsde om die v*ro*uwe;
Die een hadde spel, die ander rouwe,[98.]
Als menich heeft gedaen.
Hier binne*n* soe es op ghestaen[100.]
Van sine*n* bedde her Gobert,
Die te pissene sere beghert;
Voer die dore ginc hi staen leke*n*.
Dander clerc es op gestreken[104.]
Daer hi die wieghe staende vant
En*de* namse mett*er* hant
En*de* heeftse heimelijc gedregen
Ten bedde daer hi hadde gelegen.
Daer na es hi weder comen
Daer hi die vrouwe heeft vernome*n*.[110.]
Met hare te spelene dat hi began,
Si waende hebben haren man,
Want si qualijc was ontsprongen;[113.]
Si liet ghewerden den jonghen.[114.]
Nv es weder her Gobert
Te sine*n* bedde waert ghekeert;
[+] Hine hoede hem niet van bedrieghe,[117.]
Maer ginc tasten na die wieghe: [+]114b
Van costume*n* hi dat leerde[119.]
Wanneer dat hi van pissen keerde.
Te sine*n* bedde quam hi te hant;
Toe*n* hi die wieghe niet en vant,
Seide hi te hem seluen dit waert:[123.]
Ich mach wel sijn een musaert;[124.]
Heeft mi die necker bracht hier
Of verleyt mi dwaes fier?[126.]
Ic ben geraect te mine*n* gasten.

98. *spel* pleizier.
100. *Hier binnen* intussen.
104. *op gestreken* opgeschoven.
110. *vernomen* gemerkt, gevoeld (dat zij lag).
113. *qualijc ontsprongen* niet goed wakker.
114. *ghewerden* begaan.
117. *Hine hoede hem* hij was niet verdacht op.
119. *Van costumen* door de gewoonte.
123. *waert* woord (misschien echter moet *dit* vervallen en behoort *waert* bij *te hem seluen* en bet. dus -waarts).
124. *musaert* dromer.
126. *dwaes fier* (Fr. *feu follet*) dwaallicht.

Doen ginc hi elder wert tasten;
Al sachte sette hi voert de*n* voet,
Doch quam hi daer die wieghe stoet.
Dat bedde vant hi noch al waerm.
Mettie*n* stac hi voert den arm
Na sijn wijf, die daer niet en was.
Doen peinsde hi, sijt seker das,
Dat si ware gegaen bloeme*n* lesen.[135.]
Doe wert hi in slape m*et* desen.
Die clerc nv bider v*ro*uwe es,
Die hem dede goet ghetes;[138.]
Hem dochte hi hadde wel ghevare*n*,
Hi vertemperde .iiij. werf h*aer* snare*n*.[140.]
Her Gobert was d*aer* doe wel an,
Dat hi dien derscher ghewan[142.]
Die soe wel wanne*n* hadde gheleert.
Doe seide die vrouw: her Gobert,
Al sidi out ende tay,
Ghi selt noch wesen herde fray;[146.]
Al heeft v anschijn menege runtse,[147.]
Ghebetert es wel sere v fluntse;[148.148.]
Pleghet dus de*n* oude*n* lieden,[149.]
Of waendi d*at* ment sal verbieden?
Die clerc sweech em*m*er stille
En*de* liet haer segghen hare*n* wille.
Dander, die bider doch*er* lach
En*de* hare min*n*e goetlijc plach,[154.]
Als hi gespelt hadden op en*de* neder,[155.]
Keerde hi te sine*n* bedde weder,
Eer hem verclaerde die dach,[157.]
Daer her Gobert in slape lach.
Die clerc es gelegen bi

135. *bloemen lesen* eufem. voor: zijn behoefte doen.
138. die hem wel onthaalde.
140. *vertemperde* stemde bij.
142. *derscher* dorser.
146. *fray* flink, levenslustig.
147. *runtse* rimpel.
148. *fluntse* staat in het hs. tweemaal.
148. *fluntse* (twee maal in het hs.) fluit (hapax).
149. *Pleghet* is dat regel.
154. *hare minne plach* zich met haar in liefde vermaakte.
155. *op ende neder* op allerlei manieren.
157. *eer hem verclaerde* voordat begon aan te breken.

Her Gobert, gheloues mi,
En*de* waende sine*n* gheselle hebben
En*de* gincken stoten in zijn rebben.[162.]
[+] Stappans her Gobert ontspranc[163.]
En*de* doe wisti eer yet lanc, [+]114c
Dat hem die clerc hadde bedroghen,
Dies hi luttel was in hoghen.[166.]
Binnens monts sprac hi:
Wanen comdi, dat seght mi,
Ghi schijnt soe sere vermoyt.[169.]
Dander sp*rac*: ic hebbe ghesoyt[170.]
Des weerts dochte*r* van hier binnen.
Den goeden rinc liet ic h*aer* winnen
Daer die panne mede hinc;
Ic seide het was een vingherlijnc,
Dus dedic h*aer* swighen stille
En*de* dede algader minen wille.
Ic boerde ene bonne in h*aer* vat.[177.]
Dies moetti hebben godsat,[178.]
Sp*rac* her Gobert metter druust,[179.]
En*de* sloechen daer na metter vuust.
Die clerc sloeghen weder
Dat hi viel vanden bedde neder
In die aschen op den hert;
Met desen vaert op die weert.[184.]
Elc scoet andren in sijn haer,
Mallic ginc andren gheuen daer
Metten vuuste*n* wel ghedicke.[187.]
Elc hadde van wapene een ansichte;[188.]
Men sach noit soe wel tornieren[189.]
Sonder wapene en*de* sonder coryeren;
Hem tween in soe corter vren

162. *rebben* ribben.
163. *ontspranc* werd wakker.
166. *in hoghen* verheugd.
169. *vermoyt* in je nopjes.
170. *ghesoyt* volg. Verdam te lezen *gheioyt* (uit Fr. *joïr*), bekend; verg. *Rose*, vs. 12970.
177. *bonne* spongat.
178. *godsat* Gods haat.
179. *metter druust* onstuimig.
184. *Met desen* dadelijk daarop.
187. *ghedicke*, 1. *ghedichte*, met dicht op elkaar vallende slagen.
188. De zin van dit vs. is niet duidelijk; misschien: elk had tot wapen (blazoen) zijn aangezicht.
vs. 189 en 190 in het hs. in verkeerde volgorde.
189. *coryeren* lederen kolders (de vorm beantwoordt aan ofr. *cuirie*).

Van bloede sepen haer parueren,
Want si waren beide al naect.
Stappens es die vrouwe ontwaect
Om thgeruchte van hem beiden.
Her Gobert, sese, gaetse sceiden,
Want si vechten herde sere,
Maer em*m*er huedt v, lieue here,
Hets doncker, het mochte v mesvallen;[199.]
Houdt v een hant voer u scallen,[200.]
Des biddic v, wel lieue vrient:
Soe wel hebdi mi nu ghedient,
In woude om .x. □, in trouwen,[203.]
Dat ghi daer ane waert teblouwen.
Gherne, v*ro*uwe, seide hi saen.[205.]
Voer voets es hi opghestaen[206.]
En*de* es comen te ghemoete
[+] Daer sijn gheselle lach ond*er* die voete.
Hi nam den weert eer iet lanc [+]114d
En*de* werpen op ene banc,
Dat hem die oghen sijn v*er*wandelt.[211.]
Her Gobert was sere meshandelt
En*de* sijn haer ghetoghen wt,
Nochten soe werde hem die cornuut[214.]
Soe hi best can; hi en was n*iet* vlugge.
Si stieten en*de* sloegen sine*n* rugge
Dat hi wert weker d*an* sijn buc;[217.]
Her Gobert hadde clein gheluc.
Doen hi dus was gheslaghen
Ghinghen si wech, het ginc daghe*n*,
Her Gobert bleef in g*ro*ten sere.

Dit exempel gheeft ons lere,
Die hebben stoute vrouwen,[223.]
Dat si te vele niet en betrouwen

199. *mochte v mesvallen* zou verkeerd voor u kunnen aflopen.
200. *scallen* ballen.
203. *In* ic en 204. *teblouwen* stukgeslagen, gekwetst.
205. *hi* dit is de andere student, waarvan de vrouw denkt dat het heer Gobert is.
206. *Voer voets* onmiddellijk.
211. dat het hem schemerde voor de ogen.
214. *cornuut* kerel.
217. *buc* buik.
223. *Die* dat zij die.

Noch te vele niet hanteren[225.]
Die ghene die crune scheren.[226.]
Doen sijt, het sal hem schinen,[227.227.]
Want als si om neringhe pinen
En*de* hem te min*n*en niet en lust,
Sijn die clerke wel gherust,
Die al meest mans wiue*n* beghe*re**n*
En*de* somwile h*aer* goet verteren.
Selden hebbic oec verstaen
Dat si gheuadere*n* bidden gaen.[234.]

Nota cc. xxviiij. *verse*

225. *hanteren* omgaan met.
226. de geestelijken.
227. *schinen* heugen, opbreken.
227. *om neringhe pinen* arbeiden voor het dagelijks brood.
234. *gheuadern bidden* gaan vragen om peet te zijn, m.a.w. hun kinderen erkennen(?)

VIII Vanden cnape van Dordrecht ene sotte boerde[aant.]

[+] Alle swighet en*de* hoort,
Wat te Dordrecht in de poort[2.] [+]148a
In corten tide nv ghevel;
Dat soe weet de meneghe wel.
Te Dordrecht wert men gheware
Van enen man met langhen hare;
Sere costelijc hi was.
Eer men dierste messe las,
Was hi altoes inden wijn;
De beste spise moestem sijn
Die men vant, altoes ghecocht
En*de* in die tauerne brocht.
Dese cnape was soe milde,
Wie dat m*et* hem drincken wilde,
Was hi gr*oe*t ofte cleene,[15.]
Dese knape betalet altoes allene.
Des baeliuus knapen die dit sien,
Wel .vij. daghen datse spien
Wat ambacht dat hi plach,
Die selken kost dreef alden dach.[20.]
Sine saghen hem doen gheen ambacht.
Vore den baeliu hebben sijt bracht,
Dat soe costelijc es een man
[+] En*de* men niet gheweten en can,
Buten der porten ofte daer binnen, [+]148b
Waer mede dat hiit goet can winnen.
Alse die baeliu dat verstoet,
Den knape sochti metter spoet;
Op de strate hine vant.
Die baeliu sloech an hem die hant,

2. *poort* stad.
15. *groet ofte clene* aanzienlijk of van geringe stand.
20. *selken kost dreef* zulke verteringen maakte.

Hi sp*ra*c: knape, ghi moet mi tellen,
Ic sie v onder die ghesellen
Al de*n* dach wijn drincken;
Den meneghe*n* doedi scincke*n*
In die tauerne sijn gelach;
Wane*n* v dit al comen mach,[36.]
Dat ghi dus gaat drincke*n*, eten,
Dat willic em*m*er van v weten.
Die knape sp*ra*c: lieue here,
Ic sal v tellen mine nere,[40.]
Maer bedect moet bliuen:
Ic baenke om gelt d*er* man*n*e*n* wiue*n*.[42.]
Die baeliu hilte*n* ande*n* caproen[43.]
En*de* sp*ra*c: mach men alsoe doen?
Ic en cans v niet gheloeuen,
Ic en sies teeken mette*n* oghen.[46.]
Die knape sp*ra*c: volghet mien,
Her baeliu, ghi selet sien;
Mi come*n* [si] huere*n* hier t*er* plaetse.
In hoerde noit soe goeden caetse,[50.]
Sprac die baeliu, al nv gaet
.....
Nem*m*ermeer alse van mie*n*
Magic enech teeke*n* sien.
De knape van den baeliu sciet.
De baeliu hier cort na siet
Waer een out wijf q*uam* ghegaen;
Al daer de knape was ghestae*n*,
Daer maecte si hare*n* ganc;
In beide*n* side*n* was si manc.
Den knape sp*ra*c si al dus an:
Wel sijs haer ghehulpen can.[62.]
Ouer een droeghens sijs daer.[63.]
Die knape die tert hier naer
Tote*n* baeliu daer hi stont.
Hi sp*ra*c: her baeliu, .xx. □

36. *Wanen* vanwaar.
40. *nere* nering.
42. *baenke* beslaap.
43. *hilten* greep hem vast.
46. *Ic en sies teeken* of ik zie het bewijs ervan.
50. *caetse* zet; mop.
62. *Wel sijs* l. wsch. *welc tijt hi.*
63. zij maakten een afspraak.

Salic winne*n* eer comt morghe*n*
.....
Moghdi wesen wel van mien.
Hier hebbics ghenoech ghesien;
[+] Seker ghi sijt een goet gheselle,
Ghi winnet met besweetten velle.[72.] [+]148c
Drie daghe wel hier na lede*n*
Dat die baeliu had doen ghereden[74.]
Ene*n* maeltijt met sine*n* maghen.
Ouer tafel began hi ghewaghen
Vande*n* scoenen jonghelinc
En*de* waer mede hi om*m*e ghinc[78.]
En*de* hoe hi hem soude make*n* cont
Dat hi soude .xx. □
Winnen op enen nacht.
Si spraken: dats een goet ambacht.
Alse desen maeltijt was ghedae*n*,
Des baelius wijfs op ghestaen
En*de* ginc in hare camere sciere
Daer si vant h*aer* cameriere.
Si sp*ra*c: en hebdi niet ghehoort[87.]
Vande*n* knape in die port
[die] om gelt can doen die bederue?[89.]
Ic moeten hebben oftic sterue.
Soecten tot dat ghine hebt vonde*n*,
Gheloeft hem genoech d*er* ponden[92.]
Dat hi come in deser nacht
An mi werken sijn ambacht.
Die cameriere liep en*de* ran
Toter tijt deatse vant de man.
Si droeghen ouer een t*er* stont
Dat hi soude winnen .xx. □.
Altoes waest de[s] baeilius sede
Dat hi selue wachte*n* dede

72. je moet hard genoeg werken om het te verdienen.
74. *ghereden* bereiden.
78. wat hij uitvoerde.
87. *en* hs. *ende*.
89. *die bederue* behoefte; dat wat den vrouwen nodig is.
92. *Gheloeft* beloof.

Alle nachte met sinen knape*n*,
Entie werc man ginc slape*n*.
Sijn werc dede hi alsoe wel,
Dat hem die scoene v*ro*uwe snel
Groeten prijs heuet ghegheuen[105.]
Bouen hare*n* man int leuen.
En*de* alst bide*n* daghe quam,
Die vrouwe de tale ierst nam
En*de* sp*ra*c: knape, nv op staet,
Hets tijt, van hier nv gaet;
Men sal v betalen morghen.
Ic mach em*m*er niet borghen,
Sp*ra*c die knape, ic moet ontfaen
Mijn gelt eer ic op sal staen.
In hebbe niegherinc ghewrocht,[115.]
[+] Mijn gelt en was mi ghecnocht
Smorgens in mijn hemdekiin.[117.] [+]148d
Die v*ro*uwe sp*ra*c: de here mijn,
Het es dach, hi sal comen!
Ons beiden werdet dlijf ghenome*n*!
Met dat si aldus laghen,
Begant herde scoene te daghen.
Die baeliu die wil gaen slapen,
Orlof hi gaf sine[n] knapen.[124.]
In sijn camer ginc [hi] af doen
Cleedre, cousen en*de* scoen;
Doen keerdi he*m* te bedde w*aer*t.
Sciere versach hi des knape*n* b*aer*t.[128.]
De baeliu die wert sere ontdaen
Entie knape recht hem op saen
En*de* sp*ra*c als een deghe*n* vrome:[131.]
Her baeliu, sijt wille come!
Die baeliu verkende*n* scier
En*de* sp*ra*c: wat doedi hier?
Die knape andworde saen:

105. *prijs ghegheuen* geloofd.
115. *In* ic en; *niegherinc* nooit ergens.
117. voor *Smorgens* is iets doorgehaald.
124. *Orlof* verlof om te vertrekken.
128. *Sciere* weldra.
131. *deghen* held.

Mijn ambacht hebbic hier ghedae*n*.
Die baeliu sp*ra*c: doet an v cleeder,
En*de* gaet wech; ghi hebt mi leeder
Ghedaen dan mi noit man dede.
Die knape ter antwerden sede,[140.]
Alse die stout was ter talen:
Her baeliu, doet mi miin gelt hale*n*
Daer ic om*m*e hebbe ghezweet.
Ouer lanc waric ghecleedt
En*de* ware wech van hiere,
Haddic in mine*n* pauteniere.[146.]
Die baeliu sp*ra*c: doet mi verstaen,
Hoe vele seldire of ontfaen?
De knape sp*ra*c: mijn ghelof
Was, eer ic quam int hof,[150.]
Eer ic noit dit werc bestont,
Was miin belof .xx. □.
De baeliu sp*ra*c: doet mi ghene scande,
Des biddic v, in desen lande.
.xx. □ zal ic v gheuen,
Maer noit en gauic in mijn leuen
Gelt dat mi dede soe wee.
Vus wercs en willic nem*m*ermee.
Die knape ontfinc zijn gelt.
Alse hijt hadde in siere ghewelt,
[+] Docht hem sijn goede auontuere.[161.]
Wat si vort binne*n* der duere, [+]149a
De baeliu en*de* sijn wijf, bedreuen,
Des en hebbic n*iet* bescreuen;[164.]
Daer om*m*e ic hier de redene late.
God gheue ons t*er* zielen bate.

Amen .c.lx iiij. v*erse*

140. *sede* zeide.
146. *pauteniere* buidel, en vand. geld; dus: als ik mijn loon binnen had.
150. *int hof* in deze woning.
161. *Docht* docht het.
164. daaromtrent heb ik niets op schrift, daar weet ik niets van.

IX Van .iij. ghesellen die den bake stalen[aant.]

Ghi goede liede, hoort na mie,
Selke boerde en hoerdi nie
Als ic v hier sal vertellen.
Wilen ware*n* .iij. ghesellen,
Scakers, dieue en*de* mordenare*n*[5.]
Ware*n* si wel .xx. Jaren,
En*de* teenre tijt, gheloues mi,
Name*n* si al sonder si[8.]
Ene*n* man wel .c. scilde.[9.]
Die ene sp*ra*c, hine wilde
Hem met dier dinc ne*m*meer genere*n*,
Hi wouts ave stae*n* en*de* ontberen,[12.]
Want die selc ware*n* in h*aer* doen
Storue*n* gherne in h*aer* scoen,[14.]
Ofte vor den hancdief si stupe*n*,[15.15.]
Men sietse van d*er* galge*n* drupen.
Des woudi sijn broet wi*n*ne*n* gaen.
Vande*n* .ij. sciet hi saen,
Met ene*n* dorp*er* dienst hi vant.
Die cnape conste wel int lant
Erie*n*, dicke coren saien,[21.]
Derschen, wannen, snide*n*, maien.
Alsoe wel diendi dare,
Dat he*m* die dorp*er* tenden jare
Sine dochter gaf tene*n* wiue
En*de* al sijn goet na sine*n* liue.
Tene*n* tide dese knape

5. *Scakers* rovers.
8. *sonder si* onbetwijfelbaar.
9. *scilde* gouden munten.
12. *ave staen* (het) opgeven, ermee ophouden.
14. plachten een gewelddadige dood te sterven (*in haer scoen*: langs de weg, niet in bed).
15. voor *stupen* is doorgehaald *slupen*.
15. *stupen* (in het hs. is *slupen* doorgehaald) eig. buigen, hier ironisch: het hoofd laten hangen door de strop (aldus *Mnl. W.*), of: knielen.
21. *erien* ploegen.

Ghemiste van ene*n* scape,[28.]
[+] Dat hi liep soeken tot hijt vant.
Doen sach hi comen int dlant [+]149b
Sine .ij. ghesellen bloet,
In netten om der lieden broet.[32.]
De knape liep te sine*n* wiue
En*de* sp*ra*c: hier come*n* .ij. keitiue,[34.]
Minne, dien seldi teten setten;
Siet waer si comen int netten.
Mettie*n* die cnape vt*er* duere
Ginc en*de* sloet hem indie scuere.
Saen die .ij. t*er* dore in spronghe*n*.
Watse lasen ofte songhen,[40.]
Dat hebbic te male vergheten,
Maer te vore*n* si wel weten
Dat h*aer* gheselle es de weert.[43.]
Si liepen sitten biden heert.
De ghone sach op w*aer* hinc ene*n* bake;[45.]
Hi began te wriue*n* sijn kake
En*de* sp*ra*c: gheselle, bi s*ent* baue,
Eer morghe*n* vroech sal hi aue!
Die v*ro*uwe, dies gheware w*aer*t,
Si waende dat[ti] sine*n* baert
Vander cake*n* sal doe*n* sceren.
Ja, sp*ra*c si met groter eren,[52.]
Hi es soe swert en*de* soe ru,
Daer toe geuic .ij. pe*nn*i*n*ge*n* nv.
Na de*n* eten die .ij. van dane*n* gaen;
Groete*n* raet datse slaen,
Datse selen stelen inder nacht
Den bake, hoe wel d*at* me*n* wacht.[58.]
Die man quam sine*n* wiue vraghe*n*
Hoe h*aer* de .ij. behaghen.
Si sp*ra*c: deen sach sere op w*aer*t,

28. *van* deze bep. bij *ghemissen* is niet ongewoon (zie *Mnl. W.*).
32. *netten* bekend als dracht der landlopers (zie ENKLAAR, *Var. Luyden*); *om der lieden broet* bedelende om brood.
34. *keitiue* arme schooiers.
40. *lasen* baden.
43. *weert* heer des huizes.
45. *De ghone* een van hen.
52. *met groter eren* alleen als stoplap te verstaan; misschien ook met gedachte aan: in alle ernst; naievelijk.
58. *hoe...wacht* hoe goed men hem ook bewaakt.

Altoes wreef hi sine*n* baert
En*de* sp*ra*c: me*n* moeste*n* aue doen.
Ic gaf de*n* seluen gaertsoen[65.]
Twee ij D^{r}, ter hulpe*n* t*ier* saken.[66.]
Ay mi*n*ne, si meine*n* onsen bake,
Te nacht selen sine halen.
Ter vaert laetten ons neder dalen,
Ten voete*n* vande*n* bedde wine legghen,
Diepe int stroe; wijt nieme*n* en segghe*n*.
Die .ij. dieue he*m* bespraken[72.]
Datse tsnachts int huus braken.
Die een om den bake quam,[74.]
$^{+}$ Hine vanten niet, des was hi gram.
Die neder bleef sp*ra*c: hebdine, sech? $^{+}$149c
Die ander sp*ra*c: die bake es wech.
Ja, sp*ra*c hi, es dat waer?
Die dief liep sonder vaer
Daer die v*ro*uwe lach in slape
Bi hare*n* man de*n* goeden knape.
Dwijf hi vte*n* slape trac,
Die dief die an h*aer* sprac:
Segt mi, seitti, lieue mi*n*ne,
Brochti de*n* bake hier inne?
Waer hebdine ghedaen?
Dwijf de*n* dief anworde saen,
Vakrecht, binne*n* hare*n* mont:[88.]
Ghi brochten ghister nauont
Tonsen voeten hier int stroe.
Die dief sp*ra*c: dat si alsoe.
Dwijf te slape*n* w*er*t ghereet.
Die dief de*n* bake te*n* halse smeet,[93.]
Siere verde hiere mede liep.
Die knape langer n*iet* en sliep,
Vt*en* slape hi ontbrac.[96.]
Sijn wiif dit an hem sprac:
Daer ghi de*n* bake hadt gheleit

65. *gaertsoen* vent.
66. *ij D^{r}* twee penningen; *tier* tot die.
72. *hem bespraken* kwamen overeen.
74. aan het begin is *als*(*e*) uitgevallen.
88. *Vak*recht slaperig.
93. de vrouw viel spoedig in slaap.
96. hij schrok wakker.

Moest v te nacht sij[n] verseit;[99.]
V vroetscap en es n*ie*t weert een ey!
Die knape sp*rac*: mijn bake es wey![101.]
Si hebben wech hare straten[102.]
Die .ij. die gist*er*e*n* aten,
Maer indie helle moeten si quelen,[104.]
Ic salne he*n* weder stelen!
Die cnape cleedem; na hi ran,
Sciere achter haeldi den man
Die daer sine*n* bake droech;
Van*den* laste maecti g*roe*t ghesoech,[109.]
Dander dief stilde die honde.
Die knape sp*rac* met stilder monde,[111.]
Also ofti sine gheselle ware:
Die bake weecht v alte sware,
Gheeft mi de*n* bake, gheselle mijn,
Ic salne draghe*n* een lettelkijn.
Nemten hier, die dief sede,
Want hi brect mi al mine lede.
De*n* knape begans wel te behaghe*n*,
Den bake ginc hi thuus draghen.
[+] Die dief die den bake ontloet[120.]
Liep vore; in sijn ontmoet[121/2.] [+]149d
Vant hi sciere den andere*n* dief.
De dief sp*rac*: god gheue v grief!
Waer hebdi den bake ghedaen?
De dief die antworde saen:
Wat? en gauic v de*n* bake niet?
Ghi daet dat v g*roe*t verdriet[127.]
Gheue entie goede sente Jan!
Ic weet wel dat die goede man
Sine*n* bake onuerholen
Van uwe*n* halse heeft ghestolen.
Ic gheloefs wel, dander sprac,
Hi heuet ghestolen menech pac.

99. *verseit* verteld.
101. *wey* weg.
102. zij hebben hem weggenomen en zijn ermee van door.
104. *quelen* lijden.
109. *ghesoech* gezwoeg; hij zwoegde onder de last.
111. *met stilder monde* binnensmonds.
120. *ontloet* afgeladen had.
121/2. *in sijn ontmoet vant hi* hij kwam tegen.
127. *Ghi daet* je hebt zo iets gedaan.

Maer ontbeit mijn, ic halen weder.
Die dief stac m*et* haest*en* neder[135.]
De broec van sine*n* liue;
Alsoe pleghe*n* de doorp wiue
Op thoeft te dragh*en* ene*n* doec,
Alsoe wimpeldi sijn broec.[139.]
Ouer droeghe en*de* ouer diep
Tes knape*n* huse w*aer*t hi liep
En*de* bleef staende vore de*n* dam.
Die knape mette*n* bake quam;
Sijn wijf waendi d*aer* wel sien.[144.]
Hi sp*ra*c: mi*n*ne, hlupt mien.
Stillekijn sp*ra*c die dief:
Gheeft mi de*n* bake, suete lief;
Die .ij. dieue moet me*n* rade*n*.[148.]
Die knape ginc de*n* bake laden
Den dief van sine*n* liue;
Wel waendi lade*n* sine*n* wiue.
Die dief siere verde liep;[152.152.]
Die knape ginc int huus en*de* riep
Met ere luder sprake:
En*de* hebbic e*m*mer mine*n* bake![155.]
Dwijf lach bouen en*de* riep neder:
Lief, hebben wi de*n* bake weder?
Die man sp*ra*c: sidi daer bouen?
Nu en wasic noit soe verscouen![159.]
Den bake waendic v hebbe*n* beuolen,
Maer si hebbe*n*e mi ghestolen
Vande*n* halse, die .ij. keitiue![162.]
Nochtan laticke*n* he*m* niet blive*n*.
Die man liep na; saen hisse vant
[+] In ene scuere die int lant
Woeste en*de* die allene stoet.[166.] [+]150a

135. *stac* streek.
139. *wimpeldi* plooide hij.
144. *waendi* meende hij.
148. *raden* radbraken.
152. *dief* in margine nog eens bijgeschreven (dus tweemaal *dief*).
152. *siere verde liep* ging er vandoor.
155. *Ende hebbic emmer* nu heb ik in elk geval.
159. *verscouen* rampzalig.
162. *keitiue* ellendelingen.
166. voor *stoet* is *stant* doorgehaald.

Ay hoert wat die knape doet!
Boue*n* de want onder tac[168.]
Tene*n* gat sijn eers hi in stac
Te male bloet, sonder broec.
Deen dief saecht. hi sp*ra*c: loec,[171.]
Gheselle, mijn moeder vore h*aer* doot
Si was vter mate*n* groot
Te male in h*ae*r anschijn gheswolle*n*;
Haer kinnebacken sijn g*roe*t als bolle*n*,
Thaer h*ae*r ouer doeghe*n* stont,
Den nese hinc lanc ond*er* de*n* mont:
Sie, gheselle, waer si staet!
Vlien es ons den beste*n* raet.
Die .ij. dieue liepen dan;[180.]
Sine*n* bake greep de man
En*de* liep[er] mede tsine*n* huus.
Die .ij. dieue, sere c*on*fuus,
Ter scuere*n* weder si in traken,
Maer doe*n* si ghemesten sbaken,
Wiste*n* si wel t*er* waerhede
Dat de man om sine*n* bake dede.[187.]
Si selen weder stelen ganghen
Al souden siere o*m*me hanghen.
Si keerden weder inder nachte*n*
Ende braken inde*n* dore bachten[191.]
Een g*roe*t gat onder die sille.[192.]
Die knape saecht, die e*m*mer wille
Sine*n* bake houde*n* te rechte.
Daer sach hi waer een d*er* knechte
Tene*n* gate sine*n* aerm in stac.
De knape sijn sw*er*t vte trac,
Den dief hi de*n* aerm af sloech;
Maer hine maecte gheen ghesoech,[199.]
Maer hi seide: gheselle, comt naer,
Die bake es mi alte swaer,
In machen niet vorder sleepe*n*,

168. *tac* het dak.
171. *loec* kijk.
180. *dan* vandaar; heen.
187. *Dat* dat het.
191. *bachten* aan de achterkant.
192. *sille* drempel.
199. *maecte gheen ghesoech* steunde niet.

Maer ic hebbe*n* wel begrepen.[203.]
Stect oec v hant hier binne*n*,
De bake selen wi wel ghewinne*n*.
Die dief dede sanders raet;
Die knape ander weru*e*n slaet
Den dief af sien aerme,
Ende riep hi: wacharme!
Minen a*er*me hebbic verloren!
[+] Die ander sp*ra*c: nv te voren
Verloesic hier oec den minen. [+]150b
Pe*n*ninghen, hellinghe, poteuinen[213.]
Moeten wi bidden gaen int lant.[214.]
Worde oec ons weerc becant,
Ane de galghe moeste*n* wi waien.
Swighen best! lopen wi draien.[217.]
Die .ij. dieue liepen vlien.
An dit bispel mach men sien,
Alse een doet bederue quaet,[220.]
Sie dat hijs te tide aue staet
Eer he*m* scade of verdriet
Oppe*n*baer daer af ghesciet.
Dies en doet, hets sijn scade.
God huede ons van allen quade*n*.

Amen ijC xx iiij v*erse*

203. *begrepen* gevat.
213. *hellinghe* munten ter waarde van een halve penning; *poteuinen* koperen munten.
214. *bidden* bedelen.
217. *lopen wi draien* laat ons er tussenuit trekken.
220. *doet bederue quaet* slechte dingen doet om aan de kost te komen.

X Van Lacarise den katijf die een ander sach bruden sijn wijf[+ aant.]

[+] Een auontuere in corten wort
salics v tellen, warics ghehort,[2.] [+]164a
ende ghijs mi woudt weten danc.
Hets .x. jaer ofte alsoe lanc
dat te Lokere op de Scelt
woende een wijf ende hiet Machtelt;
haer man hiet Lacarijs,
[+] hi was aelwerech ende onwijs.[8.]
Die vrouwe minde heimeliic enen pape, [+]164b
dien si eens met enen knape[10.]
ontboet, dat hise quame spreken,
want si was sere ontsteken[12.]
ende met siere minnen beuaen.
Den knape dadense vte gaen.[14.]
Die pape ginc bider vrouwen sitten,
die wel sere began te verhitten;
si sach op hem ende hi op hare,
soe langhe datse werden gheware
comende ter seluer vren
Lacarise van sinen ghebueren.
Sine riepen niet, des haddi nijt,
nochtan waest op detentijt.
Lacarijs was sot ende onghier.[23.]
Ver Machtelt, seiti, wat sitti hier?
Wael op ende wilt ghereiden deten![25.]

[+] Opschrift: *een ander* staat onder een doorgehaald woord (*een pape?*) - 9. *pape* in het hs. doorgehaald en vervangen door *ghilde*. 10. naast *knape* toegevoegd *stille*. 15. *pape* als bij 9.

Opschrift *katijf* sukkel; *bruden* beslapen.
2. *warics ghehort* wilde men naar mij luisteren.
8. *aelwerech* simpel, onnozel.
10. *met* door middel van.
12. *ontsteken* van liefde gloeiende.
14. *vte* buiten de kamer.
23. *onghier* weerzinwekkend.
25. *Wael op* komaan, vooruit!

Waer om*m*e wildi mijns v*er*gheten?
Doen sp*ra*c die v*ro*uwe met erren sinnen:[27.]
Lacarijs, lieue minne,
welc duuel brachte v hier?
en*de* hoe leelec sijn v de lier![30.]
Ghi sijt valu en*de* bleec;
mi dunct dat hi v gheleec
de man die me*n* gist*er*en leide in b*ar*e*n*.
Met rechte magic mi v*er*varen![34.]
mijn man es doot, al en weetijs niet!
Siet pape, hoe die katijf siet[36.]
en*de* hoe onghedaen hi sit![37.]
Die pape seide: bi mire wit,[38.38.]
en holpe niet al dademen lauen;[39.]
morghen salicken gherne graue*n*.
Lacarijs sp*ra*c: dits wonder groot!
ic hore en*de* ghi maect mi doot,[42.]
en*de* ic sie met minen oeghen.
Ver Machtelt spr*ra*c: wildijt ghedoghe*n*,[44.]
ghi sijt doot, dat wetic wel.
Ay lieue vrouwe, sone doet niet el
dan ghi mi dect metten baer cleede,
oftic vander [erden] schede[48.]
en*de* doet die liede comen te like,[49.]
beide aerme en*de* rike.
Nochtan eest scande dat me*n* mi sal
grauen en*de* ic soe lettel qual.[52.]
Ver Machtelt sp*ra*c: daer leit niet an.
[+] Mettien si reiken began
een baer cleet en*de* gincken decken [+]164c
en*de* Lacarijs ginc hem strecken
Onder dbaercleet op den vloer.

27. *erren* boze.
30. *lier* wangen; *sijn* l. wellicht *sien*.
34. *mi vervaren* verschrikken.
36. *pape* in het hs. veranderd in *vrient*.
37. *onghedaen* bleek ziekelijk.
38. *pape* in het hs. veranderd in *gilde*.
38. *wit*, wet, d.i. geloof.
39. *en holpe niet* het zou niet helpen; *lauen* lafenis, te drinken geven.
42. ik kan horen en volgens jullie ben ik dood.
44. *wildijt ghedoghen* wil je je wel eens kalm houden.
48. *offic* zoals wanneer ik.
49. *comen te like* op rouwbeklag komen.
52. *soe lettel qual* zo weinig geleden heb.

Doen loech dat h*are* thouet swoer[58.]
die vrouwe entie pape mede,[59. en 67.]
om dat hi strecte sine lede.
Die dach was scoene en*de* oppe*n*baer[61.]
entie sonne sceen al claer
op dbaer cleet t*er* seluer vre*n*
en*de* Lacarijs sacher duere.
Ver Machtelt hadde die been
op gheleit en*de* al in een[66.]
lach die pape en*de* sloech
daer op en*de* Machtelt loech.
Lacarijs sp*ra*c: bi mire wet,
pape, ghy gonct int bordeel bet.[70.]
Es v die duuel in v lijf
en*de* hoe ghebaerdi op mijn wijf?[72.]
Ghi doet onwet en*de* onsede.
Leefdic als ic gist*er*en dede,
ghi soudt ontgelden dit rabat.[75.]
Die pape sp*ra*c na dat
totten ouden sot mettien:
Lacarijs, ghine sout niet sien,[78.]
luct v oghen al in een[79.79.]
en*de* lict stille als een molensteen;
si pleghens die liggen i*n* baren.[81.]
Ghi mocht ons lieden v*er*varen.[82.]
Doen hem die pape d*us* sp*ra*c toe,
Lacarijs sp*ra*c: pape, ic doe.[84.]
Des hadde die pape goede*n* ghile[85.]
dat die kertijf op die wile
waende hebbe*n* gheweest doot,
als men sijn wijf dreef in de*n* scoet.[88.]

58. *swoer* pijn deed.
59. en 67. *pape* in het hs. gewijzigd in *gilde* (evenzo vs. 76, 83 en 85).
61. *oppenbaer* helder.
66. *op gheleit* opgetild.
70. *pape* veranderd in *vrient*; *gonct* onduidelijk; Leendertz meent dat er *spronct* kan staan, maar m.i. toch eer *gonct*; *bordeel* over een ander woord heen geschreven, wsch. *cloester*.
72. *hoe ghebaerdi* wat voer je uit.
75. *dit rabat* deze uitspatting.
78. *ghine sout* je behoort niet.
79. *bi mire wet* vlg. 38.
79. *luct* luik, sluit.
81. *si pleghens* dat doen mensen.
82. je zou ons aan het schrikken maken.
84. *pape* veranderd in *vrient*.
85. *ghile* plezier.
88. *dreef* drong; of *dreef* in pregnante zin (de pin of bout indrijven).

Die man was dul en*de* ongheleert;
nv eest tfolc anders bekeert;[90.]
men vint nv luttel lieden soe dul.[91.]
Wiue sijn alder quaetheit vul,
maer ic en segghe niet van hoofsche*n* v*ro*uwe*n*,
dier men al doget mach betrouwen,
want goede v*ro*uwen sijn al ere*n* waert;
wie anders seit die es een musaert.[96.]
Een q*uaet* wijf moet pleghen h*aer* nature,[97.]
al waerse besloten in enen muere.
Maer ic en weet hoe Lacarijs voer
[+] die daer bleef liggende op de*n* vloer;
ofte hi iet was laten gaen[101.] [+]164d
ofte en was, hebbic niet verstaen.
Dits die vite van Lacarijse;[103.]
God bringhe ons ten eweghe*n* pa*ra*dise.

amen c. iiij v*erse*

90. *anders bekeert* veranderd.
91. *dul* dwaas.
96. *musaert* ellendeling.
97. *pleghen* volgen, doen naar.
101. *iet* wellicht.
103. *vite* levensgeschiedenis.

XI Dits vanden tanden[aant.]

[+] Buten Bruesele soudic varen[1/2.]
Spelen op Morele mijn p*aer*t.[2.] [+]164d
Hen .ij. vandic die vroelijc waren[3.]
Neven tslots b*er*ghe inde*n* wigaert.[4.4.]
Si speelden daer onder he*m* tween
Een spel dat wel vremde sceen.
Een bagaert dede ere baghine[7.]
Ene alte grote medicine,
Daer men af sprect in menech lant,
Want hi toech h*aer* vte ene*n* tant.

In wiste niet wat beeste*n* het w*ar*en;[11.]
Der weert namic minen vaert.[12.]
Ene baghine sagic haer baren[13.]
En*de* op hare enen bogaert.
Si lach stilder dan een steen
En*de* hi wriemelde al in een,
Soe d*at* hi moede dochte i*n* schine.[17.]
Hi gaf h*aer* ene descipline.[18.]
Doen seide hi te mi: rijt wech te hant,
Ic trecke h*aer* vte maer ene*n* tant.

Ic sp*ra*c: God moet v bewaren,
Van mi en dorfdi n*iet* sijn v*er*vaert,
Om mi en dorfdi oec n*iet* sparen,[23.]

1/2. *varen spelen* een wandelrit doen.
2. *Morele* gewone naam voor een zwart paard; vgl. *Morel* in het Fr. fabliau ‘de la dame qui aveine demandoit pour Morel sa provende avoir’ (*Rec. Gén.* no. XXIX).
3. *Hen ij vandic* ik vond er twee.
4. voor *tslots* is doorgehaald *tsol*.
4. *wigaert* wijngaard.
7. *bagaert* beggaard, begard.
11. *In* ic en.
12. ik ging er op af.
13. *haer baren* zich vertonen.
17. *in schine* naar het er uit zag.
18. *descipline* kastijding.
23. *dorfdi* hoef je; *sparen* op te houden.

Want ic ben v vrient Mergaert.[24.]
En*de* e*m*me*r* lach hi en*de* green[25.]
En*de* sp*ra*c: al liggic hier tusschen h*aer* been,
Ic hebbe al die meeste pine.
Hi ware wel vol van venine
Die aerch hadde i*n* dit samblant:[29.]
Ic trecke h*aer* vte maer enen tant.

Amen .xxx. v*erse*

24. *Mergaert*, zie Aant.
25. *green* grijnsde.
29. *samblant* uiterlijke schijn.

XII[+] Vande*n* paep die sijn baeck ghestole*n* wert[+ aant.]

[+]32d

Eens omt jaer soe comt een tijt
Dat ouer al die werlt wijt
Elck me*n*sche gaern te biechte gaet,
Al dairme*n* kersten gheloue ontfaet,[4.]
Van sonden die hi heeft ghedaen
Ende neemt penite*n*cie weder aen
Als hem die priester raedt te doen.
Hier om soe prisic dit sysoen,[8.]
Wantmen peynst dan om die sonden[9.]
Meer dan anders tenighen stonden,
Als ick v hier nae proeuen sel[11.]
Wat eens een jonghelinc gheuel[12.]
Die der straten plach te leuen[13.]
Ende luttic docht om enich sneuen,[14.]
Alst wel scheen an sine*n* wercken:
Selden quam hi inder kercken
Om te horen goods ghebot;
Nochtiens coes hi een quader lot[18.]
Tot sijnre zielen oirbair.
Daer nae quam hi in ene*n* vaer,[20.]
Dese ouerdadighe jonghelinck,[21.]
Ende bedochte menich dinck
Dair hi he*m* dicke meed hadde gheneert:[23.]
[+] Sijn eyghen guet dat was verteert;
Doe tast hijt an al dat hi vant. [+]33a

+ Opschrift: *baeck* geslacht varken.
4. *al* overal; *ontfaet* aanneemt, belijdt.
8. *prisic* hs. *radic.*
9. *Wantmen* hs. *Datmen*,
11. *Als* zoals; *proeuen* bewijzen.
12. *Wat* (aan) hetgeen.
13. *der straten...leuen* een bandeloos, wild leven leiden.
14. *luttic* (saks. vorm) weinig; *sneuen* zedelijk ten val komen.
18. *Nochtiens* en zelfs nog daarenboven; *een quader lot...oirbair* een bestemming die nog schadelijker was voor zijn zieleheil.
20. *quam...vaer* werd hij beducht.
21. *ouerdadighe* snode.
23. *hem...gheneert* in zijn onderhoud voorzien.

Des greep hi een berou al thant,[26.]
Dat hi sijn biechte woude spreken
Ende segghen ouer sijn ghebreken[28.]
Al daer hi mede verladen was.
Dus ghinc hi voert, sijt seker das,
Al daer een priester sat allien
Die menighen mensche, groet en*de* clien,
Horen biechte plach te horen.
Daer ghinc die knape sitte*n* voren
En*de* beghonste de*n* priester vast te vertelle*n*
Hoe dat hi dicke onder ghesellen
Hadde ghewandert sine*n* tijt,[37.]
Wildelike*n* mit jolijt,
Doe hi sijn eyghen goet verteerde
Ende sint hem soe mit *on*recht neerde,[40.]
Dat sulken qua*m* tot crancke*n* baten.[41.]
Die priester sprac: dit suldi laten,
Off ghi dunct mi buten keer.[43.]
Die knaep antwoerde: lieue heer,
Want ic hier voer v bin ghecome*n*,[45.]
Soe wil ic spreke*n* tonser vromen[46.]
Wat ghi mi raet op eenre zaken.
Ic weet ter stede twe vette baecken,
Den enen soudic gaerne stelen,
Heer, woudijt mi helpen helen,
Ic souts mij dan wel hoeden voert.
Ende als die knape sprac dat woert,
Doe louch die priester daer hi sat
Ende seyde: vrient, beraet v bat,[54.]
Dese reden hebben mi wonder.
Ja, lieue here, bleuics sonder,[56.]
Ic en machs niet wel ontberen,
Ghij sult mi tsamen absolueren

26. *greep* vatte op.
28. *segghen ouer* getuigenis afleggen van.
37. *sinen tijt* in zijn tijd, voorheen.
40. *sint...neerde* sindsdien met onge oorloofde middelen in zijn onderhoud voorzag op zodanige wijze.
41. dat hij er niet best aan toe was.
43. *buten keer* dwaas.
45. *Want* nu eenmaal.
46. *tonser vromen* in ons (beider) voordeel.
54. *beraet v bat* bedenk eens beter wat je zegt.
56. *bleuics sonder* het hs. B. heeft de betere lezing *al bleef ics geerne sonder*.

Ende ic wil v die helfte bringhen.
Nu moechdi horen nijewe dinghen;
Hoe die miede vanden knaep[61.]
Sel verschalken desen paep,
Dat wil ic v vertellen hier.[63.]
Deen was loes ende dander ghier;[64.]
[+] Daer dese twe sitten op een dost,[65.]
Die hebben altoes riue cost.[66.] [+]33b
Die paep die docht in sinen moet:[67.]
Dese halue baec waer ymmer goet,
Oeck hoe die knape daer om dede[69.]
(Tis een deel der papen zeede
Dat si hem gaerne laten myeden).[71.]
Nochtan sprac hi: wat salt bedieden;[72.]
Dat ghi mi dit legghet te voren?
In quaden water moet ic versmoren[74.]
Dedict noch om twintich pondt.[75.]
Die knaep antwoerde ter seluer stont:
Ghi selt vertyen deser talen;[77.]
Ic moet den baeck noch emmer halen
Tot eens rijcmans huse binnen
Ende ghi sult oec enen haluen winnen.
Die priester sprac: selt ymmer wesen,
Soe gheuic v wel raet van desen;[82.]
Mer ghi moet mi alder eerst louen
Bij gode selue van hier bouen
Dat ghijs v voert selt emmer hoeden.
Here, des moechdi wel vermoeden,[86.]
Sprac die knape, des gheloeft.
Doe leyde hi hem die hant opt hoeft[88.]
Ende absolueerden daer van al.
Die knape en maecte ghene ghescal

61. *miede* het geschenk waarmee hij omkoopt.
63. voor *hier* is *hoe* doorgehaald.
64. *ghier* begerig, inhalig
65. *dost* (var. *doft*) doft, roeibank (vgl. voor de vorm v. HELTEN in *Taal- en Letterb.* 6, 107).
66. *riue* overvloedige.
67. *in sinen moet* bij zichzelf.
69. op welke manier hij er ook aan kwam.
71. *myeden* omkopen.
72. *wat salt bedieden* wat moet dat betekenen.
74. *moet* moge.
75. *noch* zelfs,
77. *vertyen* verzaken; je zult nog wel anders praten.
82. *gheuic raet van* raad ik je tot.
86. *vermoeden* aannemen.
88. *Doe leyde* hs. *Doeyde*.

Ende scheide vande*n* priester daer.

Nv moechdi horen nyewe*n* maer:
Die pape hadde selue twe vette baken
Die beyde waren van goeder smake*n*;
Die hadde die knape te voere*n* versien.[95.]
Den besten bake vanden twien
Die stal hi hem ter seluer nacht,
Al daer die paepe cleyn om dacht
Doe hi hem liet alsoe verdoeren[99.]
Dat hine absolueerde te voren.
Smorghens ghinc die knape weder
Mitten bake ende leyden neder
Voirder poerten ende riep.
Die paep lach vaste en*de* sliep
Ende sijn maecht was opghestaen
[+] Ende ghinc ter poorte*n* als ic waen
Ende vraechde den knaep wat hi woude. [+]33c
Hij antwoerde als die boude:[108.]
Mijn heer die paep die wetet wel
Wat ic wil, ende nyemant el.
Ja, nv slaept hi alsoe vaste,
Ic en darff op laten ghene gaste.[112.]
Gaet, segt he*m* datter is een knaep,
Al soudme*n* wrecke*n* wten slaep,[114.]
Die sulke waer heeft ghebrocht[115/6.]
Als hi ghister mit hem cocht,
Dat hi come ende hael sijn deel,
Off ic behoudene al gheheel.
Dit sprac die knaep aldaer hi stoet.
Die maecht ghinc lope*n* metter spoet[120.]
Totten paep aldaer hi lach;
Nochtien wast nauwe dach
Doe die maecht die bootscap brocht.
Die knaep wist wel wat hi docht,

95. *versien* opgemerkt.
99. *verdoeren* verdwazen; beetnemen.
108. *als die boude* onvervaard.
112. *op laten* bovenlaten.
114. *wrecken* wekken.
115/6. *sulke...als* zodanige (die)...welke; *mit* van.
120. *metter* hs. *totter*.

Die den maecht hiet lope*n* dus zeer.[125.]
Die maghet riep: Wel lieue heer,
Hier is ghecome*n* een gherson,
Die mi dese boetscap hiete doen:
Hi heeft ghebrocht een dier juweel,
Coomt ende haeltet wederdeel;[130.]
Hi seit ghi weet wel wat hi mient.
Dat doe ic oeck, tis mijn vrient.
Gaet tot hem in snelre vaert
Ende segt, dat hi an mi begaert,[134/5.]
Dat hi v dat selue doe;
Tis mi noch een deel te vroe
Op te staen in langhe tijt.
Die maecht die ghinc mit grote*n* vlijt
Totten knaep al voer die poert
Ende seyde hem als si had ghehoert:
Mijn heer die danct v vter maten
Ende ghi sult my die helft laten
Vanden goede, ic wilt ontfanghen.
Die knaep, die zere bestont te langhe*n*,[144.]
Die wort nv vtermaten blyde
Ende gaff der maghet deen zijde
[+] Al en worts den pape niet veel te bet:[147.]
Hy hadde ghemest dat varkij*n* vet [+]33d
Dat hi hem snachs hadde ghestolen.
Die knaep ghinc thuus al sonder dolen
Haestelic mit snelre vaerde;
Des papen toern he*m* luttic daerde,
Wanttet dochte hem wesen rechte schout[153.]
Ende hi dede den baec in sijn behout.[154.]
Nv moechdi horen nyewe vite[155.]
Vanden paep die dus wort quite
Sine*n* baeck, ende waende wel
Dat hi ene*n* halue*n* winne*n* sel

125. *zeer* hard.
130. *wederdeel* het andere (u toekomende) deel.
134/5. zeg dat hij dat wat hij mij vraagt met jou afdoet.
144. *langhen* verlangen; de zin is: die op hete kolen stond.
147. al schoot de priester daar niet veel mee op.
153. *rechte schout* zijn verdiende loon (*Mnl. W.* 8, 713).
154. *dede...in sijn behout* bracht in veiligheid.
155. *nyewe vite* een nieuw, een nooit gehoord verhaal.

Totten twien die hi wel wiste,[159.]
Eer die knaep mit nauwer liste
Den enen baec aldus beroefde,
Ende die helft al daer off cloefde,
Daer hi den paepe mede betaelde,
Die die maghet van he*m* haelde,
Als hi hem loefde doe sij schieden.[165.]
Mar hi en liet hem niet bedieden[166.]
Waer hi en halen soude ofte niet;
Des hadde die pape swaer verdriet
Doe hi wt sijnre camer quam
Entie waerheit al vernam.
Mar daer te voren was hi vro
Ende riep lude: ho ho, ho ho!
Wat goeder vetter baeck is dit!
Doe hine sach legghen opt befit[174.]
Voer he*m* so vet en*de* alsoe schone,
Mar luttel peinsde hi om die hone
Die hem die knape hadden ghedaen.
Mittien sprac hi lijskijn aen
Dat si mit vlyte tot hem quame.
Heer, seitsi, wats v ghenaeme?[180.]
Doe si voer hem quam gheghange*n*.
Lijskijn, willen wy desen hanghen
By den andere*n*, wat donct v goet?
Here, wat ghire mede doet,[184.]
Dats mi harde wel te danck.[185.]
Ic waen die paep wel lude zanck:[186.]
Dese is vetter dan die mijn!
[+] Mittien draeyde hi een luttelkijn
Sijn oghen opwaerts ende sach [+]34a
Weder dair die beter lach
Dan die twee die boue*n* hingen.
Doe liet hi haestelic sijn singhen

159. *wistc* wist te bezitten.
165. *Als* zoals.
166. *bedieden* vertellen.
174. *befit* aanrechttafel; rechtbank.
180. *wats v ghenaeme* wat belieft u.
184. *wat* wat ook.
185. *Dats mi te danck* daarmee ben ik het eens.
186. *zanck* jubelde.

Ende hi sprac al sonder sparen:
Hier is schandelic gheuaren!
Hoe heeft mi desen dief berecht![195.]
Dus wordt des pape*n* vroechde slecht[196.]
Ende hi ghinc lopen sonder merre*n*
Als die zere wilde vererren[198.]
Naden knaep ende sprac he*m* aen:
Seg dieff, wat hebstu mi ghedaen?[200.200.]
En trouwe*n* heer, dat ic v loefde.[201.]
Die paep van toerne zere doefde[202.]
Doe die knaep dit seide in spele.
Ic doe di hanghen byden kele,
Dat sprac die paep in erre*n* moede.
Die knaep antwoirde als die vroede:
Here, wildijt te recht versinnen,[207.]
Op mi soe moechdi luttel winne*n*
Waer ghi coemt mit enigher claghe.
Ic seide v ghister anden daghe
Dat ic wel wiste twee bake*n* te stele*n*,[211.]
Mar ic woud dat ghijt most hele*n*,[212.]
Doe ghi mi absolueerdet dair.
Doe docht die pape: tis al waer,
Ic bin wel te recht gheloont.
Doe bleeff die knappe onghehoont[216.]
Entie paep ghinc weder thuus,
Toornich ende seer confuus,
Want hi duchte voir die schande,
Hadment voerseit in enighe*n* lande.[220.]
Dit dede den paep swighen stil
Al wasset weder sine*n* wil,[222.]
Want hi en conde niet ghecome*n*
An sinen baeck tot sijnre vrome*n*,
Die hem te vore*n* toe behoerde.

195. *berecht* op zijn nummer gezet; beetgenomen.
196. *slecht* gering.
198. *vererren* boos zijn.
200. *Seg* hs. *Sey*.
200. *Seg* hs. *Sey*.
201. *loefde* beloofde.
202. *doefde* raasde, ging te keer.
207. *te recht versinnen* goed overdenken.
211. als je me met een aanklacht aan boord komt.
212. *Mar* hs. *Mar waer*.
216. *onghehoont* ongedeerd, niet lastig gevallen.
220. *voerseit* bedoeld is wsch. *voert geseit* verder verteld.
222. *weder* tegen.

Ic woud me*n*se alle dus verdoerde,[226.]
Waer si quame*n* tenighen steden,
Die om miede loesheit deden;[228.]
[+] Die menighe souts he*m* dan wel hoede*n*.
Dat heeft wille*m* in zijn vermoeden [+]34b
Van hildegaersberch, dat weet ic wel,
Die dichte dit ende nyema*n*t el.

226. *verdoerde* beetnam.
228. *om miede* door omkoping.

XIII Vanden monick[aant.]

+ Vaste hoede voer messchien[1.]
Die staet te prisen al in yen, +95a
Want si mit vresen is verselt
Die menighen lachter heeft gheuelt,[4.]
Toren, nijt ende ander schade.
Als vrouwe*n*, maechden, vroe en*de* spade
Heymelike*n* willen wanderen
Mitten enen, mitten anderen[8.]
Ende wel betrouwen elke*n* man,
Daer en leyt hem eer noch wijsheit an,
+ Want heymelijcke stede ende stonde[11.]
Bringt menich man tot sulker zonde +95b
Daer hi om seluen mede onteert.[13.]
Ende om dat stonde stelen leert,[14.]
Soe selmen scuwen enicheit[15.]
Daer sonde of comt ende archeit:
Natuer is cranck int wederstaen.
Wilmen heymelycke gaen
Daermen stonde of stede crijcht,
Die wille werct, die reden zwijght,[20.]
Comtmen heymelijc te gader.
Ic en wilde mine*n* biechtvader
Sonderlinghe niet al betrouwen[23.]
In enicheit mit schone vrouwen,
Want die vyant is naradich.[25.]

Tot enen tyden wert misdadich

1. *vaste hoede* gedurige achtzaamheid; *messchien* verkeerde dingen doen.
4. *lachter* oneerbare daad; *gheuelt* doen vallen.
8. nu met deze, dan met gene.
11. *stede ende stonde* gelegenheid van plaats en tijd.
13. *om* hem.
14. omdat de gelegenheid de dief maakt.
15. *enicheit* eenzaamheid.
20. *wille* eigen zin.
23. *sonderlinghe niet* niet bijzonder.
25. *die vyant* de duivel; *naradich* arglistig.

Een heilich man, een predickaer,
Die sine*n* tijt een deel der iaer
Een terminari*us* hadde ghewesen.[29.]
Hi plach te vasten ende te lesen[30.]
Ende goede sermoenen te brenghe*n* voert,
Soe dat hi dicke wort ghehoert
Mit ghenoechten vanden luden,
Die soe verstonden sijn beduden[34.]
Dat si met ongheueysden moede
Hem mede deylden van horen goede
In mi*n*nen ende in caritaten.
Hi hadde die werlt soe ghelaten[38.]
Dat hi heilich scheen van leuen.
Hi plach den luden troest te gheuen,
Die haere sonden waren leet,
Op dat si voert in mi*n*nen heet
Gode te dienste wilden bliuen.
Si moghe*n* wonders veel bedriue*n*
Daer nyema*n*t ducht voer en draecht.[45.]
Een welgheboren schone maghet
Versochte dickent desen broeder,[47.]
Omdat si wilde wesen vroeder[48.] *wilde wesen noeder* wilde te weten.
Hoe sij ten hemel come*n* soude;
Si en wilde om gheen schat va*n* goude
In zonde langher bliuen staen.
[+] Dus plach si menichwerf te gaen
Totten broeder mit ghenende,[53.] [+]95c
Wa*n*neer si hoer seluen schuldich kende.
Si sprac hoer biechte mit begheren
Entie broeder plachse te absolueren.
Alsoe langhe ghincse ende keerde
Dat stonde stelen leerde[58.]
Entie broeder diende hoir mit half sesse[59]
Ende si verstont van sijnre lesse

29. *terminarius* bedelmonnik.
30. *lesen* bidden.
34. *sijn beduden* zijn betoog; wat hij vertelde.
38. *die werlt ghelaten* afstand gedaan van het wereldse.
45. *ducht voer draecht* voor beducht is.
47. *versochte* bezocht.
48.
53. *mit ghenende* ijverig.
58. vgl. vs. 14.
59 *mit half sesse* met de drie benodigde dingen, ‘den vede mitten ghegaden’ (penis cum testis) (Hild. blz. 327).

Tpater noster entie crede,
Soe dattet twide van hare*n* clede[62.]
Begonde te vollen in die zijden[63.]
Als doorde hout van dien ghetijden[64.]
Datme*n* soe bij naturen scrijft.[65.]
Wa*n*neer dat wel verholen blijft,
Soe ist een speelkijn van solaes,[67.]
Mar op twee tarni*n*ghen van deus aes[68/9.]
Soe loopt wel menichwerf een sijs.
Die broeder wort der saken wijs
Hoe die ioncfrou was verladen;[71.]
Tvolc begonder in te raden[72.]
Ende of te clappen menigherhande.
Die broeder duchte voer die schande
Ende ooc voer sinen goeden naem,
Ende om te decken desen blaem,
Soe socht hi menigherha*n*de list,
Want als die mient die waerheit wist,[78.]
Soe waende hi y*m*mer wesen doot[79.]
Of ghebrocht in sulker noot,
Die onverwinlic waer te lijden.[81.]
Hier om docht hi tallen tijden,
Dese broeder die ic myene,
Die ghinc menichwerf alliene
Heymelyken sinen pat.
Twifel dede hem menighe*n* hat,[86.]
Wanhope const hi nau verweren.[87.]
Daer hy ghinc in sulken deren,[88.]
Quam die vyant vander helle,
Die mitte*n* broeder wert gheselle[90.]

62. *twide* het wijde, de ruimte.
63. *vollen* opgevuld worden, bol staan.
64. *doorde* var. *doerden* door het; *hout* houten stift.
65. *bij naturen* door de inspraak der natuur.
67. *een speelkijn van solals* een plezierig spelletje; vgl. Van Stijevoort 1, 81: ‘Hoe ghenuecht v tspel/tsus wilt v saten, tspel waer goet en de tbaervoits kindeken’
68/9. na twee worpen (met de dobbelstenen) van twee ogen volgt wel een zes, dus een worp die ‘raak’ is.
71. *verladen* zwanger, tevens met gedachte aan: een droevig aan toe.
72. *in te raden* iets van gewaar te worden.
78. *mient* gemeente.
79. dacht hij dat hem het hem leven zou kosten.
81. *onverwinlic* ondraaglijk.
86. *dede...hat* (eig. haat) vervolgde hem bitter.
87. *verweren* zich vrijhouden van.
88. *deren* kwelling.
90. *wert gheselle* vergezelde.

Ende sprac hem toe in sulke*n* schijn
Recht oft een meester had ghesijn[92/3.]
[+] Te weten heymelijc ghedocht,
Soe dattie broeder an he*m* socht [+95d]
Om goede troost van sijnre zaken.
Die vyant lach op felle wraken,[96.]
Al en wistet die broeder niet.
In leden tijden wast gheschiet,[98.]
Daer hi wrake om wilde doen:
Die broeder plach in sijn sermoen
Den volcke te predicken openbaer
Hoe lelic dat die vyant waer
Ende hoe anxtelyc te scouwen,[103.]
Soe datter menich creech berouwen
Naerstelijc van sinen sonden.
Entoe die vyant wiste ghebonden
Den broeder in dus groter sorghen,
Doe quam hi tot he*m* al onverborhge*n*
Ende seide aldus: Ic bin een man
Die den vyant dwinghen can
Ende mit woorden wel vermane*n*.[111.]
Ic sel die luden sonder wanen
Doen ghelouen int ghemien[113.]
Dat ghi weder groot noch clien
En hebt van sulke danighe*n* touwe[115.]
Daer enich maecht of ander vrouwe
Sculdich mochte werden bij.
Van sulker daet soe sidi vrij
Ende ontsleghen altemale.
Doe sprac die broeder nader tale:
Soe helpt my dat ic mach ghwaghe*n*[121.]
Mijn onscult in corten daghen.
Die meester sprac: alsoe salt sijn.
Sonder smarte ofte pijn
Dede hi hem quijt sijn voerghestel,[125.]

92/3. alsof hij een (genees)meester was die gedachten kon lezen.
96. *lach op* loerde op.
98. *leden* vroeger.
103. *anxtelyc te scouwen* vreeswekkend om te zien.
111. *vermanen* bezweren.
113. *int ghemien* algmeen.
115. *touwe* werktuig.
121. *ghewaghen* bekendmaken.
125. *dede...quijt* nam weg.

Soe dattet slechts als ander vel[126.]
Twisken sijn benen was ghebleuen.
Die broeder taste daer bineuen,[128.]
Hine vanter weder dat noch dit,
Anders dan een weynich pit[130.]
Daer hi sijn water mochte lozen.
Die vyant sprac: Nv doet den bosen[132/3.]
Veel confuus al openbaer
[+] Ende schelt die ghene loghenaer
Die sulke tale brenghen voort. [+]96a
Die broeder sprac: dits goet accoort[136.]
Op dat ic bet na mijnre onschulde[137/8.]
Mocht verdiene*n* vrouwe*n* hulde.
Ja ghi, sprac die vyant saen,
Hoeneer v onschult is ghedaen,[140.]
Soe sel v come*n* optie stat
Tselue dat ghi voren hadt.
Die broeder sprac: en gheer niet el.
Sine tael bequam hem wel.[144.144.]
Doe ghinc hi lesen ende studieren
Een goet sermoen nae sijn begher*en*
Ende quam als hi te voren plach
Ten stoel op enen hoghen dach,[148.]
Daer menich mensch vergadert was.
Tewangeli datme*n* las:
In dien daghe, dat set hi voren.[151.]
Daer nae liet hi den luden horen
Vanden bosen nyders schare;[153.]
Oeck sprac hi optie loghenare
Die menighen mensche hebbe*n* bedroghe*n*
Ende hoe hi selue was beloghen
Mitter joncfrou an sijn eer.

126. *slecht* vlak, glad.
128. *taste daer bineuen* greep er naast, nl. omdat er niets te grijpen was
130. *een weynich pit* een kleine holte.
132/3. *doet...confuus* maak beschaamd
136. *goet accoort* een goede regeling.
137/8. om des te beter na mijn verontschuldiging der vrouwen gunst te verwerven.
140. *Hoeneer* zodra.
144. *en gheer niet al* ik wens niets anders.
144. wat hij (de duivel) zei, beviel hem best
148. *Ten stoel* op de preekstoel.
151. *In dien daghe* aanhaling uit het begin v.h. evangelie van Marcus (vs. 9); *dat set hi voren* daarmee begon hij.
153. *nyders* afgunstigen, kwaadsprekers.

Dat brocht hi al ter goeder leer
Ende beslotet wel ter core.[159.]
Ic bin daer in, ic moeter doere,
Sprac die broeder daer hi stoet;
Dit is een dinc dat wesen moet.
Al ist mi smadelic te toghen,
Ghi moecht hier sien voer uwe*n* oghen:
Ic bin nog slechter dan een wijf,[165.]
Ende om der bosen nijder kijf
Soe moet ic dese smaetheit lijden.
Daer sloech hi op ten selue*n* tijden[168.]
Openbaer die cappe wijde.
Die vyant wachte sijn ghetide:[170.]
Doe hijt den luden toghen soude,
Doe sette hi hem an sijn eue*n* oude[172.]
Weder op die selue stede,
Stiuer ende harder mede
[+] Dant ye wert tot sinen daghen.
Men sacht streuen ende raghen,[176.] [+]96b
Eer hijt voelde of vernam[177.]
Dat sijn ghestelle weder quam.[178.]
Doe loech die vyant mit ghenende[179.]
Om dat hi den broeder schende
Ende hem sijn doghen halp vernuwe*n*.[181.]
Men ghincke*n* vloeke*n* ende verspuwe*n*
Ende seer confuselic hantieren.[183.]
Dit halp die vyant al visieren,[184.]
Eynde, middel ende beghin!
Alsulc loon, alsulc ghewin
Gheftie bose noch den sinen,[187.]
Ende sonderling die heilich schinen
Ende dan hem setten tsulker staet
Mit genoechten in do*m*mer daet,

159. *wel ter core* keurig.
165. *slechter* vlakker, platter.
168. *op* open.
170. *wachte sijn ghetide* nam zijn kans waar.
172. *sijn euen oude* zie Aant.
176. *streuen ende raghen* vooruitsteken en opstaan.
177. *vernam* merkte.
178. *Dat* hs. *Eer*.
179. *mit ghenende* hartelijk.
181. en bewerkstelligde dat zijn ellende opnieuw begon.
183. *confuselic hantieren* schandelijk bejegenen.
184. *visieren* bedenken; bewerken.
187. *den sinen* zijn volgelingen.

Gheliken als die broeder dede,
Die mit groter onghenadichede
Wort ghehandelt vanden lieden,
Die dicken wijsden ende rieden[194.]
Dat men *y*m*m*er soude bederuen.[195.]
Hi waende ondieuelike steruen[196.]
Of te liden swaer torment,
Ende hoe sijn doghen wert volent[198.]
En can ic hier niet al verslaen.
Men brochten heymelike van daen
Of hi waer ghesleghen doot,
Ende voer alsulc wederstoet[202.]
Sel een yghelijc hem hoeden
Ende te voren wel beuroeden
Watter nae of comen mach
Te drincken heimelic ghelach,
Gheliken als die joncfrou dede
Die in heymeliken steden
Den goeden broeder socht so langhe
Dat nature bij bedwanghe
Van hem beyden droech op yen.[211.]
Vrouwen gunst, hoer lieflic zien,
Doet vergheten menighen nose[213.]
Ende int gheselscap roeckelose
Speltmen dicwijl o*n*nosel spel.
[+] Natuer is starc, ghedocht is snel,
In onghestader vaster hoede[217.] [+]96c
Ende hier om dolen noch die vroede.
Want vintme*n* meyskeijns slap ghegort[219.]
Ende sijn hem dan die hielen cort,[220.]
Bij enen cleyne*n* occasoen
Machme*n*se opwert nighen doen,[222.]
Mar stolpelinghe vallen si node;[223.]

194. *wijsden* besloten.
195. *bederuen* doden.
196. *ondieuelike* op smadelijke wijze.
198. hoe het afliep met zijn treurig lot.
202. *wederstoet* tegenslag.
211. *droech op yen* tot overeenstemming kwam; tot een (vleselijk) samengaan leidde.
213. *nose* (mogelijk) nadeel, risico.
217. *vaster hoede* (zelf)bedwang.
219. *slap ghegort* die licht den gordel laten losmaken (vgl. lat. *zonam solvere*).
220. zie aant.
222. *opwert nighen* achterover tuimelen.
223. *stolpelinghe* struikelend, dus voorover.

Dat doet si sijn van herten blode:[224.]
Vellen si ontwee nose ofte mont,[225.]
Therte en bleue niet ghesont;
Quetsten si knye of ellenboghe,
Soe en sijn si niet in goeden hoghe.[228.]
Ende want si aldus sijn veruaert,[229.]
Soe vallen si lieuer achterwaert,
Al wortet hem een deel te suer,
Dan si tlijf in dauontuer[232.]
Setten of hoer zonde lede;[233.]
Want vrouwen hebben altoes gheerne vrede.

224. *Dat doet* dat komt doordat.
225. *ontwee* stuk.
228. *in hoghe* verheugd.
229. *Ende want* omdat.
232. dan dat zij hun lijf en leven op het spel zetten.
233. *zonde* gezonde (niet in *Mnl. W.*).

XIV[aant.]

[+] Ic prijs een wijf die haren man
Verdwasen can ten sot; [+19r°]
Al duet si hem die blaeu hoeyck an,[3.3.]
Hi waent dat hi is hair afgod.
Al dez gelijc viel in spot[5.]
Tot eenre herreb*er*gen van enen gast[6.]

Met mitter vrouwen houeerdi vast.[8.]

Ende wat die guede gesel verteerde,
Screfmen an die want mit crijt.
Hi rekende altoes mit den werde,[11.]
Mer die vrouwe scolt hem quijt.
Dat dochte den waert een cranck profijt,[13.]
Want hem twiuelde in sinen moet,[14.]
Mer sijn wyf dreychde hi mitter smijt,[15.]
Mer doch si maect hair al guet.[16.]

Si ghinc tot hair hertsen heer
Ende seyde: hoe moeghe*n* wi dit v*er*leyden,[18.]
Dat ic mach bliv*en* in mijn eer
Ende wi onse vrienscap niet en sceyde*n*?
Die jonghe man sprac mit groter wysheiden:[21.]

3. voor *hoeyck* is iets doorgehaald.
3. al bedriegt zij hem. *Blauw* is de kleur van al wat bedrieglijk is (zie uitvoerig WNT 2, 2796); ook in het Frans komt *de bleu vêtir* in die zin voor (*C. Nouv*. n°. 73).
5. *viel in spot* werd tot een voorwerp van spot. Het subject wordt genoemd in de ontbrekende regel 7; het is de waard. Verwijs wilde hier lezen: ‘Die waert, een ries (*dwaas*), een out wihot’ (*hoorndrager*).
6. *eenre* hs. *cenre*.
8. *houeerdi* leidde hij een vrolijk leventje.
11. *rekende* rekende af.
13. *profijt* hs. *wiin* (gewin).
14. hij twijfelde aan de juistheid van de rekening.
15. *Mer* lees wsch. *Ende*.
16. *si maect hair* eig. zij maakte het hare; dus: zij wist zich te verantwoorden.
18. *dit verleyden* het daarheen leiden.
21. *wysheiden* hs. *wysheit*.

Draecht uwen man der gulden acht[22.]
[+] Ende segghet hem dat hi mi sel ontbeyd*en*
Int pryel ter middernacht. [+]19v[o]

U beste cleder en*de* uwe ghewade
Selghi uwen man an doen;
Ghi selten smeken en*de* raden[27.]
Dat hi voir u [sal] gaen int groen.[28.]
Te wijl sal ic cleder en*de* scoen
Wt doen en*de* come*n* bi v slapen
Ende spelen als wi sijn ghewoen
Ende laten den esel sitten gaepen.

Die vrouwe ghinc tot haer ghec
Ende toechde dair toe achte gulden.
Si sprac: lief, wi hebbens groot ghebrec,
Dit ghelt is v, lief ma*n*, en*de* mijn.
Hi gaft mi, die achte florijn,
Om dat ic soude come*n* inden boemgairt.
Duet an mijn cleder, die reyse is dijn;[39.]
Hi sel v cussen, deckt uwen baert.

Die guede ma*n* dede sijns wijfs raet.[41.]
Si ghinc hem cleden recht ef hi soude gaen da*n*se*n*;
Gelijc ene vrouwe was sijn ghelaet,
[+] Ghehult was hi mit eenre ransen.[44.]
Int groen ghinc hi mit sijnre cransen [+]20r[o]
Sitten tot ouer middernacht,
Te wyl sijn wyf speelde hair siccansen[47.]
Tot dat die jongelinc had volwracht.[48.]

Doe ghinc hi hem weder cled*en* en*de* scoeyen,
Den cluppel nam hi in sijn hant;

22. *Draecht* breng.
27. *smeken* vleien.
28. *voir u* in uw plaats; *int groen* naar buiten, in de tuin.
39. *die reyse is dijn* deze onderneming zal in jouw voordeel aflopen.
41. *wijfs* raet hs. *wijf raets*.
44. *ransen* muts met sluier (? Zie Mnl. W.).
47. *speelde hair siccansen* haar hart ophaalde; *siccansen* (hapax) is misschien een verbastering van fr. *séquence*, sequentie.
48. *volwracht* zijn werk had voltooid.

Den ezel mocht wel v*er*noyen:[51.]
Die jonghelinc qua*m* dair hi hem vant.
Hi sprac: joncfrouwe, wair is mijn pant?
Ic heb v ghelofte wel ghehouden.[54.]
Ghi maect van uwen man een plimant;[55.]
Bi gode, ghi waert dair om ghescoude*n*![56.]

Dat ic hier coem, dats op een proeue*n*.[57.]
Die jonghelinc qua*m* dair hi hem vant.[58.]
Hi sprac: quade vrou, god moet v bedroeue*n*!
Ghi set uwen man op hugen banc.[60.]
Die waert die moeste die slaech ontfaen[61.]

Mijn wijf is guet en*de* ghi sijt ghetrou.

Doe ghinghen si onder hem drien hoeve*n*,[65.]
[+] Ghelijc dat si te vore*n* dade*n*.
Die wert die ghinct hem seer belouen,[67.] [+]20v[o]
Van sinen gast liet hi hem raden.
Der vrouwen hert, dat wert ontladen,
Want si vercreech hair beiden prijs;[70.]
Si leveden inder camenaden[71/72.]
Gelijc dat scapen mit wolven grijs.

51. *Den...vernoyen* het mocht hem wel verdrieten; het zou hem slecht vergaan.
54. *v ghelofte* wat ik u beloofd heb.
55. *plimant* de bet. moet zijn ‘cocu’; de lezing is niet geheel zeker, er kan ook *pliuant* staaen, wat dan een wisselvorm van het wel van elders bekende *plauant* zou kunnen zijn (zie daarvoor *WNT*).
56. *ghescouden* met kokend water begoten (na *ghi* is misschien *sijt* uitgevallen).
57. *op een proeuen* om u op de proef te stellen.
58. *quam dair hi hem vant* klaarblijkelijk een fout van de afschrijver, die vs. 52 herhaald heeft; Verwijs wil lezen: ‘sinen cluppel swanc’.
60. je maakt je man tot een bespotting; wsch. verwant met het in de klucht van Rubben (vs. 70) voorkomende ‘Ic wille dat ghi mi Hughe heet’; de uitdr. is nog niet verklaard.
61. Blijkens het rijm is dit vers corrupt; Verwijs wil lezen: ‘Den waert hi met groten slaghen dwanc’ en voor de ontbrekende volgende twee verzen: ‘Maer hi hadde des cleen berouwe; / Hi seide: ic weets u groten danc’.
65. *hoeven* feestvieren, vrolijk zijn.
67. *ghinct...belouen* was zeer in zijn nopjes.
70. *hair beiden prijs* lof voor hen beiden.
71/72. *camenaden* slaapkamer. Waar dit op slaat, is niet duidelijk; misschien op het echtelijk leven vóór dit incident? Of is de bedoeling dat de man aan zijn vrouw en haar vriend was overgeleverd zoals het schaap aan de wolf?

Die wert had sinen gast te liever,
Dat hi castien waande sijn wijf.[74.]
Hi sprac: mi es gheriever[75.]
Gelijc yoft wair mijns selfs lijf.[76.]
Al dat hi verteren mach, dat scrijf,
Want guede vrouwen en hebbens scout[78.]

74. *Dat* omdat.
75. *gheriever* beter, nuttiger.
76. *Gelijc yoft* al was het dan ook(?).
78. *guede* hs. *gueder*.

XV aant.

+ Sint dat wi vrouwen garen[1.]
Dat wy smeken ende smaren[2.] +46r°
Ende licken omtrent den baert,
Dat vaert gaerne hinderwaert,[4.]
Op dat wy in die burse syn dul.[5.]
Ach dat dat verwaten mul[6.]
Aldus seer minnen verwint,[7.]
Datmen niet en acht en twint[8.]
By die scoenheit vanden menschen!
Al werpt hi eenen stien te wenschen,[10.]
ende dapper is ende varde springhet[11.]

Ende wel in eenen ternoy torniert,
Ist dat hem een cruuyt faelgiert[14.]
Die wellic wi pennighen nomen,
Hi en darf hem niet beromen
Dat yet dien sal sijn vryen,[17.17.]
Hine si vol van reynardien.[18.]
Es reynardye dan soe goet?
Jaet! ic wils v maken vroet
Ende prouent bi tween heren
Die ridders waren, ende doerder eeren[22.]
Plach die een te doen veel:
+ Goet was hi van alrehande speel
Ende van harten seer vri.[25.] +46v°
Waer dat hi en tornoy verre of bi

1. *wi* lees wsch. *die* of *wi die*; *garen* begeren.
2. Vóór *dat wy* is wsch. *minnen* uitgevallen; *smaren* smeren, t.w. honing om de mond.
4. Dat wordt niet geacht.
5. *Op dat* enz., omdat, of: als wij een lege beurs hebben.
6. *verwaten mul* verachtelijk stof.
7. *minnen verwint* sterker is dan de liefde.
8. *en twint* een zier.
10. *te wenschen* voortreffelijk.
11. het ontbrekende vers kan volgens Verwijs geluid hebben: ‘Ende hovesch is ende scone singhet’.
14. *faelgiert* ontbreekt.
17. *sijn* hs. *sien*.
17. *dien* gedijen, succes hebben.
18. *Hine* als hij niet *reynardien* loosheid.
22. *doerder* ter wille van de.
25. *vri* edel.

Vereyschede, daer plach hi te syn;[27.]
Hi en spaerde weder cost noch pyn,
Nach daer toe syns seluens lyf.
En*de* die ander die was een katijf,[30.]
Die en achte niet van eene*n* hoye[31.]
Op tafelronde of op ternoy[e],[32.]
Mer hi mi*n*de den pe*nn*i*n*c seer.
Doer gode te doen nach doer die eer,[34.]
Dat en was syn aerd niet.
Hier bi die auo*n*tuer liet[36.]
Den ghenen boue*n* come*n* van go[e]de,
En*de* die ander viel in armoede.
Mar hi was die niet en drouede[39/40.]
Van sulke*n* als hi behouede
En*de* bleef milde jeghens die ghoen[41.]
Die ghiften tontfaen sijn ghewoen.
Doer die eer en*de* doer gode
[+] Liet hi sijnre costume*n* node,
Also verre als hi volbrenghe*n* mocht, [+]47r[o]
Wa*n*t hem die mi*nn*e daer toe brocht
Van eene vrouwe die weduwe was,
Dat hem dochte dat hi ghenas[48.]
Van alle euel, als hise sach.
Mar dat was hem een swaer verdrach:[50.]
Die vrouwe micte op hem cleyne.[51.]
Men vant daer int lant en gheyn[e]
Vrouwe van also groter macht,
Noch van also groter gheslacht,
Noch daer omtrent soe wael ghebore*n*,
Ende was van goede wel te voren[56.]
En*de* in hoer doen seer openbaer.[57.]
Scone van huyde en*de* van haer

27. *Vereyschede* vernam (plaats te hebben).
30. *katijf* ellendeling.
31. *niet van eenen hoye* niet zoveel als een halmpje hooi.
32. *tafelronde* steekspel.
34. *Doer gode* om niet, gratis.
36. *die auontuer* het lot.
39/40. hij was niet zo dat hij het zich aantrok dat hij niet altijd had wat hij nodig had.
41. *ghoen* hs. *ghene*.
48. *Dat* te verbinden met *minne* in vs. 46: liefde die zodanig was, dat...
50. *een swaer verdrach* moeilijk te verdragen.
51. *micte* achtte.
56. *wel te voren* goed voorzien.
57. *openbaer* toegankelijk, dus beminnelijk? of kloek?

Was si, dat wel an vrouwen sit;[59.]
Die keel hadsi rond en*de* wit,
Een dailkyn hadsi in haer ki*n*ne:[61.]
Si gheleec wael een goddinne;
Te lachene stont haer die mont.
Nu hadde Ven*us* oec ghewont
[+] Metten strale van hare mi*n*ne[65.]
Den ridder in sine*n* harte binn*en*, [+]47v[o]
Daer ic hier te voren of seyde,
Die sinen sinne anden pen*n*inch leyde
En*de* die den ternoij niet en gaerde,[69.]
Om dat hi cost en*de* pyn spaerde.[70.]
Dese mi*n*de die vrouwe mede[71.]
En*de* plach der seluer sede
Die dic vrouwen hebben gheploghen[73.]
.....[74.]
Di doer den pe*n*ninc hee*re*n goken[75.]
En*de* segghen datme*n* mitt*en* loke*n*[76/7.]
Wel den duuel eten mach.
Daer na soe comt die leyde dach[78.]
Dat hi moet mit ander sausen verleyde*n*:[79.]
Men wil node vanden pe*n*ni*n*c sceiden.
Dicke valt dat mer na droemt[81.81.81.]
En*de* dat die nide die siel verdoemt.[82.82.]
Dat is ghedaen der vrouwen sin:
Rechte meer no min
Volghe*n* si der catten natueren.
[+] Dit laet ic en*de* ter aue*n*tuere*n*[86.]
Keer ic weder daer ict liet. [+]48r[o]
Den ridder die den pe*n*ni*n*c niet

59. *sit* staat.
61. *dailkyn* kuiltje.
65. *strale* pijl.
69. *gaerde* begeerde.
70. *Om dat* opdat.
71. *Dese* is object.
73. *dic* hs. *die*.
74. Voor het ontbrekende vers stelt Verwijs voor te lezen: ‘Ist dat si niet minnen moghen’, maar dit zou in strijd zijn met vs. 71.
75. *goken* voor het lapje houden.
76/7. met look, een looksaus, kan men de duivel wel zo smakelijk maken dat hij te eten is.
78. *leyde* droevige.
79. dat hij een andere saus, die bitter genoeg valt, moet slikken (nl. bij het sterven).
81. *mer* hs. *meer*.
81. *valt* valt het, gebeurt het.
81. *er na droemt* ernaar streeft.
82. voor *nide* is *siel* doorgehaald.
82. *nide* drift, begeerte.
86. *ter auentueren* tot het verhaal.

En hadde te helpen, was sp*re*ken come*n*[89.]
Ter vrouwe*n* en*de* begonste haer te nome*n*[90.]
Wat hi doer haer hadde ghedogh*en*.[91.]
Mittien quam daer in ghevlogh*en*
Een knecht mit eene glauelote;[93.]
Eene slippe van sine*n* rocke
Op ghescort doer die lichtheden.[95.]
Van lopen ware*n* hem die leden
Besweet utermate*n* seer.
Hi seyde: vrouwe, hier comt myn heer
Achter en*de* hieten myn vore*n* gaen,
Om dat ic v soude doen verstaen
Dat hi tauont mit v wil eeten.
Die vrouwe die daer was ghesete*n*
Bi den beco*m*merden, stont op scier[103.]
En*de* seyde: doet ons te vier
Twe capoene*n* goet en*de* vet.
[+] Si ghinc hoer paller*en* bet[106.]
En*de* in eene*n* spieghel sien, [+]48v[o]
Want die bootscop q*uam* van dien
Ridder daer ic die tael of liet,
Die welke en begheerde niet[110.]
Ternoij noch tafelro*n*de
Ende die doer lachter noch doer sonde[112.]
Die pe*nn*inc te crucene spaerde.[113.]
Men hoerde nyen van sine*n* paerde[114.]
Biden houe: hi en was niet verre.[115.]
Die vrouwe riep als die was erre:[116.116.]
Lyskyn, god moet v verdomen![117.]
En hoerstu niet myn heer come*n*?[118.]
Nem, drach voert die cussyn,
En*de* die butsele met den wyn[120.]

89. *te helpen* tot zijn hulp.
90. *nomen* vertellen.
91. *doer* hs. *hoer*.
93. *glauelote* kleine lans.
95. *doer* ter wille van.
103. *den becommerden* de ridder die in kommerlijke omstandigheden verkeerde.
106. *palleren bet* meer toilet maken.
110. *en* hs. de.
112. *doer lachter* om schande.
113. *te crucene* te martelen, dus a.h.w. door pijniging af te dwingen(?).
114. *nyen* hinniken.
115. *verre* hs. varde.
116. *erre* in het hs. tweemaal.
116. *erre* boos.
117. *verdomen* hs. *verdroeuen*.
118. *En* hs. *Een*.
120. *butsele* lederen wijnzak.

Dien salstu niet vergheten
Teerst dat wi syn gheseten.
Daer na saltu bringhen ende scinken,
Ende gheuen den knape der na drinken
Als wi twe hebben gedroncken.

+ Dune verstuus dat ic di leer.[127.]
Ende mittien so quam die heer +49r°
In ghereden ende hi beet af,[129.]
Ende die vrouwe si begaf[130.]
Alle dinc ende si hadde saen
Den ridder in haren armen bevaen
Ende wencten in syn oghen.[133.]
Die becommerde constet qualic doghen
Ende ginc hem int vri hof meyen[135.]
Daer hi die voghelen hoerde screyen
Ende elke singhen na sijnre natueren.
Hi dochte van sine[n] ghebueren
Den riken ridder dat hi was[139/40.]
Daer bet omme dat hi las[140/1.]
Den pennine int cruce ende ontcnoepte.[141.]
Hi peynsde nochtans ende hi hoepte,
Si soude wesen sijn amye,
Hem en ghebrake reynaerdye;[144.]
Mer hi was daer te sittene moede
Ende sneet een haseline roede[146.]
+ Die groene was ende hadde swanc.[147.]
Lude sine kele klanc, +49v°
Want hi hadde die kele claer.
Van desen sausoene, van desen jaer[150.]
Begonste hi [e]en li[e]dekijn,

127. *verstuus* schrijffout, l. *verstaes*?
129. *beet af* steeg van zijn paard.
130. *begaf* liet in de steek.
133. en lonkte hem toe.
135. *hem meyen* zich verlustigen; wandelen; *vri hof* tuin.
139/40. *dat hi was daer bet omme* dat hij er beter aan toe was.
140/1. *dat...ontcnoepte* volgens Verdam: ‘dat hij eerst wilde lezen en ontraadselen wat er stond aan de kruiszijde der munt, m.a.w. dat hij een dubbeltje omkeerde voor hij het uitgaf”.
141. *ontcnoepte* hs. *ontcnopen*.
144. als hij maar listig genoeg was.
146. *haseline roede* hazelaarstak.
147. *hadde swanc* goed zwiepte.
150. *sausoene* jaargetijde; gedacht is wsch. aan een meiliedje.

En*de* als hi daer hadde ghesyn
Soe langhe dat hi hoerde segghe*n*
Datme*n* die tafelen soude legghe*n*,[154.]
Soe keerde hi weder inwaert scier
En*de* makede den riken de blide sier[156.156.]
Ende ginc mede ter tafel sitte*n*.
Die vrouwe die began te verhitte*n*
Van toorne dat hi was bleue*n*.
Menighe quike was hem ghegheuen[160.]
Ouer tafel, die hi wel
Ontfinc, al hylt hyt ou*er* spel.[162.]
Doe die handen ware*n* ghedweghe*n*
En*de* die dwalen op ghesslege*n*,[164.]
Ghinc men vaste die bedde make*n*.[165.]
Die vrouwe seyde dat hoer vake*n*
[+] Begonste: die nacht en waer niet lanc;[167.167.]
Si en koer daer voer ghien sanc [+]50r[o]
Ghedect te wesen in hoer bedde.
Ten is niet totte*n* daghe, ic wedde,[170/1.]
Te riden V milen.
Ghif ons drincke*n* van uwen wijnen;
Hier is lanc ghenoech ghesete*n*.
Si liet den joncwiue te wete*n*
Datme*n* soude den riken man
Ter camerdoer al vast an[176.]
Bedden aldaer si binne*n* lach.
Die ander ridder, die niet en mach
Den pe*nni*nc ghecrighe*n*, dedeme*n* saen
Wel of vanden bedde staen[180.]
In eene*n* houc daer honde*n* plaghen
Haer bedde van costume in laghen;[182.]
Gaern volgheden si hare*n* nesten.

154. *soude legghen* gereed zou zetten (de tafels waren los en werden op schragen gelegd).
156. *riken de* hs. *rikede*.
156. *makede...de blide sier* toonde een vrolijk gelaat.
160. *quike* stoot, steek onder water.
162. *al* als, alsof.
164. *dwalen* servetten of tafellakens; *op gheslegen* wegggenomen, opgevouwen.
165. *vaste* spoedig.
167. *lanc* hs. *langhe*.
167. *niet lanc* niet ver af.
170/1. over vijf uur wordt het al weer dag.
176. *al vast an* heel dicht bij.
180. *wel of* ver af; *staen* verblijven.
182. *laghen* leggen, plaatsen.

Ende als die ridder ouer syn beste[184/5.]
Hilt dat si alle slapen waren,
Begonste hi ysentlike te baren.[186.]
[+] Hy riep: v*er*wate*n* syn die honden!
Hoe soude ic tot deser marghenstonde[188.] [+]50v[o]
Hier aldus moghe*n* ghedueren*n*?
Die vrouwe die sprac: tot quader vren,
Here, laet ons mit ghemaec![191.]
Want si hadde, in ware spraec,
Den riken ridder ghelouet,
Doer den pe*nni*n*c* diese verdouet[194.]
Hadde, dat si come*n* soude
Tot sine*n* bedde alsoe houde[196.]
Als dat ghesin vaste sliep.[197.]
Si dede die knapen drincke*n* diep,
Om dat si slape*n* soude*n* vaste.
Nu ne mochtsi van hore*n* gaste
Hore*n* beloft volbringhen niet.
Si seyde: god die hem cruce*n* liet
Die moet verwaten uwe*n* keel![203.]
Die ghene die hebbe*n* ghewaket veel
Souden [indie] camer garen rusten.
En*de* mittien began te lusten
[+] Den riken ridder syn vrin
Te maken; hi stont op stillekyn [+]51r[o]
Ende dede hem totte*n* vate.[209.]
En*de* die ander peynsde om syn bate[210.]
En*de* quam heymelic gheslope*n*
Ten bedde daer hi wt ghecropen
Was die syn vrijn makede.
Ende als die rike weder rakede
Ten bedde daer hi te voren in lach,
Gaf hem die ander ridder ene*n* slach
Mitter roede die was swanc,[217.]

184/5. *ouer syn beste hilt* het er naar beste weten voor hield.
186. *ysentlike* ijselijk; *baren* te keer te gaan.
188. *stonde* hs. *stont*.
191. *ghemaec* rust.
194. *verdouet* het hoofd op hol gebracht.
196. *alsoe houde* zodra.
197. *dat ghesin* de bedienden.
203. *verwaten* vervloeken.
209. *dede hem* begaf zich.
210. *bate* hs. *baet*.
217. *swanc* buigzaam.

Dat si hem want omden lanc[218.218.]
Ghelyc oft een paellinc waer.
Helpt, rych here god, doer uwe scaer![220.]
Sprac die rike onder sine tande,[221.]
En*de* die ander sprac: god gheue mi scande,
En sal di[e] honden van mi hoeden,[223.223.]
Al soude myn vrouwe al verwoeden,
Dien mi doen dus groten tor[e]n.
Hi die syn bedde dus hadde verloren,
[+] Taste so langhe mit synre hant
Dat hi dat ander bedde vant, [+]51v[o]
Dat syn gheselle hadde gheruymt,
En*de* isser varinc in ghetuymt[230.]
Metter haesten, hine weet hoe.
En*de* die vrouwe stont op doe,
Die niet en weet hoet was come*n*,[233.]
En*de* hevet haer pelskyn ghenome*n*
En*de* liet schier gliden ouer haer lijf,
En*de* ginc daer si den katijf[236.]
Vinden waende mitte*n* ghelde,
En*de* als hise had in syn ghewelde,
Die ghene die si int bedde vant,
Trac hi haer vander hant[240.]
Een vingherlyn goet en*de* dier[241.]
En*de* stac an sinen vinger scier.
Hi wiste beyde quaet en*de* goet
En*de* gaf der vrouwe*n* hoghemoet[244.]
Dat vander mi*n*ne*n* comt en*de* groyt,
Ende si is die ghene die[s] niet en vernoyt.[246.]
[+] Haer bequam so wel syn voer,[247.]
Want hi leerde haer sulke toer [+]52r[o]
Van mi*n*ne*n*, die haer dochte goet.
Daer na seyde si: he*re*, ic moet
Weder tot minen bedde gaen,

218. *lanc* hs. *lanct*.
218. *lanc* zijde.
220. *scaer* engelenschaar.
221. *onder sine tande* binnensmonds.
223. *hoeden* hs. *weren*.
223. *En sal* als ik niet zal.
230. *varinc* schielijk.
233. *hoet was comen* wat er gebeurd was.
236. *katijf* sukkel.
240. *vander* hs. *vanden*.
241. *vingherlyn* ring.
244. *hoghemoet* vreugde.
246. *vernoyt* verdriet.
247. *voer* manier van doen.

Bidien het waer qualic ghedaen[252.]
Dat ic mi hier yet langhe vergaet:
Tot allen dinghen voecht wel maet.
Dus so keerde si van daen
En*de* die ridder, die rike man,
Dye lach en*de* doghede syn carin[e],[257.]
Luste ander werue sijn vrine
Te maken, en*de* hi is op ghestaen,
En*de* die beco*m*merde qua*m* weder gaen
En*de* liet hem sinke*n* int bedde neder.
En*de* als hi waende keren weder,
Die sine vrine hadde ghemaect,
Qua*m* hi langhes de*n* wech gheraect[264.]
Recht als een die mesen vinc.[265.]
Ic wilde mine kele hinghe,
[+] Peynsde hi, w*aer*t dat ic miste
Van mine*n* bedde, en*de* eer dat hi wyste[268.] [+]52v[o]
Had hi die roede om syn vel.
Doe sprac hi: ten is niet el
Dan die duuel die mi let!
Mi dunct ic ben te nacht ghebed
Ghelijc oft weer een beer.
En*de* die ander sprac: bi onsen heer,
Ic sal dese honden payen![275.]
En*de* ginc mitt*er* roede mayen,
Mer die rike trac bet af.[277.]
Vanden slaghen diemen gaf
Soe had hi bloedighe huyt
En*de* quam als een ghevlegh*e*n puut[280.]
Weder gheraect ter camer dure.
Helpt, seyt hi, ter quader ure
Hebbe ic hier my*n* bedde vonden![283.]
Hi croop in ten selue*n* stonde*n*
En*de* lach mit groten slaghen

252. *Bidien* want.
257. *doghede syn carine* zijn straf onderging.
264. *gheraect*hs. *gheraecht*.
265. *als een die mesen vinc* met de uiterste behoedzaamheid.
268. *minen* hs. *sinen*.
275. *payen* betaald zetten.
277. *trac bet af* verwijderde zich, droop af.
280. *een ghevlegen puut* een gevilde kikker.
283. *Hebbe ic* hs. *Ic hebbe*.

Tot dien dattet begonste te daghen.
+ Doe seyde hi: lanct mi mijn ghereyde![287.]
En*de* als die vrouwe dat vernam, si seyde: +53r°
Ghine vaert niet hene dus scier?
Vrouwe, mitte*n* quaden vier[290.]
Moet al verbarne*n* dat ic hier qua*m*!
Help here, hoe sidi dus gram?
Dat ne soude v niet betame*n*.
Ic waenden wi eten souden te same*n*
En*de* bliscap hebbe*n* en*de* jolijt.
Ja wi, vrouwe, te quader tyt
Sellet wesen, let ic hier meer.[297.]
Hem smarte syn vel en*de* het dede hem seer
En*de* maecte he*m* dane*n* mit grote spoet;[299.]
Mer die vrouwe en was niet vroet
Twi hi hem so sere misliet.[301.]
Die ander en ruste niet. als hi siet
Dat si hoer keerde ter missen waert,
Doe ginc hi hem cleden mitter vairt
En*de* nam die vrou in sinen arme,
Die van toorne was warme.
+ Dat hoorde die rike, so ontreet.[307.]
Mettien versiet si en*de* weet[308.] +52v°
Dat vingherlyn an sinen hant,
Dat hi haer vanden vingher ontprant.[310.]
Si seyde: dat is een scoen juweel!
Also help mi sinte danieel,
Here, waen quaem di daer an?
Doe antwoerde die goede man
En*de* sprac ald*us* toter vrouwe*n*:
God bescerme*n* van rouwe*n*
Die ghene diet mi gaf te nacht.
Doe wart die vrouwe te hant bedacht[318.]
Datter anders waer ghespeelt
Dan si waende: Ay diet mi heelt,

287. *ghereyde* tuig en zadel.
290. *guaden* helse.
297. *let* vertoef.
299. *maecte hem danen* maakte dat hij weg kwam.
301. *hem misliet* misbaar maakte.
307. *so* terwijl hij.
308. *weet* herkent.
310. *ontprant* ontroofde.
318. *wart...bedacht* begreep.

Sprac si, god gheue he*m* ongheual
Hine segghe mi die waerheit al.
Hoe die sticken hier syn come*n*.[323.]
Mittien ginc hi hoer nome*n*
Die auentuer van eynde te oerde,[325.]
Als gi hier te vore*n* hoerde,
[+] Ende die vrouwe loech vter maten seere
En*de* si seyde: Bi onsen here, [+54r°]
Dicke v*aer*t het hinder waert,[329.]
Dat die vrouwe die[n] oerbaer begaert[330.]
Die nie en wiste eer noch doghet.
Ridder, ic houd v ouer voghet[332.]
Van minen lijf, van minen goede.
Hebdi breke of armoede,[334.]
Goets ghenoech en sal iv niet faelgiere*n*.
Ghi moecht bouwelic tornieren;[336.]
Ic weet so menighen pe*nnin*c
In mine*n* ghewelt, van gheerre dinc
Sone laet ic v hebben breke.
Nu moet ons he*re* haestelike
In die ghelike vorsten die ghoen,[341.341.]
Die doer die eere syn ghewoen
Thare te gheue*n* en*de* doer gode,[343.343.]
En*de* scende de ghene die so node
Vanden penni*n*c willen deruen.
Want bedien si en syn gheen erue[346.346/7.]
[+] Hier te liden in dit lyf,
Mi wondert dat so menich katyf [+54v°]
Hier so nodich is en*de* vrec,[349.349.]
Bedi daer om valt hi in duuels drec[350.]

323. *die sticken...syn comen* de zaken zich toegedragen hebben.
325. *oerde* begin.
329. *vaert het hinderwaert* komt het verkeerd uit.
330. *Dat* nl. dat; die[n] (datief) van hem; *oerbaer begaert* iets goeds meent te kunnen verkrijgen van.
332. *ouer voghet* voor meester.
334. *breke* gebrek.
336. *bouwelic* stoutweg.
341. *vorsten* verheffen.
341. *ghoen* hs. *ghene*.
343. *gode* hs. *goet*.
343. *Thare te gheuen* hun goed te besteden; *doer gode* aan aalmoezen.
346. *en* hs. *een*.
346/7. aangezien zij niet erfelijk kunnen beschikken over dit aardse leven.
349. *vrec* hs. *vroet*.
349. *nodich* schriel.
350. *Bedi* immers.

Daer neder en*de* is der werelt scande.
God veruol hem sine hande,
Den ghene*n* die, haueloes, so dwinhg*et*[353.]
Dat hi der houescheyt volbringhet
Die hi in sine harte draghet.
Des jonne hem die reyne maghet
En*de* ontkere(n) den vrecken haer aensicht.[357.]
Amen. Hier ende ic myn ghedicht.

353. *haueloes* hoewel zonder goed.
357. *ontkere*(*n*) kere af van.

XVI Dit es de frenesie[+ aant.]

[+] Het dich[t] al dat lepel lect:[1.]
waendi dat ic be*m* v*er*gect, [+]77c
dat ic oec niet dichte en*de* make,[3.]
des nacht als ic niet en vake?
menichge*n*, als hi slaept,
sijn ers h*er*de wide gaept
en*de* blaest als ene bosine.[7.]
Ay ute v*er*corne fine!
des es leden menichge*n* dach,
dat mi v min*n*e int herte lach,[10.]
en*de* gine wilt mijns niet ontfarme*n*.
Dicken hebbedi doen v*er*w*ar*men[12/13.]
mijn herte en*de* gemaect cout;
om v bem ic worde*n* out
en*de* graeu als ene catte,
en*de* gine achtes dit no datte.
ocht v min*n*e mi st*er*ue*n* daede,
wie soude mi betr*en* die scaede?
Lachtijs, maecti v sceren,[19.]
so willics mi af keren,
want hine dult algader niet[21.]
die te halue*n* wege wed*er* tiet;[22.]
anders waric in dole.[23.]
Nv liggic te parijs t*er* scole
en*de* bem d*aer* een studant.

+ Het opschrift is in blauw. De eerste letter van vs. 1 is een grote blauwe, met rood versierde initiaal.
1. *al dat lepel lect* iedereen; deze uitdr. was ook later nog gewoon (*WNT*. 8, 1514, 1588, 2398, de laatste plaats eind 18de e.).
3. *make* synoniem van *dichte*.
7. *bosine* bazuin.
10. *u minne* de liefde tot u.
12/13. *doen verwarmen...ende gemaect cout* nu eens in gloed gezet en dan weer doen verkillen.
19. lach je er om, spot je er mee.
21. *dult* is dwaas.
22. *weder tiet* teruggaat.
23. *dole* verwarring, zinsverbijstering; misschien in woordspeling met *Dôle*, de oude hoofdstad van Franche Comté, dat een universiteit had.

Selden coemt mi boec i*n* die hant,
m*ae*r ic lere ontginne*n* pasteiden;[27.]
bem ic dan ter quad*er* weiden,
es een quaet dorp dan parijs?[+]
ic wedde sinc contre sijs,[30/1.]
nochtan eysch ic toe twee aes:
die seide dat ic ware .i. dwaes,
hine ware mi niet willecome.
Alsic dan weder thus come,
so bem ic meest*er* vand*er* arten[35.]
en*de* wille eten vleesch en*de* tarte*n*
en*de* hebbe gewonde*n* den croec.[37.]
Ic soude node stoete*n* een loec,[38.]
m*aer* ic songe wel een montet.[39.]
Int leste hebbic an een net[40.]
en*de* bem een ever*ar*dijn.[41.]
[+] Ic dronke gerne goeden wijn,
m*aer* ic en weet w*aer*met copen, [+]77d
dus moet ic acht*er* lande lopen
te minen moyen, te minen maegen,[45.]
die mijn ongheual luttel claegen.
so hebbic die prouende met ghewelde[47.]
tusscen couden b*er*ge en*de* biestervelde;[48.]
so coemt een ander en*de* wilse mi neme*n*:
gaet ten biscop van bremen,[50.]

27. *ontginnen* aansnijden.
\+ vs. 29 en 30 staan in het hs. in omgekeerde volgorde.
30/1. ik durf wel wedden zes ogen te gooien tegen iem. die vijf gegooid heeft, m.a.w. het grootste risico te nemen om staande te houden dat het zo is; het volgende vs. houdt blijkbaar een restrictie in, misschien: met het voorbehoud dat ik eerst twee azen mgag gooien.
35. *meester vander arten* magister artium.
37. en draag krullende lokken (een voorrecht van zekere 'klerken'; zie DUCANGE op *crocus*).
38. *stoeten een loec* knoflook stampen, m.a.w. mij bemoeien met het bereiden van spijs, of van geneesmiddelen(?).
39. *montet* motet; geestelijk gezang.
40. *net* als kleding van de landlopers, 'netteboeven'
41. *everardijn* zwervende bedelmonnik.
45. *moyen* moeien, tantes.
47. *provende* prebende; *met ghewelde* in mijn macht.
48. *Biestervelde* Bijsterveld, eig. kaal, woest land; verg. voor een groot aantal van derg. benamingen STOETT no. 1168 en mijn uitgave van de *Dichten en Spelen* van Jan van den Berghe.
50. *biscop van Bremen* Willems meende dat men hierbij kon denken aan Joannes, 32ste bisschop van Bremen, 'wien de geschiedenis een' groven woeker te last legt' (*Mengel. v. Vaderl. Inhoud* 32); m.i. schuilt er eer een woordspeling in die evenwel niet duidelijk is; misschien met *breme* = brem? (als doornige struik).

hi sal v te rechte houden.[51.]
Soe leecht ment in de vouden[52.]
dat ic en behoude niet.
Dus es den menichge*n* gesciet
die sonder recht tsine v*er*loes,
want dat paepscap es al loes.[56.]
En*de* constu spreken geen latijn?
Ay here, een florijn
es d*aer* beter, geloeft mi des,
dan een sac vol latijns es;
dit coemt al bi symonien.
Nv willic scone vrouwe*n* vrien
en*de* moet gelt coste*n* mede
al.....[+]
mi bliv.....
die duuel soude mi bet hebben
want ic bem al sonder goet
en*de* ligge onder voet
Ki bien fra bien ara.[69.]
Waendi dat ic niet en v*er*sta?
Hets walsch dat gi spreect.
Gi hebt mi vte*n* slape gewect,
wel leede moete v gescien!
Ic hebbe in mine*n* drome gesien
een calf singen messe
en kende lettre*n* niet sesse,
en*de* het wert cardinael te rome
en*de* was den paeus willecome,
want het was sire suster kint -
dus es die werelt nv gescint -[80.]
het vercochte om gelt p*ar*doen.[81.]
Ic sach een kint kerstin doen[82.]
van enen pape in kempin lande,

51. *te rechte houden* recht verschaffen.
52. zo plooit men het.
56. *dat paepscap* het priesterdom, het volk der priesters.
\+ De verzen 64 en 65 zijn uitgevlakt en geheel onleesbaar gemaakt; ook onder de kwartslamp was er niets van te zien.
69. wie goed doet goed ontmoet.
80. *dus...gescint* zo schandelijk gaat het nu in de wereld toe.
81. *pardoen* kwijtschelding van kerkelijke straffen.
82. *kerstin doen* dopen.

en*de* onder des papen hande
so wort dat kint een geet.[85.]
hine gauer niet omme ene*n* dreet[86.]
dattie dinc bet vore.[87.]
Wat wijt mi dese hoere?[88.]
Si clapt mi mijn hoeft ontwee!
deus, mi es h*er*de wee!
en*de* legt mi ouer dander side.
Mi dunct altene*n* dat ic ride
alse nv langes, alse nv dwers,
op eens graeus moencs ers.[+94.]

85. *geet* geit.
86. *dreet* scheet.
87. om beter van te voren (de zaken) te overleggen? (dus van *voredinken?*).
88. *dese hoere* dezelfde persoon waarvan in vs. 10 vg. gesproken wordt?
\+ Na vs. 94 volgde een nieuw blad, dat uitgesneden is.
94. *ers* aars.

XVII[aant.]

[+] Dits vanden vesscher van parijs
En*de* van sinen wiue, sijts wijs. [+]328c
Vraye rime en*de* scone woort
Sijn metten gene*n* wel gehoert,
Die recht en*de* redene kinnen;
V*er*staet na mi, ic sal beginne*n*.
Buten parijs op ene mile,
D*aer* geuielt op ene wile
Dat .i. vischer na*m* .i. wijf
Die scone was: al hare lijf
Was behagel en*de* mengoet[11.]
Die brulocht was starc en*de* groet;[12.]
D*aer* ware*n* come*n* haire beid*er* mage,[13.]
Alst noch plaghe*n* alle daghe
Jn die werelt ouer al
D*aer* men brulocht houden sal.
Hoert wat hi na*m* met sine*n* wiue:[17.]
Hondert scape en*de* d*aer* toe viue;
Vij. coye ende .xx. swine
Hadde hi te huweleke i*n* scine;
Bosch, mersch, coren en*de* lant[21.]
Gaf si h*em* in sine hant.
Hi dede hare grote w*er*dichede,
D*aer* en*de* elre te meneger stede,
Alse elc man doet sine*n* wiue.
Genoechte hadde hi m*et* hare*n* liue
Alsoe dicke alse sijn h*er*te begh*er*de;
Nochta*n* geliet si en*de* geberde,[28/29.]
Alst hare ieghen th*er*te ware.
D*aer* na bin*n*en den zeluen jare[30.]

11. *behagel* schoon; *mengoet* liefelijk.
12. *starc* met veel gasten.
13. *mage* verwanten.
17. *nam...wiue* verkreeg door zijn huwelijk.
21. *mersch* broekland.
28/29. toch gedroeg zij zich en deed zij alsof het (nl. de vleselijke gemeenschap) haar *enz*.
30. *den zeluen jare* het jaar nl. van hun huwelijk.

Laghen si op ene*n* nacht te gad*er*.
Si seide: in min*n*e moed*er* no vad*er*,[32.]
Noch niemene die ic kinne,
Alse ic v doe, suete minne;
Jc wille dat ghijs sijt te vroed*er*,[35.]
Soe en doe ic suster no broeder.
Die vischer sprac: lieue min*n*e,
Maect mi nu des in inne,[38.]
[+] Waer om*m*e ghi mi soe sere mint.
Si sprac: om*m*e dat ghi mi wint [+328d]
Al dies mi bedarf ten liue;[41.]
En sijn int dorp niet si viue
Soe wel geuoedt van ene*n* man.
Bedi eerst recht dat ic v an[44.]
Bat dan iemene die nu leeft,
Wa*n*t ghi mi menechw*er*ue*n* geeft
Spise harde menege*r* tiere,[47.]
Versche vische vter riuiere,
Wijn, broet, herste, capoene.[49.]
Blauwe, brunet en*de* groene,
D*aer* toe moreit en*de* scarlaken,[51.]
Van elcken hebdi mi doen make*n*
Een paer binnen desen jare.[53.]
Een lettel qua*m* hi hare bat nare,[54.]
Soe dat sien saken porden;[55.]
Mettien gaf hij hare tandworde*n*
En*de* sprac: ghi soud mi lettel minne*n*
Om*m*e dat goet dat ic kan winne*n*,
Haddic v*er*loren minen vrient,
Die v dicke heeft gedient,
Die tussche*n* mine bene staet.
Soudic v min*n*en dore dat quaet?![62.]
Nenic, bi miere wet!
Mijn h*er*te soude v onne*n* bet,[64.]

32. *in* ic en.
35. *sijt te vroeder* begrijpt, weet.
38. *maect...inne* laat mij goed begrijpen; leg mij uit.
41. *ten liue* voor mijn levensonderhoud.
44. *an* gun; gezind ben (jegens u).
47. *tiere* soort.
49. *herste* ribstukken.
51. *moreit* zwart.
53. *Een paer* scil. *cleder*.
54. *bat nare*, dichterbij.
55. *sien saken* zijn ding (vgl. Fr. *chose*); *porden* overeind ging staan.
62. *dat quaet* dat lelijke ding.
64. *onnen bet* meer welgezind zijn.

Haddijs niet, dan si nu doet.
En dunct geerre v*ro*uwen goet[66.]
Dat men met hare heeft te doene.[67.]
Helpe v*ro*uwe, het maect die zoene[68.]
Tusschen den he*re* en*de* der vrouwen.
Si sprac: ghi moget mi getrouwe*n*
Dat ghi noit met mine*n* liue
Hadt te doene als man met wiue,
En was mi ieghen therte sere,[73.]
Al doghedict dore d*er* werelt ere[74.]
En*de* ics v niet wer*n*en en dorste.[75.]
Hets sceren vrouwe, het hebbe*n* borste[76.]
Goede vrouwen des harenthare,[77.]
Al maectijt selue dus o*n*mare.[78.]
[+] Soudic v min*n*en dore dat quaet
Dat tusschen uwe bene staet? [+]329a
Nenic, dat moete god weten;
Jc woudent die ho*n*den hadde*n* geten,[82.]
En*de* vwen liue niet en deerde.[83.]
Die vischer peinsde en*de* begherde
Sijn wijf te proeuene, wiste hi hoe.[85.]
Hi stont op eens margens vroe
En*de* nam den roed*er* in sine hant[87.]
En*de* liet tscip driuen d*aer* hi vant
Van versche vischen sine*n* coeuer.[89.]
Ouer ane der seynen oeuer
Warp hi sijn nette en*de* hadd*er* in
Van goede*n* vischen meer zo min,
Van alsoe vele alse he*m* goet dochte.
Doe royde hi wech alse hi beste mochte
Thuus w*er*t wed*er* dore den stroem.[95.]
Doe mercte hi en*de* na*m* goem[96.]

66. *En* het en.
67. *te doene* scil. sexueel.
68. *Helpe* och wat.
73. *En was* of het was.
74. *dore der werelt ere* voor de vorm, of: om uw aanzien(?).
75. *ics v niet wernen en dorste* ik mij niet tegen u durfde verzetten in deze zaak.
76. *hets sceren* dat is onzin; *borste* l. *dorste*?
77. *harenthare* allerwegen.
78. *maectijt onmare* doet gij het verachtelijk voorkomen.
82. *geten* gegeten.
83. *Ende* als het; mits het.
85. *proeuene* op de proef stellen.
87. *roeder* roer (hij laat zijn boot stroomafwaarts drijven en heeft dus alleen te sturen).
89. *coeuer* overvloed.
95. *dore den srtoem* tegen de stroom op.
96. *nam goem* nam waar.

Waer driuende qua*m* ma*n* ochte wijf;
Doe waest een monec, .i. vet keytijf,
Ene crune hadde hi bescoren.
Wildi v*er*staen, soe moeghedi horen
W*aer* bi die monec v*er*dranc:
Hi hadde gemint ouerlanc[102.]
Eens ridders wijf en*de* lacher bi.
Die riddere was stout en*de* vri;
Alse hi den monec bi sine*n* wiue
Vant, soe ving hi tenen kniue[106.]
En*de* wilde den monec steke*n* doet.
Die monec was naect en*de* bloet;
Tere venstren hi wt spranc
Jn die seyne en*de* v*er*dranc
En*de* qua*m* driuende in de*n* stroem.
Die vischer mercte en*de* nam goem
Hoe hi sijn wijf proeuen mochte.
Techterste alse hi he*m* bedochte,[114.]
Trac hi sijn mes vter scede,
Nu hoort wat hire m*et* dede:
Hi sneet den monec af dat let
Daer hi der v*ro*uwen diende met,
[+] Dat men hiet sijn euen oude.[119.]
Doe liet hine driue*n* d*aer* hi woude. [+]329b
Die vischer scorste de*n* vede i*n* sinen ghere[121.]
En*de* haeste hem thuusw*er*t sere.
Tierste dat hi qua*m* an tsant,[123.]
Trac hi sijn scip ane dlant
Ende hing sijn nette ind*er* zonne*n*.
Doe quam daer gheronnen[126.]
Een knecht met eere mande
Die svischers wijf d*aer* sande
Om*m*e versche vische iege*n* noene.
Die vische*r* sprac tote*n* garsoene:
Nem al die vische, draechse hare.[131.]

102. *hadde gemint* was de minnaar van.
106. *ving* greep.
114. *Techterste* ten laatste; *alse hi hem bedochte* toen hij iets bedacht had.
119. *sijn euen oude* zie Aant. bij XII, 172.
121. de visser stopte het lid in een slip van zijn mantel.
123. *Tierste* zodra.
126. *gheronnen* toegesneld.
131. *hare* heen.

Jc woudic binnen desen jare
Gheuischet en hadde, op ene zake[133/4.]
Dat ic bat ware te gemake.
Die knecht sprac: wat es v, here?
Jc ben tonghemake sere[136.]
Dat v enege sake let.[137.]
Thuuswaert haeste hi he*m* te bet,
Sijns heren was hi in grote*n* vare.[139.]
Die vrouwe wart sijns gheware
En*de* vraeghde: waer es dijn he*re*?
Vrouwe, hi comt, m*aer* hi es sere
Tonghemake, seide hi mi.
Wetstu, seide si, wat hem si?
Nenic v*ro*uwe. hoe mochtict wet*en*?
Die knecht was cume geseten[146.]
Vore dat die visch*er* qua*m* ghegaen
Als ene die sere es ondaen.
Hi ging sitten biden viere;
Sine gelate en*de* sine maniere
Toende ochte hi soude v*er*sceden.[151.]
Hi beefde met allen leden.
En*de* gebeerde jammerlike.[153.]
Si seide: minne, god die rike
Behoude v te minen liue,
Want ic ware em*m*er keytiue[156.]
Verloric v. twine segdi mi,
Dore god, welc uwe mesq*ua*me si?[158.]
[+] Vrouwe, wat holpt dat ict v seide!
Hine leeft die mi gehelpe*n* can, [+]329c
Clerc, leec, wijf noch man.
In hare*n* arm na*m* sine tire sto*n*t[162.]
En*de* custene ane sine*n* mont.
Hi seide: v*ro*uwe, gaet va*n* mi,
Jn wane v nem*m*ermeer come*n* bi[165.]

133/4. *op...gemake* dan zou ik er om zekere reden beter aan toe zijn.
136. *tonghemake* verontrust.
137. *let* deert.
139. *Sijns heren* om zijn heer.
146. *cume* nauwelijks.
151. *Toende* zag er uit, was zodanig.
153. *gebeerde* deed zich voor.
156. *keytiue* er ellendig aan toe.
158. *Dore god* om godswil; *mesquame* het ongeluk dat u is overkomen.
162. *tire stont* toen.
165. *comen bi* erotice.

Alsic te voren hebbe ghewesen,
Wa*n*t in mach niet ghenesen
Van den rouwe die ic draghe.
Die v*ro*uwe sprac: ghi maect v claghe
Harde groet; segt wat v deert.
Die vische*r* sprac: sint ghijt geert[171.]
Te wetene ens v niet steet tonb*er*ne,[172.]
Soe willict segge*n* gherne.
Hede*n* marge*n* qua*m*ic geuaren
D*aer* vele goed*er* vische waren,
Jn drie ridders warenden,[176.]
Dat mi come*n* es te scanden,
Want si hadden mi gewacht[178.]
En*de* vingen mi met haerre cracht.
Deen hiet mi dat ic soude kiesen
Welc let dat ic soude v*er*liesen
Van algad*er* minen leden.
Doe badic hen op houescheden*n*[183.]
Dat si mijns genadech waren
En*de* mi thuusw*er*t lieten varen.
Dese bede en wilde*n* si niet gestade*n*;[186.]
Echt hieten si mi beraden.[187.]
Doe pcinsdic i*n* minen moet:
Verlore ic mine*n* enen voet,
Soe moestic metter stelte*n* gaen,
En*de* lietic mine hant af slaen,
Waer met soudic mi generen?
Jn mochten niet ontberen.
V*er*loric mine oghe, ic ware blint;
Oec stonde mi te hebben tore*n*,[195.]
Haddic mine ore v*er*loren:
[+] Men soude segge*n* ic ware .i. dief.[197.]
Vrouwe, doe haddic alsoe lief [+]329d
Dat men mi tquaet af snede,

171. *sint* aangezien.
172. *ens...tonberne* en ge er niet van af wilt zien.
176. *drie ridders warenden* het jachtgebied van drie ridders.
178. *gewacht* opgewacht, beloerd.
183. *op houescheden* met een beroep op hun heusheid; beleefdelijk.
186. *gestaden* inwilligen.
187. *Echt* wederom.
195. *toren* nadeel.
197. *ic ware .i. dief* immers dieven sneed men de oren af.

Dan enech mire and*er* lede.
Wat quaet meindi? sp*ra*c die v*ro*uwe.
Jc saelt v toeghe*n*, sem mire t*ro*uwe,[202.]
Sprac die vische*r*, en*de* ontknochte[203.]
Wt sire slippen dat hi brochte
En*de* warpt der v*ro*uwen op hare voete,
En*de* si besaecht met goede*r* moete.[206.]
Doe docht d*er* v*ro*uwen gelike*n* ene*n* vede
Bat dan ene*n* andre*n* lede.
Fi v, seit si, quaet keytijf,
Nu en gauic niet om al v lijf
Tquaeste stroe onde*r* mine*n* voet.[211.]
Dat ghi leeft, w*aer* toe eest goet?
Jc wilde nu ter wilen quame
Die doet en*de* si v dleuen name,
Soe waric ws m*et* eren quite!
Wat joyen of wat delite
Salic hebben met uwen liue?
Si riep knape*n*, en*de* joncwiue
En*de* dede hare bedde draghen
En*de* hare scrine op .i. waghen.[220.]
Har koye, hare scape algade*r*
Dede si driue*n* te haers vader[222.]
Wel haesteleke enen knecht.
Die vischer sprac: ghi hebt onrecht,
Vrouwe, dat ghi dus gebeert,[225.]
Ende ghi te voren soe onweert[226.226/7.]
Maket alsic was met v.
Wildi mi dus ontuaren nu,
Men souds v spreke*n* lettel eren.
Ghi selt v herte bekeren[230.]
En*de* bliue*n* sitten in v goet.
Si sprac: godsat hebbe diet doet![232.]

202. *sem mire trouwe* op mijn woord.
203. *ontknochte* knoopte los.
206. *met goeder moete* aandachtig (eig. op haar gemak).
211. *Tquaeste* het minste.
220. *scrine* kist(en).
222. *te haers vader* naar haar vaders huis.
225. *gebeert* tekeergaat.
226. *Ende ghi* terwijl ge toch.
226/7. *soe onweert maket* er zoveel minachting voor had.
230. *v herte bekeren* tot inkeer komen.
232. *godsat hebbe* vervloekt zij.

Jc wille wed*er* dane*n* ic quam.[233.]
Alse die vischer dat v*er*nam,
Riep hise en*de* seide: vrouwe,
Hoert, ic geloefde v trouwe,
[+] Jc salse v houden, moet ic leue*n*.[237.]
Mi was ghistren gegheuen [+]330a
.iiij. pont, min noch mee;
Comt hare, nemt die twee.[240.]
Sietse hier in mine*n* gere.[241.]
Die v*r*ouwe haeste hare d*er*w*aert* sere
Tot dat si tsiere slippen qua*m*;
Doe taste si voert en*de* v*er*nam[244.]
J ding in sine broec ragh*en*.[245.]
Si loegh, hare begans behag*en*.
Doe sprac si te hare*n* man:
Soe help mi god en*de* sente Jan,
Wat raghet hier tusche*n* v been?
Min*n*e, dat sceden va*n* ons tween
Dat v*er*noyde mi soe sere,
Dat ic genade bat onsen he*re*,
En*de* hi gehorde mine bede
En*de* heeft mi ter selu*er* stede
Een ding v*er*leent, d*aer* tand*er* stoet.
Jc wout ware alsoe goet
Alse dand*er* dat ic hadde te uore*n*,
Da*er* mi af come*n* es dese toren;
Des soudic proeuen gherne,
Ondanc hebbe dies werne.[260.]
Hi namse en*de* warpse ned*er*;
Hine was te vore*n* no seder
Noyt soe vriendelike m*et* hare.
Doe stoet si op en*de* riep: vaert hare[264.]
Weder in metten goede!
Mi es vele bat te moede
Dant was een lettel eer.

233. *danen* vanwaar.
237. *moet ic leuen* zo lang ik in leven mag blijven.
240. *hare* hier.
241. *gere* slip.
244. *vernam* merkte, voelde.
245. *raghen* vooruitsteken.
260. vervloekt zij wie het mij zou willen beletten.
264. *vaert hare* rijdt hierheen.

Hare toren en*de* hare seer
Es v*er*gaen, hare ma*n* es genesen.
And*er* werf riep si met desen:
Dapperlike ontladet goet
En*de* settet wed*er* daert stoet,
En*de* driuet quic in den stal.[273.]
Groet leet en*de* ongheual
Moetic van sine*n* liue hore*n*[275.]
Die ons desen groten toren
[+] En*de* dit v*er*noy heeft gedaen,
M*aer* goddanc hets wel v*er*gaen.[278.] [+]330b
Ald*us* bleef die v*r*ouwe daer.
Men leest noch en*de* hets waer
Dat en es ond*er* tsemels trone
Man soe rike noch soe scone,
Soe edel noch soe wel gebore*n*,
Hadde hi sine vede verloren
En*de* he*m* die mesquame deert,[285.]
Datten ench wijf begeert;[286.]
En es oec lazer noch croepel geen,[287.]
Mer heeft hi tuschen sine been[288.]
Een ding datme*n* heet den vede,
Hine crijchter .i. wijf wel mede.

273. *t quic* de levende have, het vee.
275. *van sinen liue...die* van de persoon die.
278. *wel vergaen* goed afgelopen.
285. *mesquame* ongeval.
286. *Datten* (afhangend van *leest* in 280) dat (in dat geval) hem *enz*.
287. *lazer* melaatse.
288. *Mer heeft hi* als hij maar heeft.

XVIII[aant.]

[+] Dits van heilen van beersele[1.]
Die de iij. jaghede te spele.[2.] [+]330b
Ghi hebt gehoert te menegh*er* vre
Vertrecken scone auonture[4.]
Van messeliken dinghen,[5.]
Beide vedelen ende singhen,
Ende somtijt spelen metter h*er*pen,
M*er* alsoe vremde alse tantwerpen
Hier voermaels ene ghesciede,
Sone hebbe alle die liede
Niet gehoert, wanic wale,
Alsoe ic v in dietscher tale
V*er*tellen sal, dore ene bede
Die .i. goet geselle ane mi dede,
Dies mi niet en woude v*er*laten.[15.]
Tantw*er*pen in der coperstraten[16.]
Woende, alsoe ic mi v*er*sinne,
Ene herde goede ghesellinne[18.]
Ende hiet van bersele heile,
Die hare dicke maecte veile
Goeden gesellen dien sijs onste,[21.]
En*de* dien si toende hare conste.
Eens geuielt, hoerdic v*er*tellen,
Dat ane hare quamen .iij. gesell*en*
Op ene*n* dach, alsic versta,
Deen vore en*de* dand*er* na,
[+] Ende die hare alle om vrie*n*scap bade*n*,[27.]
Dat si hem wilde ghestaden[28.] [+]330c
Te comene daer si ware;

1. *beersele* het kleine plaatsje Beersel even ten Z. van Brussel.
2. *jaghede te spele* haar spel dreef met -; tot een voorwerp van spot maakte.
4. *Vertrecken* vertellen.
5. *messeliken* allerlei (vreemde).
15. *verlaten* kwijtschelden; vrijstellen.
16. *coperstraten* Koepoortstraat; zie Aant.
18. *goede ghesellinne* lustig vrouwtje.
21. *onste* gunde.
27. *vrienscap* erotice, liefdesgunst; nog in de 17de e. bekend.
28. *ghestaden* toestaan.

Si wilden spreken iege*n* hare
Hemelike ende anders niet.
Alse heile van bersele siet
Dat hare soe scone geuel,[33.]
Peinset si in hare herte wel
Si souds h*em* allen sade*n* gerume,[35.]
Haer en faelgierde hare dume.[36.]
Dat ierste was, des geloeft,[37.]
Een moeldere, hiet wille*m* hoeft;[38.]
Dien hiet si comen ter selu*er* stont
Rechts in den auont.[40.]
Dand*er* was .i. pape, dien hiet si comen
Alse hi die slaepclocke hadde v*er*nome*n*.[42.]
Terde was hare gebuer, .i. smet,
Dien hiet si come*n* ongelet
Alse die diefclocke geluut ware.[45.]
Dus scieden si alle .iij. va*n* hare
Van goede*n* troeste ende blide,
Ende elke wachte wel sijn getide.[48.]
Alst quam tusschen dach en*de* nacht,
Quam wille*m*, diet hadde gewacht.
Heile ontfingkene blidelike
Ende was met hem heimelike;
Oec speelden si der minnen spel,
Want si conste dat ambacht wel.
Dus laghe*n* si in hare iolijt,[55.]
Tote dat was slaepcloc tijt.
Doe quam die pape m*et* fieren sin*n*e
Ende seide: heile, laet mi inne;
Jc ben hier, ghi wet wel wie.
Ay heile, dat v lieue ghescie,[60.]
Sprac wille[m], wie es daer?

33. dat haar zo'n buitenkansje ten deel viel.
35. *saden* verzadigen; tevreden stellen (ironisch); *gerume* ruimschoots.
36. eig. als haar de macht niet ontbrak; dus: voor zover zij het voor het zeggen had.
37. als eerste beloofde zij dus (te wille te zijn).
38. *moeldere* molenaar.
40. bij het begin van de avond.
42. *slaepclocke* avondklok (waarbij de kerk gesloten werd).
45. *diefclocke* die het begin van de nacht aankondigde.
48. *wachte sijn getide* verbeidde het vastgestelde uur.
55. *iolijt*, pleizier, genot.
60. *dat v lieue ghescie* God zegene u.

Willem, in weets niet, maer[62.]
Het dinct mi die pape wesen.
Hi soude mi ouer thoeft lesen[64.]
En*de* beteren mi dat mi deert.
Ay lieue heile, werweert
[+] Maghic haestelike dan vlien,
Dat mi die pape nine mach sien?[68.] [+]330d
Heile seide: d*aer* bouen hangt .i. bac,
Dies ic hier voermaels ghemac
Hadde te menegen stonden;
Ane die haenbalke es hi gebonde*n*
Met enen vasten zele wel.
D*aer* sidi bat dan ighering el.[74.]
Doe hiet wille*m* den pape in doen[75.]
En*de* is in den bac geuloen.
Heile dede den pape te ghemake,
En*de* alsi die wiekwake[78.]
Driewerf hadden gheslaghen,
Ghinc die pape ligge*n* ghewaghen[80.]
Vter ewangelien menech woert.
Oec soe seidi dit bat voert,[82.]
Dat die tijt noch soude comen
Dat god die werelt soude doeme*n*,
Beide met watre en*de* met viere,[85.]
Ende dat soude wesen sciere[86.]
Dat al die werelt v*er*drinke*n* soude,
Grote ende clene, ionge en*de* oude.
Dit hoerde wille*m* d*aer* hi sat
Boue*n* hoge in ghenen bac,
Ende peinsde het mochte wel w*aer* wesen
Sidermeer dat papen lesen,[92.]
En*de* dewangeli gheeft getughe.
Hiere*n* binne*n* soe quam hughe
Van bersele, die smet,

62. *in* ic en.
64. *lesen*, bidden; een bezweringsformulier uitspreken.
68. *nine* niet en.
74. *ighering el* ergens anders
75. *in doen* binnenlaten.
78. *wiekwake* zie Aant.
80. *ghewaghen* vertellen.
82. *bat voert* verder.
85. *Beide* zowel.
86. *sciere* spoedig.
92. *Sidermeer dat* aangezien het.

Die te langhe waende hebbe*n* gelet[96.]
En*de* gemert boue*n* sine*n* wille.[97.]
Vore die dore clopte hi stille.
Heile sprac: wie es daer?
Ay heile, dat benic vore waer.
Doe sprac heile: ghine mog*et* niet inne.
Ay heile, wel lieue minne,
Seldi v gelof dan breken?
Jc moet v em*m*er endelike spreke*n*.
Ghine selt, sprac heile, teser stont,
Want in ben niet wel ghesont;
[+] Ghine moget niet i*n* come*n* nu.
Ay lieue heile, soe biddic v [+]331a
Ochtic mach teser stont[109.]
Dat ghi mi cussen laet uwen mont.
Doe seide heile tote*n* pape:
Ay here, laet cussen desen knape[112.]
V achterste inde, hi sal wanen wel
Dat ict ben en*de* niemen el;
Sone saeghdi boerde nie soe goet.
Die pape stont op metter spoet
Ende sette die cauele sijn[117.]
Tehans vore een vensterkijn,[118.]
Ende huge waende dat heile ware
En*de* custe spapen ers al dare
Met soe heten sinne,
Dat sine nese vloechder inne,
Soe dat die smet sond*er* waen
Harde wel waende sijn geuaen
Gelijc der mese inder clouen.[125.]
Van torne wart hi al v*er*scouen,[126.]
Want hine was niet soe v*er*doert,[127.]
Hine heeft gheuoelt en*de* gegoert[128.]
Dat hi gecust heeft .i. ers,

96. *hebben gelet* uitgebleven te zijn.
97. *gemert* gewacht; *bouen* tegen.
109. *Ochtic* dat of als ik
112. *inde* eind.
117. *cauele* (achter)kaken.
118. *Tehans* dadelijk.
125. *clouen* knip (met woordspeling op de bet. kerf, kloof).
126. *verscouen* buiten zichzelf.
127. *verdoert* dwaas.
128. *gegoert* geroken.

Want die mont dochte hem stae*n* dwers
Ende die cauele op en*de* neder.[131.]
Wetkerst, peinst hi, hier comic wed*er*![132.]
Hi liep thuus als die was erre;[133.]
Een groet yser na*m* hi gereet
Ende staect int vier en*de* mak*et* heet,
Soe dat gloyde wel ter cure,
En*de* lieper mede vore heile*n* dure[137.]
Ende riep: heile, lieue min*n*e,
Ic moet nu endelike inne,
Ochtic moet cussen v mo*n*dekijn;
Deen vanden tween moet em*m*er sijn,
Ochtic sta hier al den nacht,[142.]
Hier toe dwinget mi uw*er* min*nen* c*ra*cht.
Die pape die sijns niet v*er*gat,
Hine sette wed*er* sijn achterste gat
[+] Daer hijt te voren hadde gheset,
Ende die smet stac ongelet[147.] [+]331b
Tgheloyende yser in den ers.
Doe sanc hi lude dit vers:
Water, water, ic ben doet!
Dit riep hi met anxte groet
Ene harde lange stont;
Dat woerd verstarf hem in den mo*n*t.
Doe w*er*t willem in grot*er* sorghen,
Die d*aer* bouen lach geborghen.
Hi peinsde: nu eest waerheide
Va*n* dat die pape te nachte seide,
Dwat*er* es comen sekerlike,
Nu sal v*er*drinken al erterike;
M*er* eest dat ic henen driue,
Die bac houd mi wel te liue.[161.]
Sijn mes hi gegrepe
En*de* sneet ontwee den repe[163.]
D*aer* die bac mede hing.

131. *cauele* vgl. 117; *op ende neder*, verticaal.
132. *wetkerst* eig. Christus weet; sterke verzekering.
133. *erre* boos.
137. *wel ter cure* flink.
142. *sta* blijf staan.
147. *ongelet* onverwijld.
161. *te liue* in leven.
163. *repe* touw.

Doe seide wille*m* dese ding:
Nu wouds god en*de* goed geual,[166/7.]
Ochte wille*m* hoeft iet zeilen sal.
Ald*us* qua*m* wille*m* met allen
Ter erden ned*er* gheuallen,
Dat hem dede harde wee,
Wa*n*t hi doe brac ontwee
Sine*n* arm en*de* sine*n* dic scinkel.[172.]
Die pape scoet in een winkel[173.]
Ende waende dat die duuel ware;
In ene*n* vulen putte viel hi dare,
Alsoe alsmen mi doet weten
Qua*m* hi thuus al besceten
En*de* sine*n* ers al verbrant,
Te sceerne gedreue*n* en*de* ghescant.[179.]
Hi hadde bat gebleue*n* thuus
Ende ghesongen sinen benedicam*us*.
Ald*us* voere*n* heile*n* gaste*n*.
Die smet hadde oec onraste,
M*er* hi v*er*droeght vele te bat,
Dies die pape cloyde sijn gat;[185.]
[+] Daer m*et* hadde hi he*m* wel gew*ro*ke*n*.
Met orloue es dit gesproken; [+]331c
Wie met hoere*n* om*m*e gheet,
Toren, scade, scande en*de* leet[189]
Es he*m* nakende sond*er* spel;
Dat scene heilen gasten wel.[191.]

166/7. nu mogen God en de fortuin het beschikken of ik, Willem Hooft, (met mijn bak) zal kunnen varen.
172. *dic scinkel* schenkel, dijbeen.
173. *winkel* hoek.
179. *Te sceerne gedreuen* als een voorwerp van bespotting; *ghescant* te schande gemaakt.
185. *Dies* daarom dat.
189 *Toren* verdriet.
191. *scene* is gebleken.

XIX[aant.]

[+] Vander vrouwe*n* die bouen hare*n* ma*n*[1.]
Minde, ende watter ghesciede van. [+]332a
Nadien dat ic gemercke*n* can,
V*ro*uwen die boue*n* hare*n* man
Min*n*en, si hebbe*n* torens vele,[5.]
Ochte si sijn vol va*n* reinaerts spele,[6.]
Soe menech sens comt dauo*n*ture.[7.]
Dat magic v in corter vre
Bedieden, wildiere na horen.
Het woende wilen hier te uore*n*
Ene vrouwe bi oesten ghint.[11.]
Si hadde .i. knape ghemint
Ende gesproeken dat si he*m* wel
Onste. M*aer* der min*n*en spel[14/15.]
Sone mochte*n* si niet volbri*n*ge*n*;
Van desen saken, va*n* desen dinge*n*
Ware*n* si soe tongemake.
In dinde soe droech hare sprake,[18.]
Dat die v*ro*uwe den knape hiet come*n*
Thare*n* bedde; si soude dromen[20.]
Bat ter wa*n*t we*r*t hare*n* man.
En*de* ochticker niet gerake*n* can,
Sprac die knape, hoe saelt wesen?
Die v*ro*uwe antwe*r*de met desen:
Ic sal ene corde cnopen
Ane die dore, die sal lopen
Tote ane mine grote tee,[27.]
Dus seldi comen min no mee
[+] Metter corden ende missen niet. [+]332b

1. *bouen* buiten; nog een ander dan; vgl. Maerlant, *Sp. Hist.* III, 7, 4, vs. 8/9: ‘Maer soe plach sulker dorperheden, Dat soe speelde boven haren man’.
5. *torens* narigheid.
6. *Ochte* tenzij.
7. zo wisselvallig is het gebeuren.
11. *bi oesten* ten oosten van; *ghint* Gent.
14/15. *wel onste* welgezind was.
18. ten slotte kwamen zij overeen.
20. *dromen* dringen.
27. *tee* teen.

Si loefde*n*t beide op dat gesciet,
(In wister hoe raden toe)[31.]
Ende die knape antwerde doe
Ende seide: het dunct mi goet ald*us*.
D*er* vrouwen gaf hi enen cus
En*de* sceiden met deser tale.
De v*ro*uwe bedachte hare wale.
Sauons alse d*aer* gheten was,
Warp si den perden in den tas[38.]
Beide voed*er* en*de* coren;
Haren man dede si te bedde voren
Gaen, en*de* knochte die corde
Alsoe [ghi] hier te voren hoerde
Dat si beloefde har*en* amise.
D*aer* na quam die vrouwe lise[44.]
Ende strecte hare neue*n* haren man,
En*de* die kerle hi doe began
Te speelne alsme*n* te brusele pliet;[47.]
Die v*ro*uwe en dorste he*m* ontsegghe*n* niet
Ende dogede dat hare ouer ging.
En*de* alsi inden hare ding,[50.]
Soe lietse valle*n* den groeuaert
Bander side ter sponden waert,[52.]
En*de* si was soe mat
Dat si alte male v*er*gat
D*er* corden, die daer was gecnocht,
En*de* bleef dus ombedocht[56.]
Liggende ene lange stonde,
Soe dat die knape ter sponde
Qua*m*, bi der corden die hi las,[59.]
D*aer* die kerle gebedt was.
Hi sweech, hine dorste niet spreke*n*,
En*de* began sine broec af te steken;[62.]
Oec viel hi den kerle tusche*n* die been,

31. ik zou niet weten wat ik ervan zeggen moest (ironisch: het lijkt me nogal bedenkelijk).
38. *tas* schuur(? zie *Mnl.W.*).
44. *lise* zachtjes.
47. Zie Aant.
50. *inden* beëindigden.
52. aan de andere kant van het bed (dan waar zij gelegen had).
56. *ombedocht* zonder eraan te denken.
59. *las* volgde, door zijn hand liet gaan.
62. *steken*, strijken.

En*de* die kerle riep al in een:[64.]
Helpe! wacharme, wat es hier!
Lieue min*n*e, onsteket tfier,
Jc hebbe hier ene*n* dief op mi,
Jc en weet niet wie hi si,
[+] Jn laetne mi niet ontgangen,
Soe vaste hebbickene beuange*n* [+]332c
Metten armen ende metten dien.[71.]
Die v*ro*uwe sprac: wi selen sien,
En*de* si maecte hare te viere w*aer*t,[73.]
En*de* die man al onghespaert
Hilt den knape in siere gewelt.
Die v*ro*uwe en wilt om geen gelt
Dat sine hadde*n* thaere gewout,[77.]
Nochta*n* riep si vaste: hout!
Hi sal hier hebben sine discipline.[79.]
En*de* si maecte hare orine
In tfier, soedat sijt wt brochte.[81.]
Biden he*er* die ons ghewrochte,
Sprac die v*ro*uwe, tfier es wt!
Ende die man riep ouer luut:
Soe hales dan, ter quad*er* vren,
Tuwer naester gheburen
En*de* haestu: dese dief es mi te starc.
De v*ro*uwe sprac: om .c. marc,
Hets soe donk*er*, en gingick*er* niet.
Mijn h*er*te doghet soe swaer v*er*driet,[90.]
Van vare si breect ontwee.[91.]
Haddick den dief min no mee[92.]
Alse ghi doet, ic soudene houde*n*,
Ochte die duuel souds gewoude*n*,[94.]
Tote ghi vier va*n* yegerinc brocht.
Wacndi dat ghine houde*n* mocht,
Sprac die man, het ware mi lief.
Jaet, seit si, geeft mi den dief,

64. *al in een* onmiddellijk daarop.
71. *dien* dijen.
73. *maecte hare* begaf zich.
77. dat zij hem vast zouden houden.
79. *discipline* straf.
81. *wt brochte* tot doven bracht, uit maakte.
90. *verdriet* pijn.
91. *vare* vrees
92. *mi no mee* net zo.
94. *gewouden* bestieren; dus: tenzij de duivel in het spel is.

Jc worghen v alse ene*n* capoen,
En*de* si began die been die been ontdoe*n*
En*de* nam*m*er tusschen hare lief.
Sie doe ouerlas haren brief[102.]
Dapperlike met groter haesten,
Ende die man liep ten naesten
D*aer* hi huse staende vant.
En*de* alse die knape, die seriant,[106.]
Sine saken hadde ghedaen,
(Ghing) hi thuusw*er*t, ende alsoe saen[108.]
[+] Maecte haer die v*ro*uwe in den stal
En*de* na*m* een caelueke*n* dat was smal, [+]332d
En*de* hilt vore hare bedde staende
Tes die man qua*m* in gaende,[112.]
Die licht brochte en*de* vier.
Ja duuel, wat hebstu hier?
Waest een calf dat ic di liet?
Bi onsen he*re*, en hebbe el niet
Dan ghi mi in mine arme gauet.
Met euelen spade moetti geg*ra*uet[118.]
Werden eer .iij. daghen liden
Dat ghijt mi daet te nachte bescride*n*!
Het heuet te broken al mine lede.
Bi gode en*de* siere moed*er* mede,
Sprac die man, ane sine huut
Soe docht mi calu alse .i. puut[124.]
Alsict di gaf in dine arme.
Heuet di gequetst? wacharme,
Verwaten moet w*er*den dat es soe sterc![127.]
Hier bi mach elc man neme*n* merc
Dat min*n*ers moeten con*n*en vele:
Ochte si sijn vol van reynaerts spele,
Ochte v*er*noy hebben si ond*er* hen beiden,
Eest dat comt dat si versceiden[132.]
Ende reynardie hoert ter min*n*en,
Dat mach men wel hier an bekin*n*en.

102. *ouerlas haren brief* zie Aant.
106. *seriant* synoniem van *knape*.
108. *alsoe saen* direct.
112. *Tes* totdat.
118. *Met euelen spade* nl. levend; *te broken* stuk, gebroken.
124. *calu* kaal; *puut* kikker.
127. *Verwaten* verdoemd.
132. *versceiden* uit elkaar moeten gaan; verwijderd van elkaar leven.

Aantekeningen

I

Het eerst uitgegeven door J.F. Willems in *Belg. Museum* X (1846), 51-57. Het gedicht is een satire, geen verhaal, en bepaalde parallelen zijn dan ook niet aan te wijzen. Een ernstige, moraliserende behandeling van hetzelfde onderwerp vindt men in de sproke *Vander Taverne* van Jan Dingelsche (*Vad. Museum* I, 86-90).

II

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X goede Boerden*, 33-35.

Het rijmschema is *aab aab bccc*. Aan de eerste en de tweede strofe ontbreekt een vers; in de derde strofe staat het vierde vers volgens het schema verkeerd; het zal na vs. 26 geplaatst moeten worden.

G. Colomjon heeft in zijn boek *Nederlandse Letteren in de Negentiende eeuw* (1953), blz. 223, ten onrechte beweerd dat dit gedicht een mystificatie van Verwijs zou zijn; het staat wel degelijk in het Hultemse hs., met inbegrip van de 'Nota'.

III

Het eerst uitgegeven door J.F. Willems in *Belg. Mus.* III (1839), (108-114) en verder door Verwijs en Stoett in de *Bloemlezing van Middelnederl. Dichters*, III.

Het motief is bekend en vaak behandeld; het is in Stith Thompsons *Motif-Index of Folk-literature* gecatalogiseerd onder K 1584 'Innocent confessor duped into being go-between for adulteress and lover'. Voor de ladder vgl. motief K 1348* in D.P. Rotunda's *Motif-Index of the Italian Novella in Prose* (1942). De bekendste behandeling is die van Boccaccio in zijn Decamerone, III, 3: 'Sotto spezie di confessione e di purissima conscienza una donna innamorata d'un giovane induce un solenne frate, senzo avvedersene egli, a dar modo che'l piacer di lei avesse intero effeto'. Deze komt vrijwel overeen met onze boerde; alleen maakt de minnaar om binnen te komen geen gebruik van een ladder maar van een boom. Een sterk bekorte bewerking vindt men bij Bonaventure des Periers in zijn *Nouvelles Récreations et Joyeux Devis* (1558), no. CXIV. Voor verdere bewerkingen zie men Dunlops *History of Prose Fiction* (ed. H. Wilson) II, 81 vg., A.C. Lee, *The Decameron* 71-75. Onder de bewaarde Franse fabliaux komt het niet voor. Er zijn ook bewerkingen voor toneel: J. Marston, *The Parasitaster* (1606), Th. Otway, *The Soldier's Fortune* (1681), en vooral Molières *Ecole des maris* (1661).

V

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 1-3.

Het motief vindt men terug in Boccaccio's *Decamerone*, VIII, 8: ‘Due usano insieme: l'uno con la moglie dell' altso si giace: l'altro, avvedutosene, fa con la sua moglie che l'uno è serrato in una cassa, sopra la quale, standovi l'un dentro, l'altro con la moglie dell'un si giace’. Dunlop, *Hist. of Prose Fiction* 2, 128 meent dat ‘this story was probably suggested to Boccaccio by the latter part of the Fabliau *Constant du Hamel*’, maar de gelijkenis gaat niet ver en Bédier zegt dan ook van dit fabliau: ‘on peut rapprocher, mais malaisement, les aventures de Spinelloccio et de Zeppa dans le Décameron VIII, 8’ (p. 454). Geheel met onze boerde overeen komt daarentegen het gedicht van Hans Folz, *Die Wiedervergeltung*, gepuliceerd door A.v. Keller in *Erzählungen aus altdeutschen Handschriften*, 387 vg. Zie verder uitvoerig F.H. von der Hagen, *Gesammtabentuer* III (1850), blz. XLII volg.

vs. *ruten* dit woord is stellig identiek met *ruiten*, dat bijna altijd samen genoemd wordt met *roven*: *ruten en roven* heeft de bet. van plunderend rondtrekken. Gewest. heeft *ruiten* nog de bet. ‘stoeien’ (*WNT.*), die vanouds als bij uitstek passend voor het minnespel beschouwd is. Er is dus geen reden om met Verdam deze plaats van *ruten* te scheiden van het zo juist genoemde werkwoord.

VI

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 41-43. Bepaalde parallelen vallen niet aan te wijzen. De behandeling herinnert sterk aan die van soortgelijke anecdotes in de refreinen van Jan van Stijevoort.

VII

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 11-18.

Dit verhaal, met het motief van de verplaatste wieg (Thompson K 1345), is mede een van de meest behandelde in de novellenliteratuur. Er zijn twee versies bekend bij de Franse fabliaux (*Rec. Gen.* no. XXII en CXIX) en verschillende Duitse; zie v.d. Hagen no. LV, *Irregang und Girregar* van Rüdiger von Müner, dat teruggaat op een oudere novelle, ‘Das Studentenabenteuer’, uit het midden van de 13de eeuw (zie Stammler, *Verfasserlexikon* 4, 304); dit is wsch. ontleend aan het fabliau. De latere behandelngen, met name die van Lafontaine (livre II, no. 3, *Le Berceau*), gaan terug op Boccaccio, die de stof behandeld heeft in het zesde verhaal van de negende dag: ‘Due giovani albergano con uno, de' quali l'uno si va a giacere colla figliuola, e la moglie di lui disavvedutamente si giace con l'altro. Quegli che era con la figliuola, si corica col padre di lei e

dicegli ogni cosa, credendosi dire al compagno. Fanno rumore insieme. La donna, ravvedutosi, extra nel letto delle figliuola, e quindi con certe paroli ogni cosa pacefica'. Zie A.C. Lee, *The Decameron*, 281-287. Chaucer behandelde het in *The reves tale* (*Cant.* 3919-4312).

vs. 2 *derperlijcheit*. Het hs. heeft *Depllijcheit*. M. de Vries heeft in *Taal- en Letterbode* IV (1873), 76 vg. uitvoerig betoogd dat men moet lezen *Spellijcheit*, wat betekent aardigheid, grap, welke emendatie door Verdam op dat artikel in zijn Wdb. is aanvaard.

VIII

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 4-10.

Het motief (de man die zijn potentie verkoopt) komt in hoofdzaak overeen met dat van fabliau XXVIII in de *Rec. Gén.*, maar de details verschillen nogal. Prinsen heeft in *Taal en Letteren* XVI, 251 vg., gewezen op enige parallelen, maar heel veel overeenstemming is er toch niet. Poggio CXLII, door Prinsen als nauw verwant genoemd, staat er o.i. nog vrij ver vandaan; zie de uitgave van Des Brandes in de Classiques Garnier en de daar genoemde literatuur. Het verband met Petronius c. 126 'vendis amplexus' is o.i. ook te ver gezocht.

IX

Het eerst uitgegeven door J.F. Willems in *Belg. Museum* X (1846), 69-76.

Het motief komt overeen met dat van fabliau XCVII in de *Rec. Gen*. Een uitvoerig onderzoek naar de overlevering en de parallelen is ingesteld dor J. de Vries in zijn art. in *Ts. v. Ndl. T.- en Letterk.* dl. XLV; verg. hetgeen daarover in de Inleiding gezegd is.

X

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 19-22.

Het motief van de vrouw die haar man doet geloven dat hij dood is (Thompson no. J 2311.0.1), is wijd verbreid. Men vindt het in fabliau no. CIX, in de *Rec. Gén.*; Bédier noemt (blz. 475) een groot aantal parellelen. Zeer veel overeenkomst met onze boerde vertoont het gedicht *Von den dreyen frawen*, gepubliceerd door A.v. Keller in zijn *Erzählungen aus altdeutschen Handschriften* (1855), blz. 213-216. Drie vrouwen zijn bijeengekomen om elkaar te vertellen op welke wijze zij haar man beetgenomen hebben:

> Welch vnder jn dne meisten ruem
> An irem man möcht getuen

De tweede vertelt hoe zij op een middag, teon haar man te bed lag, op hem toe snelde
en luid klaagde dat hij dood was. Hij loochent

dit en zegt dat hij wil opstaan, maar zij bezweert hem dat dat niet gaat:

> oder man sagt überall
> Vnd macht von dir ein grosse schal.

De pastoor is bij hem geweest en twee ‘gevater’. De man schikt zich er ten slotte in:

> da lass dir mein sele empfohlen sein
> Vnd die liebe kynder mein.

De knecht komt binnen en vraagt wat er aan de hand is. De vrouw zegt dat haar man dood is; de knecht vraagt wat zijn meester het laatst gezegd heeft, waarop zij antwoordt:

> Er empfalhe mich dir
> Vnd hin wieder mich dir.

De knecht neemt haar onmiddellijk tot zich

> Vnd richtet ir ein vngerischer pflueg.

De man ziet dit en zegt: gisteren zou je dat wel gelaten hebben, maar nu ben ik dood. Dan eindigt het verhaal abrupt.

In de 17de eeuw is het motief in de Nederl. literatuur nog eens gebruikt door Van Mildert in zijn Boertighe Clucht van Sr. Groengeel (1633).

XI

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 23-24.

Het motief valt onder no. K 1271.4* bij Rotunda, ‘Lovers observed in intrigue make absurd excuses’. Bepaalde parallelen voor onze boerde zijn niet aan te wijzen; als verwant kan genoemd worden Wickram, *Rollwagenbüchlein* no. 20: ‘Von einem münch, der einer tochter ein dorn auss dem füss zoch.’

vs. 24. *Mergaert*. Deze naam komt in Duitsland als famlienaam voor; *Mergard* in Hannover (E. Schröder, *Deutsche Namenkunde* 89); verder in de vormen *Marchart*, *Marchert*, *Merkert*, *Mergert*, mogelijk uit *Marcward* (M. Gottschald, *D. Namenkunde*). Intussen kent het Mnl. een ww. *mergen* dat vrolijk maken of zijn, zich verlustigen betekent; *Mergaert* zou hierbij wellicht gevormd kunnen zijn en dus ‘vrolijkerd’ kunnen betekenen.

XII

Het eerst uitgegeven in de *Gedichten van Willem van Hildegaersberch* door Bisschop en Verwijs (1870), 59-61.

Van dit verhaal is tot heden geen enkele parallel gevonden. Het is niet onmogelijk dat het op een werkelijk gebeurd voorval berust.

XIII

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *X Goede Boerden*, 25-32, en

daarna in de *Gedichten van Willem van Hildegaersberch* door Bisschop en Verwijs (1870), 179-181.

vs. 172. *sijn even oude* (evenzo XVII, 119), aanduiding van de penis; ook mhd. *der ëben alte* (Lexer) en hd. dial. *der Alte* (*Anthropophyteia* 8, 1). Evenals de benaming *minen vrient* in XVII, 59 komt deze aanduiding voort uit een personificatie van de geslachtsdelen; een opmerkelijk voorbeeld daarvan vindt men in de brieven van keurvorst Albrecht van Brandenburg (uitgeg. door Steinhausen, in *Privatbriefe des deutschen Mittelalters*(1899)), aangehaald in *Anthropophyteia* IX, 247 vg.), die van zijn penis spreekt als 'der jung Albrecht' (ed. Steinhausen 1, 129; 136). Op dezelfde voorstelling berust het fabliau 'Le jugement des cons' (*Rec. Gen.* CXXII), waar aan drie meisjes de vraag voorgelegd wordt: 'Qui est ainsnez, vous ou vos cons?'

vs. 220. *sijn hem die hielen cort*, 'eene zeer schilderachtige uitdrukking om de wankele deugd van sommige vrouwen aan te duiden', zegt Verwijs; een uitdrukking die nog in de 17de eeuw zeer geliefd was en ook nog in de 18de wordt aangetroffen, b.v. bij W. Goeree, *Menschkunde* (2de dr., 1704), die opmerkt: 'Spotsgewijs en by vernoeming segtmen somtijds van 't Vrouwvolkje dat wat ligt van portaal valt, datse Kort van Hielen zijn. Zie verdere voorb. in het *Wdb. d. Ndl. Taal* VI, 726; VII, 5692, ook bij *Hak*, V, 1541. De uitdr. is ook in het Frans bekend; zie de voorb. bij Littré ('elle est moult courtoise de son corps, et a les talons bien cours', Chev. de La Tour de Landry, *Instr.* [1372]; 'elle a les talons si cours qu'il ne faut la pousser guere fort pour la faire choir', *Caquets de l'accouchée* [begin 16de E.]) en nog de *Dict. Comique* van Leroux (1776): 'Avoir les talons courts. Le dit d'une femme, ou fille, qui se laisse aisément renverser sur l'herbe ou sur un lit', met de aanhaling

> Mais la beauté de la Cour,
> C'est d'avoir le talon court

uit de *Parnasse des Muses* (1627-'35). Ook het Engels kent *short heeled* in deze zin en een subst. *short-heels* (*New Engl. Dict.*); het Italiaans heeft *tenero di calcagna*, in het *Vocabulario Universale* van Scarabelli omschreven met 'facile a innamorarsi'.

XIV

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *Van Vrouwen ende van Minne* (1871), 34-36.

Deze boerde geeft een korte en vrij slordige behandeling van een der bekendste motieven uit de novellenliteratuur, nl. dat van de man die in de kleren van zijn vrouw haar minnaar opwacht, terwijl deze zich intussen met de vrouw amuseert (Thompson K 1514; Rotunda K 1514.4.1*, 'The false fidelity test: adulteress has paramour beat her husband'). De bekendste behandeling is die van Lafontaine in *Le cocu battu et content* (I, 3), die teruggaat op Boccaccio,

Dec. VII, 7. Een monografie is aan het motief gewijd door W.H. Schofield in de *Harvard Studies and Notes in Philology and Literature* 2 (1893), 185-212, waarnaar wij verwijzen, alsmede naar de zeer uitvoerige oposmmingen van varianten bij Lee, *The Decameron*, 213-222; Bédier, 449 vg. en in *Kryptadia* 4, 250. Er zijn twee fabliau's die de stof behandelen (*Rec. Gén.* no. VIII en L), maar onze boerde sluit daarbij stellig niet direct aan.

XV

Het eerst uitgegeven door Verwijs in *Van Vrouwen ende van Minne* (1871), 78-88.

Het hoofdmotief van deze boerde is dat van Thompson K 1317: ‘Lover's place in bed usurped by another’, hier gecombineerd met een satire op de schraapzucht. In deze vorm is het mij niet van elders bekend. Het is nogal onbeholpen verteld en maakt de indruk dat het uit de herinnering aan verschillende andere verhalen (o.a. dat van no. VII?) in elkaar getimmerd is.

XVI

Het eerst uitgegeven door J.F. Willems in *Mengelingen van vaderlandschen inhoud* (1827-1830); daarna door D. Buddingh in zijn *Archief*, *Mengelwerk* (1859), 150 en door Verwijs in *X Goede Boerden*, 37-40.

Deze boerde heeft, evenals no. I, geen intrigue, maar is louter een satire; bepaalde parallelen zijn dan ook niet aan te wijzen. De passage vs. 74-87 bevat motieven uit de leugenliteratuur.

XVII

Onuitgegeven.

Deze boerde komt geheel overeen met het fabliau no. LXIII in de *Rec. Gén*, *Le Pêcheur de Pont-sur-Seine*; zie daarover Bédier blz. 466.

XVIII

Onuitgegeven.

In deze boerde zijn verschillende motieven gecombineerd, nl. K 1218.1. ‘The entrapped suitors’; K 1225, ‘Lover given rump to kiss’ en K 1577 ‘Second lover burns paramour at window with hot iron’; de laatste twee komen ook elders samen voor (zie Rotunda) Het eerste motief, dat meestal betrekking heeft op een eerbare vrouw die door minnaars lastig gevallen wordt, is uitvoerig behandeld door Bédier, blz. 454 vg. naar aanleiding van fabliau no. CVI. Met onze boerde heeft dit weinig

te maken; het merkwaardige in deze boerde is dat het hier niet een eerbare vrouw betreft, maar een licht meisje, dat weinig reden kan hebben haar minnaars er zo tussen te

nemen. De motieven van het kussen van het achterste, het verbranden, en van de man die zich in een trog in veiligheid tracht te brengen voor een te verwachten zondvloed, vindt men o.a. in Russische en Zweedse vertellingen (*Kryptadia* I, no. XLIV, met de varianten, II, blz. 179 vg.; zie ook IV, blz. 213), maar onze boerde is van deze combinatie het oudste voorbeeld (zie J. Barnouw in *Hand. Zesde Philologencongres* [1910], 136: 'In de Vlaamsche boerde van Heile van Bersele, waarschijnlijk berustend op een Frans fabliau, bezitten we het vroegste en oorspronkelijkste type van de verbinding der historie zoals we die uit Masuccio kennen, met de zondvloed-episode'). Zie voorts nog Bolte in zijn uitgave van Schumanns *Nachtbüchlein*, bij n° 2.

vs. 16 *coperstraat*. De naam van deze straat, eig. Koepoortstraat, wordt nog thans in de Antw. volkstaal uitgesproken als Koeperstraat. Het is niet bekend dat deze straat een buurt van Venusdierkens geweest zou zijn.

vs. 27 *vrienscap*. Het eufemistisch-pregnante gebruik van dit woord in erotische zin komt nog in de 17de eeuw herhaaldelijk voor, o.a. bij Bredero: 'wil gy myn een vriendschap doen, ick selje speldegelt schencken' (*Kl. v.d. Koe* vs. 194); 'ey laet my eens betien, je weet wel,...de vrienschap' (*Molenaer* vs. 287/8; zie ook 443); 'het schijnt wel datse hem garen een vrientschop dee' (*Sp. Brab.* 1515).

vs. 78 *wiekwake*. Het woord is een hapax en niet direct doorzichtig; misschien mag men het eerste lid verbinden met *wieken* in den zin van 'van een wiek voorzien, stoppen' (zie *Mnl.W.*), maar het suggereert eer een heen en weer gaande beweging, zoals zo vele omschrijvende uitdrukkingen voor coire (in het Duits b.v. *bürsten*, *fegen*, *fiedeln*, *ficken*, *fummeln*; zie *Anthrophyteia* VIII, 12 vg.).

XIX

Het eerst uitgegeven door N. de Pauw in *Middelnederl. Gedichten en Fragmenten* II (1903), 112-116.

Het motief van deze boerde, bij Thompson K 1515, 'The animal in the chest', vindt men terug bij Boccaccio, *Dec.* VII, 8; zie Dunlop, *Hist. of Prose Fiction* 2, 119 vg., en een zeer uitvoerige opsomming van verwanten, van de Oudindische af, bij Lee, *The Decameron* 222-230. Het vormt ook het eerste gedeelte van het fabliau no. XCIV in de *Rec. Gén.*, dat zeer diepgaand behandeld is door Bédier, blz. 164-199; onze boerde wijkt er in detail nogal van af.

vs. 47 *te speelne alsmen te brusele pliet*. Vanouds zijn de begrippen *spelen* en *spel* ten nauwste met de sexuele omgang verbonden (zie *WNT.*, XIV, 2702), getuige ook hier het woord *minnespel*. De toevoeging *alsmen te brusele pliet* dient alleen om de bijzondere aard

van het spel te accentueren. Vgl. Groos, *Spiele d. Menschen* (1892) 324 volg.

102 *si doe ouerlas haren brief*. In *WNT.* III, 1335, wordt *brief* vermeld in de bet. ‘vrouwelijk schaamdeel’, waarvan de oorsprong niet duidelijk is; blijkens het gebruik hier in verbinding met *lezen* moet het toch wel hetzelfde woord zijn als het gewone *brief*. Vgl. nog de volgende plaats: ‘Catryntje wiert berispt, dat 's aan de brief liet ruiken, Wel (zey ze) mach ik dan myn eygen niet gebruiken?’ (Van Rusting 1, 303), en, eveneens in verb. met *lezen*: ‘*P.* Wat wil je? *W.* Datje nou bekennen selt, wie meer als ick jou brief komt leesen’ (J. Noozeman, Romboud of de Getemde Snorker [1649]).

Woordregister

Aan mijn oorspronkelijke bedoeling dit register in te richten als een volstrekt volledige copia verborum, met alle woorden in alle vormen, kon wegens de eisen van tijd en plaats die dit stelde geen gevolg worden gegeven. Niet opgenomen zijn derhalve lidwoorden, voornaamwoorden, voorzetsels, en van de voegwoorden slechts enkele. Verder zijn echter alle woorden vermeld met alle plaatsen waar zij voorkomen (ook de namen), en wel in de onverbogen, resp. onvervoegde vorm. De spelling is in hoofdzaak genormaliseerd volgens die van Verdam; wanneer echter slechts één spelling voorkomt, die niet degene is die Verdam als lemma geeft, is die spelling gekozen, dus b.v. *vier* voor vuur, daar slechts die vorm in deze tekst voorkomt. Verwijzingen zijn aangebracht voor zover nodig. Verklaringen worden alleen gegeven als ze nodig zijn ter onderscheiding; het was niet de bedoeling een glossarium te geven (hetwelk ook overbodig geacht kon worden omdat de woordverklaringen onder de tekst gegeven worden), maar om materiaal bij te dragen voor woord- en stijlonderzoek.

aelmoesnier III, 66, 80, 99, 114, 118, 122
aelwarich X, 8
aen (*zonder*) II, 27
aendoen VIII, 137; XIV, 3, 26, 39
aenhebben XVI, 40
aenhouden I, 173
aenschijn II, 21; VII, 147; IX, 174
aensetten XIII, 172
aensicht VII, 188; XV, 357
aenspreken III, 44, 102, 131, 167, 201; VIII, 61; XII, 178, 199
aentasten XII, 25
aentien III, 109
aentrecken III, 136; V, 11
aert I, 161, 179, 199; XV, 35
aes XVI, 31
absolveren XII, 58, 89, 100, 213; XIII, 56
abuus V, 67
acht (telw.) XIV, 22, 34, 37
achten XV, 8, 31; XVI, 16
achterhalen VII, 14; IX, 107
achterst (adj.) XVIII, 113, 145; (adv.) XVII, 114
achterwaert XIII, 230
afbeten XV, 129
afdoen VIII, 125; IX, 64
afgaen I, 132
afgod XIV, 4
afkeren XVI, 20
afcloven XII, 162
afslaen IX, 198, 207, 208; XVII, 191
afsniden XVII, 117
afstaen II, 166; IX, 12, 221
afsteken III, 196; XIX, 62

aftrecken XV, 277
ay I, 17; III, 72, 78, 148, 182; IX, 167; X, 46; XVI, 8, 58; XVIII, 60, 66, 102, 108, 112
aker (adv.) I, 84
accoort XIII, 136
aldereerst III, 172; XII, 83
aldus XIII, 109, 229; XV, 7, 189, 315; XVII, 279; XIX, 33
algader I, 168; III, 90; VII, 176; XVI, 21; XVII, 182, 221
allene II, 32; III, 13; VIII, 16; IX, 166; XII, 31; XIII, 84
alrehande XV, 24
also I, 164; VIII, 44, 103; IX, 23, 91, 112, 139; X, 4; XII, 99, 111; XIII, 123; XV, 45, 54, 196; XVII, 27, 93, 256; XVIII, 8, 12, 17, 176; XIX, 42, 108

alsulc XIII, 186 (bis), 202
altehant III, 47, 100, 212; XII, 26
altemale XIII, 119; XIX, 54
altenen I, 170; XVI, 92
altoes I, 74; II, 58; V, 1; VIII, 9, 11, 16, 99; IX, 63; XII, 66; XIII, 234; XIV, 11; XV, 143
ambacht VIII, 19, 21, 82, 94, 136; XVIII, 54
amye XV, 143
amijs XIX, 43
ander V, 34, 63; VII, 153, 186; XII, 183; XIII, 8, 116, 126; XV, 30, 38, 79, 178, 222, 228, 302; XVI, 49, 91; XVII, 255, 257; XVIII, 26, 41
anders X, 90, 96; XII, 10; XIII, 130; XV, 319; XVI, 23; XVIII, 31
anderwerf III, 177; IX, 207; XV, 258; XVII, 270
angst XVIII, 151
Antwerpen XVIII, 8, 16
antwoort VIII, 140; XVII, 56
antworden VII, 73; VIII, 135; IX, 87, 125; XII, 44, 76, 108, 206; XV, 314; XIX, 24, 32
anxtelijc XIII, 103
arch (subst.) V, 2 (bis); XI, 29
archeit XIII, 16
arm (subst.) I, 175; VI, 36; VII, 132; IX, 196, 198, 208, 210; XV, 132, 305; XVII, 162; XVIII, 172 XIX, 71, 117, 125
arm (adj.) X, 50
armoede I, 154; XV, 38, 334
arte XVI, 35
asch VII, 183
asen XII, 18
avont I, 120; III, 202; VII, 12; XV, 101; XVIII, 40; XIX, 37 (s-s).
avonture, I, 11; VIII, 161; X, 1; XIII, 232; XV, 36, 86, 325; XVIII, 4; XIX, 7

Baef, St. IX, 47
baec IX, opschr., 45, 58, 67, 74, 77, 85, 93, 98, 101, 108, 113, 114, 119, 120, 124, 126, 130, 143, 147, 149, 155, 157, 160, 181, 185, 187, 193, 201, 205; XII, opschr., 48, 68, 78, 93, 96, 102, 154, 157, 161, 173, 211, 224
baercleet X, 47, 55, 57, 63
baert I, 95; VIII, 128; IX, 50, 63; XIV, 40; XV, 3
bachten IV, 5; IX, 191
baeliu VIII, 17, 22, 27, 30, 43, 47, 51, 55, 56, 65, 66, 74, 84, 99, 123, 129, 130, 132, 133, 137, 142, 147, 153, 163
bagaert (bogaert) XI, 7, 14
baghine VI, opschr., 1, 8, 21, 29, 41, 47, 50; XI, 7, 13
bac XVIII, 69, 76, 90, 161, 164
bal II, 37
banderside XIX, 52
bane III, 168

banc VII, 210; XIV, 60
banken (ww) VIII, 42
bare X, 33, 81
baren XI, 13 (*hem* -); XV, 186
bat, zie bet.
bate II, 17; III, 162; VIII, 166; XII, 41; XV, 210
bedde III, 216; VI, 22; VII, 50, 58, 101, 108, 116, 121, 131, 156, 182; VIII, 127; IX, 70; XV, 165, 169, 180, 182, 196, 212, 216, 226, 227, 239, 261, 268, 283; XVII, 219; XIX, 20, 40, 111
bedden (ww) XV, 177, 272; XIX, 60
bede XVII, 186, 253; XVIII, 13
bedarven XVII, 41
bedecken VIII, 41
bedencken (bedincken) XII, 22; XV, 318; XVIII, 114; XIX, 36
bederve VIII, 89; IX, 220
bederven XIII, 195
bedi XV, 350; XVII, 44
bedieden XII, 72, 166; XIII, 34 (beduden); XIX, 9
bedien (vw.) XV, 252, 346
bedrieg VII, 117
bedriegen VII, 27, 165; XIII, 155
bedriven VIII, 163; XIII, 44
bedroeven V, 64; XIV, 59
bedsponde VI, 24
beduden, zie bedieden
bedwang XIII, 210
been X, 65; XI, 26; XIII, 127; XVII, 61, 80, 249, 288; XIX, 63, 100

beer XV, 273
Beersel XVIII, 1, 19, 32, 95
beest XI, 11
befit (*buffet*) XII, 174
begeren III, 219; VII, 102, 231; XII, 134; XIII, 55, 146 (*zelfst.*); XV, 110, 330; XVII, 27, 84, 286
begeven XV, 130
begin XIII, 185
beginnen III, 20, 212; V, 4; VII, 13, 111; VIII, 76, 122; IX, 46, 118; X, 16, 54; XII, 35; XIII, 63, 72; XV, 90, 151, 158, 167, 186, 206, 286; XVII, 6, 246; XIX, 46, 62, 100
begrijp III, 36
begripen IX, 203
behagel XVIII, 11
behagen V, 60; IX, 60, 118; XVII, 246
behoeven XV, 40
behouden XII, 117; XVI, 53; XVII, 155
behout XII, 154
beide(n) I, 185; III, 194; V, 45, 68, 70; VI, 23, 32; VII, 49, 60, 193, 195: VIII, 60, 120; X, 50; XII, 94; XIII, 211; XIV, 70; XVII, 13; XVIII, 6, 85; XIX, 30, 39, 131.
beiden (ww). I, 92, 185, 189; V, 36; VII, 32
bekent (becant) VI, 45; IX, 215
bekeren II, 53; X, 90; XVII, 230
bekinnen XIX, 134
becomen V, 50; XIII, 144; XV, 247
becommert XV, 103, 134, 260
becoren I, 30; VI, 53; VII, 24
beladen III, 30
belieghen XIII, 153
belof VIII, 152
beloft XV, 201
beloven XIV, 67; XIX, 43
beneden II, 42
benedicamus XVIII, 181
beneven XIII, 128
beraden VI, 23; XII, 54; XVII, 187
berch XI, 4
berechten XII, 195
bergen V, 34; XVIII, 155
berginge III, 188
beromen XV, 16
berou XII, 26
berouwen (znw.) XIII, 104
berren I, 32; II, 26; VII, 54
besceren XVII, 99
bescermen XV, 316

besceten XVIII, 177
bescriden XIX, 120
bescriven VIII, 164
beseten VII, 25
besien XVII, 206
beslabben IV, 7
besluten III, 7; X 98; XIII, 159
bespreken IX, 72
best I, 162; VI, 27; VII, 215; VIII 10; IX, 179, 217; XII, 96; XIV, 25; XV, 184; XVII, 94
bestaen VI, 26; VIII, 151
besueren I, 20, 196
besweet VIII, 72; XV, 97
bet (bat) III, 168; VII, 92; X, 70; XII, 54, 147; XIII, 137; XV, 106, 140, 277; XVI, 66, 87; XVII, 45, 54, 64, 134, 138, 208, 266; XVIII, 74, 82, 180, 184; XIX, 21
betalen V, 40; VIII, 16, 111; XII, 163
betamen XV, 293
beter XII, 190
beteren VII, 148; XVI, 18; XVIII, 65
betrouwen III, 28; VII, 224; X, 94; XIII, 9, 23
bevaen VI, 51; X, 13; XV, 132
bevangen XIX, 70
bevelen IX, 160
beven I, 36; VII, 65; XVII, 152
bevinden V, 20
bevroeden XIII, 204
bewaren I, 102; XI, 21
bidden I, 14, 16, 121; III, 37, 45, 49, 56, 60, 73, 76, 161, 177, 178, 205; IV, 11; VII, 201, 234; VIII, 154; IX, 214; XVII, 183, 252; XVIII, 27, 108
bidien, zie bedien.
biechte III, 25, 153; XII, 3, 27, 33; XIII, 55
biechtvader XIII, 22
bier IV, 8
Biesterveld XVI, 48
bicomen XVII, 165
binden XIII, 106; XVIII, 72

binnen III, 211; V, 27; VIII, 25; IX, 808; 204; XV, 177
binnensmonds VII, 167
biscop XVI, 50
bispel VII, opschr.; IX, 219
blame II, 45; XIII, 76
blasen XVI, 7
blau XIV, 3; XVII, 50
bleec X, 31
blide XII, 145; XV, 156; XVIII, 47
blidelike XVIII, 51
blicken VII, 22
blint (blent) VI, 44; XVII, 194
bliscap XV, 295
bliven III, 218; V, 4, 8, 42, 72; VI, 54; VIII, 41; IX, 76, 142, 163; X, 100; XII, 56, 216; XIII, 43, 51, 66, 127, 226; XIV, 19; XV, 41, 159; XVII, 231, 279; XVIII, 180; XIX, 56
blode XIII, 224
bloedich XV, 279
bloeme VII, 30, 135
bloet VII, 192
bloot VII, 66; IX, 31, 170; XVII, 108
blussen VI, 26
bode III, 141
boec XVI, 26
boerde IV, opschr., 11, 15; V, 3, 5; IX, 2; XVIII, 115
boerdelijc VI, 3
bogaert V, 31
bolle IX, 175
bon VII, 177
boomgaert XIV, 38
boos XIII, 153, 166; bose (znw.) XIII, 132, 187
bootscap III, 134, 220; XII, 123, 128; XV, 108
bordeel X, 70
boren VII, 177
borgen V, 39; VIII, 112
borst II, 37
bos XVII, 21
bosine XVI, 7
boter VII, 40
boudelijc XV, 336
bout (bn.) XII, 108
boven IX, 156, 158, 168
bovencomen XV, 37
brant I, 70
breke (*gebrek*) XV, 334, 339
breken III, 145; IX, 73, 117, 191; XVIII, 103, 171; XIX, 91
Bremen XVI, 50

brengen (bringen) II, 17; III, 12, 113, 186; VII, 125; VIII, 12, 22; IX, 85, 89; X, 29, 104; XII, 59, 115, 123, 129; XIII, 12, 80, 158, 200; XV, 46, 123; XVIII, 201; XIX, 81, 95, 113
brief XIX, 102
broeder III, 43, 47, 52, 59, 70, 76, 97, 111, 124, 133, 142, 144, 164, 167, 171, 175, 200, 203, 220; XIII, 47, 53, 56, 59, 70, 74, 83, 90, 94, 97, 100, 107, 120, 128, 136, 143, 161, 180, 191, 209; XVII, 36
broec IX, 136, 139, 170; XVII, 245; XIX, 62
broosch III, 192
broot I, 134; V, 16; IX, 17, 32; XVII, 49
bruden V, 16, 48; X, opschr.
brulocht XVII, 12, 16
brunet XVII, 50
Brus(s)el VI, 2; XI, 1; XIX, 47
bruun II, 41, 43, 48
burse XV, 5
buten V, 42; VIII, 25
butsel XV, 120
buuc VII, 217

cinq (sinc) XVI, 30

dach I, 10, 45, 46, 51; III, 92; VII, 157; VIII, 18, 20, 33, 73, 107, 119; X, 61; XII, 122, 210; XIII, 122, 148, 151, 175; XV, 78, 170; XVI, 9; XVII, 14, XVIII, 25, 49; XIX, 119
daelkijn XV, 61
daer I, 53, 70; VII, 8; IX, 23
daeraen VII, 204
daermet XVIII, 186
daerna XII, 20; XIII, 151; XV, 122, 250; XVII, 30
daerom XIII, 165
daeromtrent XV, 55
daet XIII, 118, 190
daghen VII, 220; VIII, 122; XV 286
dak IX, 168

dalen VII, 13
dam IX, 142
danen (bw.) XV, 259; XVII, 233
Danieel (St.) XV, 312
danc II, 27; VI, 36; X, 3; XII, 185
danken I, 194; XII, 141
dansen XIV, 42
dapper XV, 11
dapperlijc (-like) XVII, 271; XIX, 103
daren (*deren*) XII, 152
deel XII, 70, 117, 136; XIII, 28, 231
deghen VIII, 131
deyn I, 39
decken X, 47, 55; XIII, 76; XIV, 40; XV, 169
delijt XVII, 216
dencken (dincken) I, 86; XII, 14, 67, 98, 124, 214; XIII, 82; XV, 138
derde I, 110 (*mi-r*); XVIII, 43
dere XIII, 88
deren XVII, 83, 170, 285
derschen IX, 22
derscher VII, 142
derven XV, 345
derwaert XI, 12; XVII, 242
desgelijc XIV, 5
deus VI, 38; XVI, 90
deus aes XIII, 68
dichten XII, 232; XVI, 1, 3
die (*dij*) XIX, 71
dief IX, 5, 72, 79, 83, 87, 91, 93, 110, 116, 120, 122, 123, 125, 135, 146, 148, 150, 152, 171, 180, 183, 198, 206, 208, 218; XII, 195, 200; XVII, 197; XIX, 67, 87, 92, 98
diefclocke XVIII, 45
dien (*gedijen*) XV, 17
dienen VII, 202; IX, 23; XIII, 59; XVII, 60, 118
dienst II, 51; XIII, 43
dienstknecht II, 28
diep II, 38; IX, 71; XV, 198; - (zelfst.) IX, 140
dier (bnw.) XII, 129; XV, 241
dierbaer III, 136
dies (vw.) I, 50
dietsch XVIII, 12
diewelke XV, 15
dic(ke) I, 166; IX, 21; XII, 23, 36; XIII, 32, 194 (dicken); XV, 73; XVI, 12; XVII, 27, 60; XVIII, 20, 172
dickent XIII, 47
dicwijl (-wile) I, 196; XIII, 215

dinc III, 30; VI, 3, 41; IX, 11; XII, 22, 60; XIII, 162; XV, 131, 254, 338; XVII, 245, 255, 289; XVIII, 5, 165; XIX, 16, 50
dinctijt I, 15
discipline XI, 18; XIX, 79
dobbeleer I, 104
dochter VII, 23, 51, 59, 66, 153, 171
doe I, 6; XV, 232
doec IX, 138
doemen XVIII, 84
doen I, 64, 65, 79; II, 1; III, 4, 13, 21, 24, 56, 63, 68, 72, 88, 115, 133, 163, 166, 220; V, 3, 35, 46, 52, 54; VII, 16, 17, 47, 81, 99, 138, 175, 176, 227; VIII, 21, 44, 74, 83, 89, 100, 103, 134, 136, 139, 147, 153, 157; IX, 86, 124, 127, 167, 187, 206, 220, 224; X, 14, 39, 46, 49, 73, 74, 84; XI, 7; XII, 5, 7, 69, 75, 128, 132, 135, 154, 177, 184, 204, 221, 228; XIII, 86, 99, 113, 125, 132, 140, 191, 207, 222, 224; XIV, 41, 66; XV, 23, 34, 57, 83, 104, 179, 198, 209; XVI, 12, 17, 82; XVII, 34, 36, 52, 65, 67, 72, 116, 219, 232, 277; XVIII, 14, 77, 170; XIX, 40, 93, 107, 120
doghen I, 48; XIII, 181, 198; XV, 91, 134, 257; XVII, 74; XIX, 49, 90
doget X, 94; XV, 331
dole (in -) XVI, 23
dolen XII, 150; XIII, 218
dom XIII, 190
doncker I, 27; VII, 199; XIX, 89
doot (bnw.) I, 13, 58, 153; VII, 70; X, 35, 42, 45, 87; XIII, 79, 201; XVIII, 100
doot (znw.) IX, 172; XVII, 214
dootsteken XVII, 107
Dordrecht VIII, opschr., 2, 5
dore (*deur*) I, 25, 80, 84; V, 22, 44; VII, 103; VIII, 162; IX, 37, 39, 191; XVIII, 98, 137
dorp XVI, 29; XVII, 42

dorper (bnw.) VII, 42
dorper (znw.) IX, 19, 24
dorperlijcheit VII, 2
dorpwijf IX, 237
dorren II, 45; III, 130; V, 58; VII, 26; XVII, 75; XIX, 48, 61
dorven XI, 22, 23; XII, 112; XV, 16
dost XII, 65
doven XII, 202
draaien IX, 217; XII, 188
dragen III, 19, 91, 93; V, 61; VII, 107; IX, 108, 115, 119, 138; XIII, 45; XIV, 22; XV, 355; XVII, 131, 168, 219; XIX, 18
dreet XVI, 86
dreigen XIV, 15
drec XV, 350
drie VIII, 73; XIV, 65; XVII, 176
driewerf III, 34; XVIII, 79
drincken I, opschr., 3, 5, 155, 198, 199; VI, 7; VII, 61; VIII, 14, 33, 37; XIII, 206; XV, 124, 125, 172, 198; XVI, 42
drinchuus I, 19, 197, 201
driven V, 18; VIII, 20; X, 88; XVII, 88, 97, 111, 120, 222, 273; XVIII, 160, 179
droef VI, 54
dromen XV, 81
dromen (*dringen*) XIX, 20
drooch IX, 140
droom XVI, 74
droven XV, 39
drupen IX, 16
druust VII, 179
ducht XIII, 45
duchten III, 36; XII, 219
dul X, 89, 91; XV, 5
dullen XVI, 21
dume XVIII, 36
duncken I, 147; V, 68; VI, 39; VII, 72, 139; VIII, 161; X, 32; XII, 43, 153, 183; XIV, 13; XV, 48, 249, 272; XVI, 92, 207; XVII, 66, 93; XVIII, 63, 130; XIX, 33, 124
duren I, 3, 19, 197
dus (bw.) I, 44
duvel I, 179; X, 29, 71; XV, 77, 271, 350; XVI, 66; XVIII, 174
dwael XV, 164
dwaen XV, 163
dwaes VII, 126; XVI, 32 (znw.)
dwers XVI, 93; XVIII, 130
dwingen II, 27; XIII, 110; XV, 353; XVIII, 143

edel XVII, 283

eens XII, 1, 12; XVIII, 23
eer (bw.) I, 10, 38, 62, 86; III, 40; VII, 164, 209; VIII, 8, 67, 114, 150, 151; XV, 268; XVII, 267; XIX, 119
eerst I, 188; V, 4; VIII, 8, 108; XVII, 123; XVIII, 37
ei IV, 6; IX, 100
eigen XII, 24, 39
einde (inde) I, 20, 23, 196; XIII, 185; XV, 325; XVIII, 113; XIX, 18
el X, 46; XII, 110, 232; XIII, 243; XV, 270; XVIII, 74, 114; XIX, 116
elc XII, 3; XVII, 25, 52; XVIII, 48
ellenboghe XIII, 227
ellende I, 48, 59
elre XVII, 24
elsenhout I, 33
emmer I, 23; VII, 151, 198; VIII, 38, 112; IX, 155, 193; XII, 78, 81, 85; XVII, 104, 141
endelike XVIII, 104, 139
enden (inden) XV, 358; XIX, 50
enich II, 46; VIII, 54; XII, 10, 14, 209, 227; XIII, 116; XVII, 200, 286
enicheit XIII, 15, 24
erde XVIII, 169
ere I, 113, 143, 180, 184; II, 57; III, 9, 12, 105; IX, 52; XIII, 10, 157; XIV, 19; XV, 22, 34, 43, 331, 342; XVII, 74, 215, 229
eriën IX, 21
ernst V, 3
erre III, 32; XII, 205; XVIII, 133
erren I, 166
ers (eers) IX, 167; XVI, 6, 94; XVIII, 120, 129, 148, 178
ertrike XVIII, 159
ertsch III, 5
erve XV, 346
esel XIV, 32, 51
eten (ww.) VIII, 37; IX, 35, 55, 103; XV, 77, 101, 294; XVI, 36; XVII, 82; XIX, 37

eten (znw.) X, 25
etentijt X, 22
evangeli XIII, 150,
evel (bnw.) XIX, 118; - (znw.) XV, 49
even XIII, 172; XVII, 119
everardijn XVI, 41
ewelijc II, 28, 52
ewich X, 104
exempel VII, 222

faelgieren XV, 14, 335; XVIII, 36
fel V, 21; XIII, 96
fi XVII, 209
fier XVIII, 57
fine (zelfst.) XVI, 8
florijn XIV, 37; XVI, 58
fluntse VII, 148
folen I, 132
fondament VI, 37
fray VII, 146
frenesie XVI, opschr.

gaen I, 7, 22, 28, 62, 67, 140; III, 35, 47, 51, 71, 134, 146, 165, 167, 200, 202; IV, 1; V, 33, 45, 48, 53, 55, 59, 71; VI, 24, 49; VII, 11, 31, 53, 55, 59, 62, 118, 128, 135, 162, 186, 196, 234; VIII, 37, 51, 57, 85, 102, 109, 123, 125; IX, 17, 38, 55, 119, 149, 153; X, 5, 55, 56, 70, 101; XII, 3, 30, 34, 101, 106, 113, 120, 133, 138, 150, 181, 197, 217; XIII, 18, 52, 57, 84, 88, 145, 182; XIV, 17, 28, 33, 42 (bis), 45, 49, 65; 67, 92; XV, 106, 135, 157, 165, 236, 251, 260, 304, 324; XVI, 50, 147, 164; XVIII, 80; XIX, 41, 89, 108, 112
galge IX, 16, 216
gangen (ww.) IX, 188
ganc VIII, 59
gapen XIV, 32; XVI, 6
garite I, 112
garsoen (gaertsoen, gherson) IX 65; XII, 127; XVII, 130
gast VII, 49, 127; XII, 112; XIV, 6, 68, 73; XV, 200; XVIII, 182, 191
gat IX, 169, 192, 196; XVIII, 145, 185
gebaren X, 72; XVII, 28, 153, 225
geboren XV, 55
gebot XII, 17
gebrec III, 126; XII, 128; XIV, 35
gebreken XV, 144
gebure III, 36; X, 20; XV, 138; XVIII, 43; XIX, 86
ghedaen I, 92
gedacht(e) (gedocht(e)) II, 58; XIII, 93, 216
gedicht VII, 1; XV, 358
gedicke VII, 187

gedogen V, 49, 57; X, 44
geduren XV, 189
geen I, 66; V, 66
geheel XII, 118
gehelpen VIII, 62; XVII, 160
gehoren XVII, 253
geit (geet) XVI, 85
gec (znw.) XIV, 33
gecomen XII, 223
gecrigen I, 115; XV, 179
gelaet XIV, 43; XVII, 150
gelach VIII, 35; XIII, 206
gelaten I, 72; XVII, 28
gelijc I, 170; VII, 8; XIV, 43, 66, 72, 76; XV, 219, 273; XVIII, 125
gelike (znw.) XV, 341
geliken (bw.) XIII, 191, 207
geliken (ww.) X, 32; XV, 62; XVII, 207
gelof VIII, 149; XVIII, 103
gelofte XIV, 54
geloven III, 112; VII, 57, 160; VIII, 45, 92; IX, 7, 132; XII, 87; XIII, 113; XV, 193; XVI, 59; XVII, 236; XVIII, 37
gelt I, 134; III, 115, 117, 122; VIII, 42, 89, 114, 116, 142, 157, 159; XIV, 36; XV, 237; XVI, 63, 81; XIX, 76
geluc VII, 218
gemachte (*gemechtkijn*) II, 46
gemac I, 141; XV, 191; XV, 191, XVII, 134; XVIII, 70, 77
gemeen XIII, 113
gemercken XIX, 3
gemissen IX, 28, 185
genade VII, 15, 74; XVII, 252
genadich XVII, 184

genaem XII, 180
genende XIII, 53, 179
generen IX, 11; XII, 23; XVII, 192
genesen XV, 48; XVII, 167, 269
genoech I, 60; VII, 61; VIII, 70, 92; XV, 335
genoechte XIII, 33, 190; XVII, 26
genster (gheinster, plur.) I, 71
Gent XIX, 11
geraden I, 54; III, 29
geraken XIX, 22
gere XVII, 121, 241
gerecht (bnw.) I, 122
gereet VII, 39; IX, 92; XVIII, 134
gereide XV, 287
gereiden I, 139; VII, 31; VIII, 74; X, 25
geren (*begeren*) VII, 85; XIII, 149; XV, 1, 69; XVII, 171
gerieve (bnw.) XIV, 75
gerne I, opschr., 1, 19, 109; III, 37, 44; VI, 8, 48; VII, 27, 205; IX, 14; X, 40; XII, 3, 71; XIII, 234; XV, 4, 183, 205; XVII, 173, 259
gerucht (gerocht) V, 66; VII, 195
gerume XVIII, 35
gerust VII, 230
gescal XII, 90
gescien (gescieden) I, 156; III, 111 174, 199; V, 6, VI, 6; IX, 223; XIII, 98; XVI, 54, 73; XVIII, 9, 60; XIX, 2, 30
gescille V, 53
gesel(le) I, 18; III, 169; VII, 96, 161, 208; VIII, 32, 71; IX, opschr., 4, 31, 43, 47, 112, 114, 172, 178, 200; XII, 36; XIII, 90; XIV, 9; XV, 229; XVIII, 14, 21, 24
gesellinne XVIII, 18
geselscap I, 113; III, 15; XIII, 214
gesin XV, 197
geslacht XV, 54
gesoech IX, 109, 199
gesont I, 193; XIII, 226; XVIII, 106
gestaden XVII, 186; XVIII, 28
gestelle XII, 178
gestillen I, 78
getes I, 148; VII, 138
getide III, 165; XIII, 64, 170; XVIII, 48
getrou(we) I, 165; XIV, 64
getrout V, 9
getrouwen XVII, 71
getuge XVIII, 93
gevader VII, 234
geval XVIII, 166
gevallen VI, 2; VIII, 3; XII, 12; XVII, 8; XVIII, 23, 33

geven I, 77, 121, 128, 132, 136, 153, 199; III, 124, 200; V, 56; VII, 186, 222; VIII, 105, 124, 155, 156, 166; IX, 25, 54, 65, 114, 123, 126, 128, 147; XI, 18; XII, 83, 146; XIII, 40, 187; XIV, 37; XV, 124, 160, 172, 216, 222, 278, 317, 321, 343; XVI, 86; XVII, 22, 46, 56, 210, 238; XVIII, 93; XIX, 34, 98, 117, 125
gevoelen VII, 68
gevrient III, 218; V, 72
gewaet XIV, 25
gewagen VIII, 76; XIII, 121; XVIII, 80
gewapent I, 26
geware VII, 5; IX, 49; X, 18; XVII, 140
gewelt VIII, 160; XV, 238, 338; XVI, 47; XIX, 75
gewerden VII, 114
gewerken XIX, 82 (gewrochte).
geweten VIII, 24
gewin (gewen) II, 17; V, 64; XIII, 186
gewinnen VII, 142; IX, 205
gewone II, 5; XIV, 31; XV, 42, 342
gewouden XIX, 94
gewout XIX, 77
gier (bnw.) XII, 64
gifte XV, 42
gile X, 85
gist IV, 7
gisteravont IX, 89
gister(en) X, 33, 74,; XII, 116, 210; XVII, 238
glavelote XV, 93
gliden XV, 235
glo(e)yen XVIII, 136, 148

god I, 16, 67, 77, 165, 195; III, 29, 88, 142; VIII, 166; IX, 23, 225; X, 104; XI, 21; XII, 17, 84; XIII, 43; XIV, 56, 59; XV, 34, 43, 117, 202, 220, 222, 316, 321, 343, 352; XVIII, 84, 166; XIX, 122
goddanc XVII, 278
goddinne XV, 62
godsat VII, 178; XVII, 232
goedertieren II, 34
goet (bnw.) I, 18, 121; III, 43, 46, 47, 67, 104, 122, 174; IV, 11, 15; V, 1, 7, 10, 11, 17, 65, 72; VII, opschr., 17, 20; VII, 41, 42, 46, 138; 172; VIII, 50, 71, 82, 161; IX, 1, 81, 128, 129; X, 85, 95; XII, 68, 94, 173; XIII, 31, 75, 95, 136, 146, 158, 209, 228; XIV, 9, 16, 41, 64, 78; XV, 19, 24, 105, 241, 249, 314; XVII, 66, 77, 92, 93, 175, 206, 212, 256, 265; XVIII, 14, 18, 21, 47, 115, 166; XIX, 33
goet (znw.) I, 44; III, 95, 116, 119, 127; VII, 10, 232; VIII, 26; IX, 26; XII, 24, 39, 143; XIII, 36; XV, 37, 56, 243, 333, 335,; XVI, 67; XVII, 58, 231, 271
goetlijc VII, 154
goken XV, 75
goom (goem) XVII, 96, 112
gordel III, 66, 80, 99, 113, 117, 123
gorden XIII, 219
goren (goeren, *geuren*) XVIII, 121
gout III, 68, 85, 122; VII, 84; XIII, 50
gracelijc II, 29
gracht (grechtken) II, 38
gram V, 21; IX, 75; XV, 292
grau XVI, 15, 94
graven X, 40, 52; XIX, 118
grief IX, 123
grijs XIV, 72
grinen XI, 25
gripen IX, 181; XII, 26; XVIII, 162
groeyen XV, 245
groen (bnw.) I, 33; XV, 147; XVIII, 50; - (znw.) XIV, 28, 45
groot I, 14, 48, 64, 115; V, 17, 53; VI, 25, 51, 53; VII, 47, 69, 87, 95, 221; VIII, 15, 105; IX, 52, 56, 127, 173, 175, 192; X, 41; XI, 8; XII, 32, 138; XIII, 107, 114, 192; XIV, 21; XV, 53, 54; XVII, 12, 23, 139, 170, 274, 276; XVIII, 88, 134, 151, 154; XIX, 27, 103
grovaert XIX, 51
gulden (bnw.) III, 115; - (znw.) XIV, 22, 34

haenbalk XVIII, 72
haer (*crines*) I, 96; VII, 185, 213; VIII, 6; IX, 176; XV, 58
haest (znw.) IX, 135; XV, 231; XIX, 103
haestelijc (-like) XII, 151, 192; XV, 340; XVII, 223; XVIII, 67
haesten XVII, 122, 138, 242; XIX, 87
haet XIII, 86
halen V, 30, 38; VIII, 142; IX, 68, 134; XII, 78, 117, 130, 164, 167; XIX, 85

half XII, 68, 80, 158; XIII, 59; XVI, 22
hals IX, 93, 131, 162
hamer V, 22
handelen XIII, 193
hangdief IX, 15
hangen VII, 36, 173; IX, 45, 177, 189; XII, 182, 191, 204; XV, 266; XVII, 125; XVIII, 69, 164
hant I, 115; II, 23; IV, 7; V, 43; VII, 106, 200; VIII, 30; IX, 204; XII, 88; XIV, 50; XV, 163, 240, 309, 352; XVI, 26, 84; XVII, 22, 87, 191
hant(i)eren III, 15; VII, 225; XIII, 183
haselijn (bnw.) XV, 146
Hasselt V, 10
haveloos XV, 353
herde (harde) I, 1; VII, 146, 197; VIII, 122; XII, 185; XVI, 6, 90; XVII, 47, 170; XVIII, 18, 170
hare (bw.) XVII, 131, 240, 264
harentare XVII, 77
hart (bnw.) XIII, 174
heden I, 141; III, 178; XVII, 174
heert VII, 183; IX, 44
heet VII, 40; XIII, 42; XVIII, 121, 135

Heile XVIII, 1, 19, 22, 51, 58, 60, 66, 69, 79, 99, 100, 101, 102, 105, 108, 111, 119, 137, 182, 191
heilich VI, 39; XIII, 27, 39, 188
heimelijc (-like) I, 149; VI, 7; VII, 34, 51, 102, 107; X, 9; XIII, 7, 11, 18, 21, 85, 93, 200, 206, 208; XV, 211; XVIII, 31, 52
helen XII, 50, 212, 320
helfte XII, 59, 142, 162
helle I, 101; IX, 104; XIII, 89
helling IX, 213
helpe XV, 89
helpen I, 165; III, 29, 211; IX, 145; X, 39; XII, 50; XIII, 121, 181, 184; XV, 220, 282, 292, 312; XVII, 68, 159, 248; XIX, 65
hemd VIII, 117
hemel XIII, 49; XVII, 281
henen I, 22; II, 13; VII, 71; XVIII, 160
henenvaren XV, 289
herberge VII, 16; XIV, 6
here III, 28, 37, 57, 72, 75, 78, 92, 129, 148, 160, 173; VII, 48, 101, 115, 141, 144, 158, 160, 163, 179, 196, 198, 212, 218, 221; VIII, 39, 48, 66, 118; XII, 44, 50, 56, 86, 109, 126, 141, 180, 184, 201, 207; XIV, 17; XV, 21, 75, 98, 118, 128, 191, 220, 250, 274, 313, 328, 340; XVI, 58; XVII, 69, 135, 139, 141, 252; XVIII, 112; XIX, 82, 116
herpe XVII, 7
herst XVII, 49
hert(e) (hart) I, 24, 43, 119, 166; II, 3, 4; III, 148; V, 37; VII, 65; XIII, 224, 226; XIV, 17, 69; XV, 25, 66, 355; XVI, 10, 13; XVII, 27, 29, 64, 73, 230; XVIII 34; XIX, 90
heten (hieten) III, 147; X, 7; XII, 125; 128, XV, 95; XVII, 119, 180, 187; XVIII, 19, 39, 41, 44, 75; XIX, 19
hiel XIII, 220
hier I, 10; III, 31, 35, 42, 65, 79; IV, 5, 47; VI, 3; VII, 125; VIII, 49, 56, 110, 134, 145, 165; IX, 3, 34, 90, 116, 204; X, 24, 29; XII, 63, 127, 193; XV, 98, 189, 291, 347, 349; XVII, 240; XVIII, 59, 132; XIX, 10, 65, 114
hieraen XIX, 134
hierbij XIX, 128
hierbinnen VII, 100, 171; XVIII, 94
hierboven XII, 84
hiermede III, 61
hierna(er) VIII, 64, 73; XII, 11
hierom XII, 8; XIII, 218
hinderwaert XV, 4, 329
hitte V, 35
ho XII, 172
hoe I, 18, 20, 21; V, 3; XII, 69
hoede XIII, 1, 218
hoeden I, 169; III, 60, 129, 198; VII, 117; 198; IX, 225; XII, 51, 85, 229; XIII, 203; XV, 223

hoeyck (*huik*) XIV, 3
hoec (houc) XV, 181
hoeneer XIII, 140
hoere XVI, 88; XVIII, 189
hoevele VIII, 148
hof VIII, 150; XV, 115
hoge (bw.) I, 3; XVIII, 90
hoge (in -n) VII, 166; XIII, 228
hogemoet XV, 244
hoy XV, 31
hondert XVII, 18
hone XIII, 176
honen V, 4
hont I, 68; IX, 110; XV, 181, 187, 223, 275; XVII, 82
hooch III, 6, 107, 197; XIII, 148
hoofschelike VII, 73
hooft (hoet, hovet) I, 136, 153; IV, 10; IX, 138; X, 58; XII, 88; XVI, 89; XVIII, 64; zie ook Willem
hopen XV, 142
horen I, 19, 81; III, 1, 4; V, 47, 51, 69; VI, 3; VII, 1; VIII, 1, 50, 87; IX, 1, 2, 167; X, 2, 42; XII, 17, 33, 60, 92, 140, 155; XIII, 32, 152; XV, 114, 118, 136, 153, 200, 326; XVII, 4, 17, 100, 116, 236, 275; XVIII, 3, 11, 23, 89; XIX, 9, 42;
horen (*behoren*) XIX, 133
houde (znw.) III, 67
houde (bw.) XV, 196
houden III, 137; nota; VII, 200; VIII, 43; IX, 194; XIV, 54; XV,

162, 185, 332; XVI, 51; XVII, 16, 237; XVIII, 161; XIX, 75, 78, 93, 96, 111
hout I, 33; VII, 54; XIII, 64
hoven XIV, 65
hoveren XIV, 8
hovesch (hoofsch) I, 188; II, 34; III, 16, 63; X, 93
hovescheit XV, 354; XVII, 183
Huge XIV, 60; XVIII, 94, 119
hulde XIII, 138
hullen XIV, 44
hulpe IX, 66
huren VIII, 49
huus I, 128; III, 6, 206; V, 65; VII, 18; IX, 73, 141, 153, 182; XII, 79; XIX, 105
huut XV, 58, 279; XIX, 123
huwelijc XVII, 20

ie (ye) XIII, 175
iegelijc (yeghelijc) XIII, 203
iegherinc XVIII, 74; XIX, 95
iemant (iemen) VI, 22; XVII, 45
iet VII, 164, 209
immer XIII, 79, 195 (zie voorts emmer)
inde(n), zie ende(n)
indoen XVIII, 75
ineen XI, 16; XIII, 2; XIX, 64
incomen XVIII, 107
innelaten XVIII, 58
inriden XV, 129
inslach I, 61
insteken IX, 169; 196
inwaert XV, 155
ysentlike XV, 186
yser XVIII, 134, 148
yseren VII, 37
yvore II, 24

jaer I, 132, 153; IX, 6, 24; X, 4; XII, 1; XIII, 28; XV, 150; XVII, 30, 33, 132
jaghen XVIII, 2
jammerlike XVII, 153
Jan (St.) IX, 128; XVII, 248
jegen I, 126, 183 (bis); VII, 77; XVII, 29, 73, 129; XVIII, 30
jegens XV, 41
joeste VI, 31
joye XVII, 216
[joyen] VII, 170
jolijt XII, 38; XV, 295; XVIII, 55
jongelinc III, 31, 209; VI, 49; VIII, 77; XII, 12, 21; XIV, 48, 52, 58

jongen (znw.) VIII, 114
jongen (ww.) I, 63
jonc (jong) III, 48, 73, 101, 135, 169, 202; XIV, 21; XVIII, 88
joncfrouwe III, 4, 49, 54, 63, 97, 104, 121, 125, 132, 138, 146, 187, 205, 208; VI, 40; XIII, 71, 156, 207; XIV, 53
jonchere III, 10
joncwijf XVII, 218
jonnen XV, 356
juweel V, 65, 61; XII, 129; XV, 34

cabaret I, 191
kaec IX, 46, 51
caetse VIII, 50
caf I, 134
cacken IV, 4
calf XVI, 75; XIX, 110 (caelveken), 115
callen II, 55
calu XIX, 124
camenade XIV, 71
camer(e) I, 117; III, 157, 191; V, 24, 28, 41; VIII, 85, 125; XII, 169; XV, 205
camerdore XV, 176, 281
cameriere III, 16; VIII, 86, 95
camp I, 98, 187
kanne VII, 30
capoen XV, 105; XVII, 49; XIX 99
cappe XIII, 169
caproen VIII, 43
cardinael XVI, 77
carine XV, 257
caritate XIII, 37
castien XIV, 74
catte I, 70; XV, 85; XVI, 15
cavel XVIII, 117, 131
keer (buten-) XII, 43
keitijf (katijf) IX, 34, 162; X, opschr., 36, 86; XV, 30, 236, 348; XVII, 98, 156
kele XII, 204; XV, 60, 148, 149, 203, 266
Kempinlant XVI, 83

kennen III, 126; XIII, 54; XVI, 76; XVII, 5, 33
keren VII, 5, 116, 120; VIII, 127; XIII, 57; XV, 255, 303
kerke XII, 16
kerl(e) XIX, 46, 60, 63, 64
kerse I, 107
kerst XVIII, 132
kersten XVI, 82
kerstengelove XII, 4
kiesen I, 87, 98, 143, 186; XV, 168; XVII, 180
kijf XIII, 166
kinne II, 38; XV, 61
kinnebacken IX, 175
kint I, 47, 79; II, 48, 55; III, 46; VII, 28; XVI, 79, 82, 85
kiste IV, 5
claer V, 8; X, 62; XV, 149
claghe XII, 209; XVII, 169
claghen I, 59; III, 40, 151; V, 58; XVI, 46
clappen XIII, 73; XVI, 89
cleden I, 140; VIII, 144; IX, 106; XIV, 42, 49; XV, 304
cleder I, 174; III, 87, 136; XIV, 25, 29, 39
cleet VIII, 126, 137; XIII, 62
clein (cleen) I, 14, 160; II, 10, 20, 29, 31, 39, 49, 59; VII, 218; VIII, 15; XII, 32, 98; XIII, 114, 221; XV, 51; XVIII, 88
clerk VII, opschr., 5, 19, 24, 32, 38, 42, 64, 73, 95, 104, 137, 151, 159, 165, 181, 230; XVII, 161
climmen III, 207
cloyen XVIII, 185
cloppen I, 25, 29, 83; XVIII, 98
clove XVIII, 125
cluppel XIV, 50
clute V, 47
knape III, 48, 57, 103, 107, 120, 128, 135, 181, 197, 201; V, 52, 65; VII, 60; VIII, opschr., 13, 16, 17, 28, 31, 39, 47, 55, 58, 61, 64, 88, 101, 108, 113, 124, 128, 135, 140, 148, 159; IX, 20, 27, 33, 37, 81, 95, 101, 106, 111, 118, 141, 143, 149, 153, 167, 193, 197, 207; X, 10, 14; XII, 34, 44, 52, 61, 69, 76, 87, 90, 95, 101, 107, 113, 119, 124, 139, 144, 150, 160, 177, 199, 203, 206, 216; XV, 124, 198; XVII, 218; XVIII, 112; XIX, 12, 19, 23, 32, 58, 75, 106
knecht IX, 195; XV, 93; XVII, 127, 135, 146, 223
knie XIII, 227
knijf XVII, 106
cnokel VII, 89; VIII, 116
cnopen VIII, 116; XIX, 25, 41, 55
coe I, 53, 61; XVII, 19, 221
coever XVII, 89
colen VII, 33
comen I, 12, 15, 38, 92, 117, 146; III, 10, 22, 24, 34, 41, 71, 79, 144, 150, 171, 179, 185, 211; IV, 1, 12; V, 28, 41; VI, 22, 35, 38; VII, 4, 12, 32, 109, 121,

130, 168, 207; VIII, 36, 49, 57, 67, 93, 107, 119, 150; IX, 30, 34, 36, 74, 143, 200; X, 11, 19, 49; XII, 1, 16, 20, 41, 45, 117, 127, 130, 169, 179, 181, 209, 223, 227; XIII, 16, 21, 49, 108, 147, 205; XIV, 30, 48, 52, 57, 58; XV, 78, 89, 98, 108, 118, 128, 195, 211, 233, 245, 260, 264, 280, 291, 313, 323; XVI, 26, 34, 49, 60; XVII, 13, 54, 97, 111, 123, 126, 142, 147, 174, 177, 209, 233, 240, 243, 258; XVIII, 24, 29, 39, 41, 44, 49, 50, 57, 82, 94, 132, 158, 168, 177; XIX, 19, 28, 44, 59, 112, 132
commer VII, 96
compost VII, 41
confuselijc XIII, 183
confuus IX, 183; XII, 218; XIII, 133 (znw.)
connen I, 74, 78; III, 74; VII, 43, 215; VIII, 24, 45, 62; IX, 20; XIII, 87, 110, 199; XIV, 2; XV, 134; XVI, 57, 160; XVIII, 54; XIX, 3, 22, 129
conste XVIII, 22
cont (-maken) VIII, 79
contre XVI, 30
convent VI, 42
copen III, 86, 90; VIII, 11; XII, 116; XVI, 43
Coperstraet XVIII, 16
corde XIX, 25, 29, 41, 55
core (wel ter-) XIII, 159; XVIII, 136
coren I, 135; IX, 21; XVII, 21; XIX, 39

coryere VII, 190
cornuut VII, 214
cort III, 59; VII, 191; VIII, 3, 56; X, 1; XIII, 122, 220; XIX, 8
cortelike VI, 5
cosen I, 178
cost VIII, 20; XII, 66; XV, 28, 70
costelijc VIII, 7, 23
costen I, 158; XVI, 63
costere I, 52
costume VII, 119; XV, 44, 182
coude I, 130
Coudenberg XVI, 48
cous(e) III, 87; VIII, 126
cout VII, 53; XVI, 13
cracht VII, 75; XVII, 179; XVII, 143
crank VI, 37; XII, 41; XIII, 17; XIV, 13
cranse XIV, 45
creature III, 5
crede XIII, 61
crepel XVII, 287
cri I, 8
crigen V, 46; XIII, 29, 104; XVII 290
crijt XIV, 10
crimpen I, 188
cristael VII, 22
criten I, 75
crone II, 4
cronen V, 7
croec XVI, 37
cruce XV, 141
crucen(e) XV, 113, 202
crune VII, 226; XVII, 99
crupen I, 84, 175; XV, 212, 284
cruut XV, 14
cume XVII, 146
cure, zie core
cussen XIV, 40; XVII, 163; XVIII, 110, 112, 120, 129, 140
cussijn XV, 119

Lacaris X, opschr., 7, 20, 23, 28, 41, 56, 62, 64, 67, 78, 84, 99, 103
lachen X, 58, 68; XII, 53; XIII, 179; XV, 63, 327; XVI, 19; XVII, 246
lachter XIII, 4; XV, 112
laden IX, 149, 151
lage V, 19
lagen (ww.) XV, 182
laken VI, 35, 52

l a n g e (bw.) I, 168; V, 19; IX, 95; XIII, 51, 57, 209; XV, 153, 173, 253; XVIII, 96
l a n g e n XII, 144; XV, 287
l a n g e s XV, 264; XVI, 93
l a n c (l a n g) (bnw.) II, 23, 56; VII, 164, 289; VIII, 6, 144; IX, 177; X, 4, 18; XII, 137; XV, 167; XVII, 102; XIX, 57
l a n c (*zijde*) I, 68; XV, 218
l a n t V, 6; VIII, 154; IX, 20, 30, 165, 214; XI, 9; XV, 2; XVI, 44; XVII, 21, 124
l a s t I, 94, 164,; IX, 109
l a t e n I, 66, 85, 123, 134, 182, 184; III, 61; V, 67, 72; VII, 9, 26, 152, 172; VIII, 165; IX, 69, 163, 166; X, 101; XII, 42, 92, 142; XIII, 38, 152; XIV, 32, 68; XV, 36, 86, 87, 109, 174, 191, 202, 235, 239; XVII, 88, 120, 191; XVIII, 110, 112; XIX, 51, 69, 115
L a t i j n XVI, 57, 60
l a v e n X, 39
l a z e r XVII, 287
l e d e r III, 155; 186, 189, 203, 207
l e e c XVII, 161
l e e t (znw.) I, 127; III, 174, 180; VIII, 138; XIII, 41; XVI, 73; XVII, 274
l e e t (bnw., l e y d e) XV, 78
l e e u II, 26
l e g g e n III, 154, 188, 213; V, 19; VII, 50; IX, 70, 98; X, 33; XII, 73, 88, XV, 68, 154
l e y d (e), zie l e e t, bnw.
l e i d e n III, 17, 216; V, 59; VII, 103
l e k e n VII, 103
l e c k e n XVI, 1
l e l i j c X, 30; XIII, 102
l e n e n V, 13
l e p e l XVI, 1
l e r e VII, 222; XIII, 158
l e r e n III, 217; VI, 48; VII, 6, 119, 143; XIII, 14, 58; XV, 127, 248, XVI, 27
l e s e n III, 144, 164; VII, 135; VIII, 8; IX, 40; XIII, 30, 145, 150; XV, 140; XVII, 280; XVIII, 64, 92; XIX, 59

lesse XVII, 60
lest XVI, 40
letten XV, 271, 297; XVII, 137; XVIII, 96
letter XVI, 76
leven (ww,) I, 115, 131, 142; II, 14; V, 71; X, 74; XII, 13; XIV, 71; XVII, 45, 160, 212, 237
leven (znw.) I, 41, 56, 108; V, 54; VIII, 106, 156; XIII, 39; XVII, 214
lichaem II, 44
licht (znw.) XIX, 113
lichte (bw.) VII, 2
lichten I, 35
lichtheit XV, 95
lichtvat I, 34
liden I, 182; VII, 96; VIII, 73; XIII, 81, 98, 167, 197; XV, 347; XVI, 9; XIX, 119
liedekijn XV, 151
lieden (luden) I, 162; VII, 149; IX, 1, 32; X, 49, 82, 91; XIII, 33, 40, 112, 152, 171, 193; XVIII, 10
lief (bnw.) III, 75; VII, 198, 201; VIII, 39; IX, 84; X, 28, 46; XII, 44, 56, 127; XIV, 36, 73; XVII, 37, 198; XVIII, 66, 102, 108, 138; XIX, 66, 97
lief (znw.) IV, 2, 3; V, 24, 27, 29, 36; IX, 147, 157; XIV, 35; XIX, 101
liever I, 58, 98, 155, 201; IV, 13; V, 13, 31, 34
liggen VI, 27, 33; VII, 28, 62, 92, 95, 97, 108, 153, 158, 159, 208; VIII, 121; IX, 80, 156; X, 53, 67, 80, 81, 100; XI, 15, 25, 26; XII, 104, 121, 174, 190; XIII, 10, 96; XVI, 10, 24, 68; XVII, 31, 103; XVIII, 55, 80, 155; XIX, 57
lijf I, 130, 193, 202; II, 25, 57; VIII, 120; IX, 26, 136, 150; X, 71; XIII, 232; XIV, 76; XV, 29, 235, 333, 347; XVII, 10, 26, 41, 71, 83, 155, 210, 127, 275; XVIII, 161
lijc X, 49
Lijskijn XII, 178, 182; XV, 117
licken XV, 3
lippe II, 21
lise XIX, 44
list IV, 1; XII, 160; XIII, 77
lit (let) II, 47; V, 13; IX, 117; X, 60; XIII, 233; XV, 96; XVII, 117, 152, 181, 182, 200, 208; XIX, 121
loeken VI, 43; IX, 171
loghenaer XIII, 134, 154
loyen (*loeien*) I, 53, 55 (bis)
Lokeren X, 5
lonen I, 9 (bis); V, 2; XII, 215
looc XV, 76; XVI, 38
loon XIII, 186
Loen V, 6
loes XII, 64; XVI, 56
loesheit XII, 228

lopen I, 191; VIII, 95; IX, 29, 33, 44, 79, 94, 121, 142, 152, 180, 182, 217, 218; XII, 120, 125, 197; XIII, 69; XV, 96; XVI, 44; XVIII, 133, 137; XIX, 104
losen XIII, 131
lot XII, 18
loven III, 88; XII, 83, 165, 201; XIX, 30
lude V, 50; IX, 154; XII, 172, 186; XV, 148; XVIII, 149
luden (ww.) XVIII, 45
luken X, 79
lust (lost) I, 177
lusten VII, 229; XV, 206, 258
luttel (lettel) VIII, 166; X, 52, 91; XII, 176, 188, 208; XVI, 46; XVII, 54, 57, 229, 267
luttelkijn IX, 115
luttic XII, 14, 152
luxurioes V, 15

macht XV, 53
Machtelt X, 6, 24, 44, 53, 65, 68
maecht XIII, 6, 46, 117; zie ook maghet
maegh (*verwant*) VIII, 75; XVI, 45; XVII, 13
maeien IX, 22; XV, 276
mael IX, 41, 170, 174
maet, zie mate
maghet XV, 356
maken I, 99, 114, 157; III, 32, 67, 138, 204; IV, 4; V, 53, 66; VI, 44; VII, 49; VIII, 59, 79; IX, 109, 199; X, 42; XII, 90; XIV, 16, 55; XV, 20, 156, 165, 208,

213, 258; 263, 299, XVI, 3, 13, 19; XVII, 38, 52, 67, 78, 169, 227; XVIII, 20, 135; XIX, 73, 80, 109
mallic, manlijc (-anderen) III, 22; VII, 186
man (*vir*) I, opschr., 1; III, 14, 19, 27, 43, 73, 101, 135, 151, 202; V, 17, 30, 34, 49; VII, 14, 17, 20; VII, 55; VIII, 7, 23, 96, 139; IX, 9, 59, 107, 129, 158, 164, 181, 187; X, 33, 89; XIII, 9, 12, 27, 109; XIV, 21, 41; XV, 175, 256, 314; XVII, 25, 97, 161, 282; XIX, 128
man (*uxor*) I, 38, 80, 81, 101, 104, 117, 181, 187; V, 8, 9, 62; VII, 46, 112, 231; VIII, 42, 106; IX, 81; X, 7, 35; XIV, 1, 22, 26, 36, 55, 60; XVII, 43, 72, 247, 269; XIX, 1, 4, 21, 40, 45, 74, 84, 97, 104, 123
mande XVII, 127
mangen II, 35
manier XVII, 150
manc VIII, 60
maer, mare XII, 92
marc XIX, 88
mat (bnw.) XIX, 53
mate VII, 40; XV, 254
mede (met) I, 52, 79; II, 43; VII, 7, 51; XIII, 174; XV, 157; XIX, 122
mededelen XIII, 36
medicine XI, 8
mee (*meer*) XIX, 28, 92
meer (mere) II, 56; III, 58, 119, 214; VII, 71; XII, 10; XV, 84, 297; XVII, 92, 239
meest VII, 231; XI, 27
meester XIII, 92, 123; XVI, 35
meyen XV, 135
meisken (-kijn) II, opschr., 2; XIII, 219
melck I, 47, 60, 135; VII, 39, 40
menen (meinen) IX, 67; XII, 131; XIII, 83; XVII, 201
menich I, 173, 179; III, 1; VI, 47; VII, 99, 147; VIII, 4, 34; IX, 153; XI, 9; XII, 22, 32, 224; XIII, 4, 12, 104, 149, 155, 213; XV, 337, 348; XVI, 5, 9, 54; XVII, 24, 47; XVIII, 3, 71, 81
menichsins XIX, 7
menichwerf XIII, 52, 69, 84; XVII, 46
menigherhande XIII, 73, 77
mensch(e) XII, 3, 32; XIII, 149, 155; XV, 9
meren (*meerderen*) VI, 46
Mergaert XI, 24
merc (-nemen) XIX, 128
mercken VII, 48; XVII, 96, 112
merren I, 168; XII, 197; XVIII, 97
mersch XVII, 21
mes I, 150; XVII, 115; XVIII, 162
mese XV, 265; XVIII, 125
mesten XII, 148

mettien III, 200; VII, 20, 92, 132; IX, 37; X, 54, 77; XII, 178, 198; XV, 92, 128, 206, 308; XVII, 56
middel XIII, 185
middernacht XIV, 24, 46
miede XII, 61, 228
mieden XII, 71
mient XIII, 78
micken XV, 51
mild VIII, 13; XV, 41
mile XV, 171; XVII, 7
min (bw.) III, 58, 119; VII, 86; XV, 84; XVII, 92, 239; XIX, 28, 92
minder VII, 87
minjoot (mengoet) XVII, 11
minne III, 18, 39; V, 36; VII, 25, 154; X, 13; XIII, 37, 42; XV, 7, 46, 65, 245, 249; XVI, 10, 17; XVIII, 53, 143; XIX, 14, 133.
minne (vocat.) IX, 35, 67, 84, 145; X, 29; XVII, 34, 37, 154, 250; XVIII, 102, 138; XIX, 66
minneleven III, 217
minnen II, 56; III, 121; VII, 21, 229; X, 9; XV, 23, 71; XVII, 32, 39, 57, 62, 79, 102; XIX, 2, 5, 12
minner XIX, 129
misdadich XIII, 26
misdoen (mesdoen) III, 52, 103, 106, 110; V, 12
mishandelen VII, 212
mislaten XV, 301
misquame (mes-) XVII, 158, 285
missaken III, 108

misschien (mes-, infin. subst.) XIII, 1
misse (messe) I, 7; VIII, 8; XV, 303; XVI, 75
misselijc (mes-) V, 69; XVIII, 5
missen IV, 10, 13; XV, 267; XIX, 29
misvallen (mes-) VII, 199
mite I, 158
moede XI, 17; XV, 145
moeder III, 69; IX, 172; XVII, 32; XIX, 122
moederlene I, 184
moedernaect I, 100
mo(e)ye XVI, 45
moelder XVIII, 38
moet I, 43, 173; XII, 67, 205; XIII, 35; XIV, 14; XVII, 188, 266
moeten I, 23, 37, 50, 51; II, 6, 49; III, 159; V, 32, 38, 49, 52, 57; VI, 29; VII, 44, 178; VIII, 10, 31, 41, 90, 113; IX, 104, 216; XI, 21; XII, 74, 83, 212; XIII, 160, 162, 167; XIV, 59, 61, 79; XV, 117, 203, 250, 291, 340; XVI, 44, 63; 73; XVII, 81, 190, 237, 275; XVIII, 104, 139, 140, 141; XIX, 118, 127, 129
mogen I, 9, 11, 13, 24, 41, 55, 56, 58, 69, 112, 116, 195; III, 12, 15, 41; V, 60, 69; VI, 54; VII, 76, 77, 78, 202; X, 34, 82; XII, 57, 60, 86, 92, 155, 208; XIII, 44, 117, 121, 131, 138, 164, 205, 222; XIV, 18, 19, 77; XV, 45, 77, 178, 189, 200, 336; XVII, 78, 94, 100, 113, 145, 167, 193; XVIII, 67, 68, 91, 101, 107, 109; XIX, 8, 15, 96, 128
molensteen X, 80
monick (monec, moenc) XIII, opschr.; XVI, 94; XVII, 98, 101, 105, 107, 108, 117
mont III, 213; IX, 88, 111, 177; XIII, 225; XV, 63; XVII, 163; XVIII, 110, 130, 140, 153
moordenere IX, 5
moert I, 82, 117
montet XVI, 39
moreit XVII, 51
Morele XI, 2
morgen (mergen, margen) I, 110; V, 36; VIII, 67, 111; IX, 48 (bw.); X, 40; XVII, 86, 174
morgenstont XV, 188
mouwe III, 98
mul (znw.) XV, 6
musaert VII, 124; X, 96
muer III, 6, 35, 79; X, 98

nacht I, 6, 45, 123; III, 150, 156, 180, 185, 190; VIII, 93, 101; IX, 57, 68, 73, 99, 190; XII, 97; XV, 167, 272, 317; XVI, 4; XVII, 31; XVIII, 49, 142, 157; XIX, 120
nadien XIX, 3
naect VII, 193; XVII, 108
naem (name) III, 33; XIII, 75
naer (*nader*) VII, 92; IX, 200; XVII, 54

naerstelijc XIII, 105
naest V, 16; XIX, 86, 104
naken (neken) I, 11; XVIII, 190
nalopen IX, 164
naradich XIII, 25
nature X, 97; XIII, 17, 65, 210, 216; XV, 85, 137
nauw(e) XII, 122, 160; XIII, 87
neder IX, 76, 156; XVIII, 131 (op ende-), 169
nederdalen IX, 69
nederleggen III, 145; XII, 102
nedersinkem XV, 261
nedersteken IX, 135
nedervallen VI, 32, 35; VII, 182
nederwerpen XVII, 261
neen IV, 5
neer (*nering*) VIII, 40
negheen III, 14
necker VII, 125
nemen I, 176; III, 93, 97, 117, 128, 152, 203; IV, 9; V, 43, 54, 57; VII, 29, 57, 106, 209; VIII, 108, 120; IX, 8, 116; XI, 12; XV, 119, 234, 305; XVI, 49; XVII, 17, 87, 96, 112, 131, 162, 214, 240, 261; XVIII, 134; XIX, 101, 110, 128
nemmeer I, 144; III, 77, 199, 201; IX, 11
nemmermeer I, 181; III, 130; 179; VIII, 53, 158
neren (*generen*) XII, 40
neringe VII, 228
nese (nose) IX, 177; XIII, 213, 225; XVIII, 122

nest IV, 6; XV, 183
net (znw.) IX, 32, 36; XVI, 40; XVII, 91, 125
neven VII, 33; XI, 4
nevens III, 79
nider XIII, 153, 160
nie IX, 2; XVIII, 115
niegherinc VIII, 115
niemant (niemen) III, 26; IX, 71; XII, 232; XIII, 45; XVII, 33; XVIII, 114
nyen (ww.) XV, 114
nieuw XII, 60, 92, 155
nighen XIII, 222
nijt III, 18; X, 21; XIII, 5; XV, 82
no (*noch*) I, 57
noch I, 17, 29, 50
nochtan I, 84; VI, 54; VII, 214; IX, 163; X, 22, 51; XII, 72; XVI, 31; XVII, 28; XIX, 78
nochtans XV, 142
nochtien(s) XII, 18, 122
node (bw.) V, 14, 36, 39; XIII, 223; XV, 44, 80, 344; XVI, 38
nodich XV, 349
noemen II, 45, 47; III, 33; XV, 15, 90, 324
noen I, 190; XVII, 129
noyael VII, 21
noit I, 17, 106, 190; III, 110; VI, 42; VII, 189; VIII, 50, 139, 151; IX, 159; XVII, 73, 263
noot I, 164; XIII, 80
noppen (ww.) VI, 4
nu I, 14, 55; VI, 66; VIII, 3, 109; IX, 54, 159, 211; XII, 60, 92, 155; XVIII, 107

oever XVII, 90
oghe II, 26; IV, 14; V, 51; VII, 22, 211; VIII, 46; IX, 176; X, 43, 79; XIII, 164; XV, 133; XVII, 194
occasoen XIII, 211
ocxsel II, 42
ommegaen VIII, 78; XVIII, 189
ommuren VI, 50
omtrent III, 42; XV, 3
onbedacht (onbedocht) VII, 80; XIX, 56
onbesceet III, 176
ondanc XVII, 259
onderdaen II, 52
ondergaen I, 107
ondievelijc XIII, 196
ongebeden III, 150
ongedaen X, 37
ongehoort XII, 216

ongeleert X, 89
ongelet XVIII, 44, 147
ongemac (t-e) XVII, 136, 143; XIX, 17
ongenadicheit XIII, 192
ongespaert XIX, 74
ongestade XIII, 217
ongeteld III, 118
ongeval I, 37, 64; XV, 321; XVI, 46; XVII, 274
ongeveist XIII, 35
ongier X, 23
onlange I, 173
onmare XVII, 78
onnen XVII, 44, 64; XVIII, 21; XIX, 14
onnosel XIII, 215
onraste I, 105; XVIII, 183
onrecht XII, 40; XVII, 224
onschult XIII, 122, 137, 140
ontbeiden IX, 134; XIV, 23
ontberen I, 202; III, 38, 45, 56; IX, 12; XII, 57; XVII, 172, 193
ontbieden III, 23, 141; X, 11
ontbliven I, 112
ontbreken IX, 96
ontdaen VIII, 129; XVII, 148
ontdancken I, 67
ontdessen I, 8
ontdoen XIX, 180
onteren XIII, 13
ontfaen, zie ontvangen
ontfarmen XVI, 11
ontgaen II, 2; XIX, 69
ontgelden X, 95
ontginnen XVI, 27
ontkeren XV, 357
ontcleden I, 151
ontcnopen XV, 141; XVII, 203
ontladen I, 95; IX, 120; XIV, 69; XVII, 271
ontmoet IX, 121
ontprinden XV, 310
ontriden XV, 307
ontseggen XIX, 48
ontsincken VI, 34
ontslaen XIII, 119

ontspringen VII, 70, 79, 113, 163
ontsteken I, 35, 74; X, 12; XIX, 66
onttien VII, 43
ontvangen (ontfaen) I, 21; III, 116, 210; VI, 29; VII, 18; VIII, 113, 148, 159; XII, 4, 143; XIV, 61; XV, 42; XVIII, 51
ontvechten I, 5
ontwaken VII, 194
ontwee XIII, 225; XVI, 89; XVIII, 163, 171; XIX, 91
onverborgen XIII, 108
onverholen IX, 130
onverlet I, 192
onverwinlijc XIII, 81
onvrede III, 149
onwe(e)rt III, 128; XVII, 226
onwet X, 73
onwijs X, 8
onwille III, 183
oeck XIII, 132
oor XVII, 196
oerbaer (-bor) I, 125; XII, 19; XV, 330
oorlof VIII, 124; XVIII, 187
oort XV, 325
oosten XIX, 11
opdat VII, 85
opdoen VII, 38
opeendragen XIII, 211
openbaer IX, 223; X, 61; XV, 57 XIII, 101, 133, 169
openbaren VI, 7
opgeven II, 15
oplaten XII, 112
opleggen X, 66
oprechten VIII, 130
opschorten XV, 95
opsien IX, 45
opslaen XIII, 168; XV, 164
opstaen I, 36; VII, 56, 64, 100; VII, 206; VIII, 84, 109, 114; XII, 105, 137; XV, 103, 208, 232, 259; XVII, 86, 264; XVIII, 116
opstriken VII, 104
opvaren VII, 184
opwaert(s) IX, 61; XII, 189; XIII, 222
orine XIX, 80
out VII, 145, 149; VIII, 57; X, 77; XIII, 172; XVI, 14; XVII, 119; XVIII, 88
over I, 32; 73
overal XII, 2; XVII, 15
overdadich XII, 21
overeendragen VIII, 63
overgaen XIX, 49

overhant II, 12
overlesen XIX, 102
overluut XIX, 84
overspel V, 12, 18

pa(e)yen XV, 275
paep (pape) I, 52; X, 9, 15, 36, 38, 59, 67, 70, 75, 83, 84, 85; XII, opschr., 62, 67, 70, 93, 98, 104, 109, 121, 147, 152, 156, 163, 168, 196, 202, 205, 214, 217, 221; XVI, 83, 84; XVIII, 41, 57, 63, 68, 75, 77, 80, 92, 111, 116, 120, 144, 157, 173, 185
paepscap XVI, 56
paer XVII, 53
paert XI, 2; XV, 114
paeschen I, 62
pack IX, 133
palinc XV, 29
palleren III, 96; XV, 106
pan(ne) V, 14; VII, 29, 36, 173
pant XIV, 53
pap VII, 31
paradijs X, 104
pardoen XVI, 81
Parijs VII, 6; XVI, 24, 29; XVII, 1, 7
parlement III, 41
paruere VII, 192
pastei XVI, 27
pat VII, 11; XIII, 85
paternoster XIII, 61
paus XVI, 78
pautenier VIII, 147
peinsen I, 13, 83, 91, 177; III, 8, 120, 140; VII, 70, 97, 134; XII, 9, 176; XV, 142, 210, 267; XVII, 84, 188; XVIII, 34, 91, 132, 156
pelskijn XV, 234
penitencie XII, 6
penning III, 68, 85; IX, 54, 66, 213; XV, 15, 33, 68, 75, 80, 88, 113, 141, 179, 194, 337, 345
pert XIX, 38

pine I, 138; V, 46; XI, 27; XIII, 124; XV, 28, 70
pinen VII, 228
pissen IV, 4, 9; VII, 102, 120
pit (*put*) XIII, 130
plaetse VIII, 49
planten II, 11
plegen II, 5; III, 17; VII, 149, 154; VIII, 19; IX, 137; X, 81, 97; XII, 13, 33; XIII, 30, 40, 52, 56, 100, 147; XV, 23, 27, 72, 73, 181; XVII, 14; XIX, 47
pleyn I, 40
plien III, 155, 189
plimant XIV, 55
poelu (*peluw*) I, 8, 99
polsen I, 46
pont VIII, 92; XII, 75; XVII, 239
poort(e) VIII, 2, 25, 88; XII, 103, 106, 139
porren XVII, 55
pot IV, 9; V, 14
potevin IX, 213
predicaer III, 23; XIII, 27
prediken XIII, 101
pryeel XIV, 24
priester XII, 7, 31, 35, 42, 53, 81, 91
prijs (prise) VII, 41; VIII, 105; XIV, 70
prisen V, 16; XII, 8; XIII, 2; XIV, 1
proeven I, 17; VII, 91; XII, 11; XIV, 57; XV, 21; XVII, 85, 113, 259
profijt XIV, 13
proper II, 10, 20, 29, 39, 49, 59
provende XVI, 47
put II, 44 (puttekijn); XVIII, 175; zie ook pit
puut XV, 280; XIX, 124

quaet (bnw.) I, 33, 39, 95, 132, 148, 152; III, 192; IX, 220; X, 97; XII, 18, 74; XIV, 59; XV, 190, 282, 290, 296; XVI, 28, 29; XVII, 209, 211; XIX, 85
quaet (znw.) IX, 225; XV, 243; XVII, 63, 79, 199, 201
quaetheit X, 92
qualijc (-like) I, 32, 35, 50, 86, 104; VI, 40; VII, 112; XV, 134, 248
queker I, 105
quelen IX, 104; X, 52
quetsen XIII, 227; XIX, 126
quicke XV, 160
quisten IV, 8
quijt (quite) I, 114, 157; III, 74; XII, 156; XIII, 125; XVII, 215
quijtscelden III, 132; XIV, 12

rabat X, 75
raden I, 171; IX, 148; XII, 47; XIII, 7, 72, 194; XIV, 27, 68; XIX, 31
raepbroet I, 57

raet III, opschr., 2, 140, 158; IX, 56, 179, 206; XII, 82; XIV, 41
ragen XIII, 176; XVII, 245, 249
raken VII, 127; XV, 214, 264, 281
ranse XIV, 44
rapen IV, 6
raste I, 93, 185
rebbe VII, 162
recht (bnw. en bw.) XII, 153; XIII, 92; XIV, 42; XV, 84, 265; XVII, 44; - (znw.) V, 7; IX, 194; X, 34; XVI, 51, 55; XVII, 5, 44
rechts XVIII, 40
rede XII, 55; XIII, 20
rede (*koorts*) I, 51
reden VIII, 165; XVII, 5
regneren I, 103
reiken X, 54
rein XV, 356
reynaerdie XV, 18, 19, 144; XIX 133
Reinaert XIX, 6, 130
reise XIV, 39
rekenen XIV, 11
repe XVIII, 163
ridder III, 10; XV, 22, 66, 88, 109, 132, 134, 178, 184, 193, 207, 216, 256, 332; XVII, 103, 104, 176
riden XV, 171; XVI, 92
rijc (rike) III, 89, 138; X, 50; XV, 139, 156, 175, 173, 207, 214, 220, 221; XV, 256, 307; XVII, 282
rijcman XII, 79
rime XVII, 3
rinc VII, 35, 172
rinnen VIII, 95; IX, 107; XVII, 126
rive XII, 66
riveel I, 119

riviere XVII, 48
roede XV, 146, 217, 269, 276
roeder XVII, 87
roeckeloos XIII, 214
roepen I, 28; III, 84; IX, 153, 156, 209; X, 21; XII, 103, 126, 172; XV, 126, 187; XVII, 218, 235, 264, 270; XVIII, 138, 151; XIX, 64, 78, 84
rock XV, 94
Rome XVI, 77
roncken VII, 62
ront II, 37; XV, 60
root II, 22; VII, 84
rose II, 22
rouwe I, 166; VI, 51; VII, 98; XV, 316; XVII, 168
rouwelijc V, 63
ru IX, 53
rugge VII, 216
ruymen XV, 229
runtse VII, 147
ruste, zie raste
rusten XV, 302
ruten V, 45

sachte (sochte) V, 71; VII, 129
saden XVIII, 35
saeien IX, 21
saen I, 178; VII, 63, 205; VIII, 130, 135; IX, 18, 39, 87, 125, 164; XIII, 139; XV, 131, 179; XIX, 108
saysoen XII, 8; XV, 150
sac XVI, 60
sake I, 141; III, 21; IX, 66; XII, 47; XIII, 70, 95; XVII, 55, 133, 137; XIX, 16, 107
samblant XI, 29
sanc VI, 39; XV, 168
sant XVII, 123
Sathanas I, 30
sause XV, 79
scade VI, 53; XIII, 5; IX, 222, 224; XIII, 153; XVI, 18; XVIII 189
scaep IX, 28; XIV, 71; XVII, 18, 221
scaer XV, 220
scaker IX, 5
scalle VII, 200
scamen III, 82; VI, 21
scande I, 69, 77, 115, 128, 136; VIII, 153; X, 51; XII, 219; XIII, 74; XV, 222, 351; XVII, 177; XVIII, 187
scandelijc XII, 194
scanden XVIII, 179
scarlaken XVII, 51

scat XIII, 50
scede XVII, 115
sceiden I, 23, 44, 98, 194, 201; VII, 76, 196; VIII, 55; IX, 18; X, 48; XII, 91, 165; XIV, 20; XV, 80; XVII, 250; XVIII, 46; XIX, 35
scelden I, 145, 184; XIII, 134; XIV, 56
Scelt X, 5
scenden XIII, 180; XV, 344; XVI, 80
scencken (scincken) VIII, 34; XV, 123
sceren (ww.) VII, 226; IX, 51
sceren (sceerne, znw.) XVI, 19; XVII, 76; XVIII, 179
sciere VIII, 85, 128, 133; IX, 107, 122; XV, 103, 155, 242, 289; XVIII, 86
scieten V, 25; VII, 185; XVIII, 173
scijn (scine) II, 7; XI, 17; XIII, 91; XVII, 20
scilt IX, 9
scinen VII, 169, 227; X, 62; XI, 6; XII, 15; XIII, 39, 188; XVIII, 191
scinkel XVIII, 172
scip XVII, 88, 124
scoe(n) III, 87; VII, 52; VIII, 126; IX, 14; XIV, 29
scoeyen XIV, 49
scole XVI, 24
scone II, opschr., 8, 9, 19, 30, 40, 50, 60; VIII, 77, 104, 122; X, 61; XII, 175; XIII, 24, 46; XV, 58, 311; XVI, 62; XVIII, 3, 10, 282; XVIII, 4, 33
scoonheit III, 93, 98; XV, 9
scoot X, 88
scoren (scueren) VI, 52
scorsen XVII, 121
scout (*schuld*) XII, 153; XIV, 78
scouwen XIII, 103
screyen XV, 136

scrine V, 25, 33, 48, 49, 60; XVII, 220
scriven XIII, 65; XIV, 10, 77
sculdich XIII, 54, 117
sculen I, 123
scure IX, 38, 165, 184
scuren V, 14
scuwen XIII, 15
sede V, 13; VII, 8; VIII, 99; XII, 70; XV, 72
seder XVII, 262
sedich II, 35
seel XVIII, 7
segenen III, 194
seggen I, 6, 16, 54, 55, 82, 129, 132, 147, 159 (bis), 161; III, 25, 38, 43, 52, 59, 62, 75, 76, 77, 92, 194 (bis), 103, 107, 125, 128, 139, 153, 164, 175, 187, 214, 215; V, 17; VII, 4, 90, 94, 123, 144, 152, 168, 174, 196, 205; VIII, 140; IX 71, 76, 84 (bis), 7, 116, 200; X, 24, 38, 93, 96; XI, 19; XII, 28, 54, 113, 131, 134, 140, 180, 200, 203, 210; XIII, 109; XIV, 18, 23; XV, 67, 76, 98, 104, 153, 250, 282, 287, 288, 311, 322, 325; XVI, 32; XVII, 32, 143, 144, 154, 157, 159, 164, 170, 173, 197, 209, 235; XVIII, 58, 69, 82, 111, 157, 165; XIX, 33, 98
seilen XVIII, 167
Seyne XVII, 90, 110
seker VII, 134; VIII, 71; XII, 30
sekerlike III, 108, 166; XVIII, 158
selden VII, 233; XII, 16; XVI, 26
self (selve) I, 53, 79, 172; III, 84, 96, 206; V, 42, 48, 62; VII, 123; VIII, 100; IX, 65; X, 19, 63; XII, 76, 84, 93, 97; XIII, 13, 54, 142, 156, 168; XIV, 76; XV, 29, 72, 284; XVIII, 39
sem XVII, 202
senden III, 70, 125; XVII, 128
sere (bw.) I, 56, 67; II, 2, 54, Nota; III, 76, 106, 149; V, 26; VII, 102, 148, 169, 197, 212; VIII, 7, 129; IX, 61, 183; X, 12, 16; XII, 125, 144, 198, 202, 218; XIII, 183; XIV, 67; XV, 7, 33, 57, 97, 301, 327; XVII, 39, 73, 124, 142, 148, 242, 251.
sere (znw.) VII, 221; XV, 298; XVII, 268
seriant XIX, 106
sermoen XIII, 31, 10, 146
sesse XIII, 59; XVI, 76
setten I, 41; III, 38, 156, 190, 207; VII, 58, 129; IX, 35; XIII, 151, 189, 233; XIV, 60; XVIII, 117, 145, 146
seven I, 76
si (sonder -) IX, 8
side (*latus*) II, 36; VIII, 60; XII, 146; XIII, 63; XVI, 91
side (*sericum*) III, 114, 123
sidermeer XVIII, 92
siec V, 31
siele I, 42, 127; VIII, 166; XII, 19; XV, 82
sier (- maken) XV, 156

sien I, 155; V, 51, 63; VI, 42; VII, 44, 190; VIII, 17, 21, 32, 46, 48, 54, 56, 70; IX, 16, 30, 36, 61, 144, 171, 178, 193, 195, 218; X, 17, 36 (bis), 43, 64, 78; XI, 13; XII, 174, 189; XIII, 164, 176, 212; XV, 49, 107, 302; XVI, 74, 82; XVII, 241; XVIII, 32, 68, 115; XIX, 72
sijs (*six*) XIII, 69; XVI, 30
siccansen XIV, 47
sille V, 55; IX, 192
symonie XVI, 61
sin II, 16, 54; III, 8, 82, 120; X, 27; XV, 68, 83; XVIII, 57, 121
singen VI, 1, 40; IX, 40; XII, 186, 192; XV, 137; XVI, 39, 75; XVIII, 7, 149, 181
sincken I, 173
sint (bw. en vw.) XII, 40; XV, 1; XVII, 171
sipen VII, 192
sitten I, 75; III, 144; IV, 5; V, 33; VI, 4; VII, 33, 45; IX, 44; X, 15, 24, 37; XII, 31, 34, 53, 65; XIV, 32, 46; XV, 59, 102, 122, 145, 157, 173; XVII, 146, 149, 231; XVIII, 89
slach XIV, 61; XV, 216, 278, 285
slaen V, 22; VI, 28; VII, 180, 181, 216, 219; VIII, 30; IX, 56; X, 67; XIII, 201; XVIII, 79
slaep VII, 136, 158; IX, 80, 82, 93, 96; XII, 114; XVI, 72

slaepclocke XVIII, 42, 56
slap XIII, 219
slapen I, 7, 91; VII, 55, 59; VIII, 102, 123; IX, 95; XII, 104, 111; XIV, 30; XV, 185, 197, 199; XVI, 6
slecht XII, 196; XIII, 126, 165
slepen IX, 202
slippe XV, 94; XVII, 204, 243
slot XI, 4
slotel V, 56
slupen XV, 211
sluten V, 27, 44; IX, 38
smadelijc XIII, 163
smaec XII, 94
smaetheit XIII, 167
smal II, 21; 36, XIX, 110
smalen III, 105
smart XIII, 124
smarten XV, 298
smeken XIV, 27; XV, 2
smeren (smaren) XV, 2
smet (*smid*) XVIII, 43, 95, 123, 147, 183
smijt XIV, 15
smiten I, 70, 76; IX, 93
smorgens VIII, 117; XII, 101
smout I, 34
snachts XII, 149
snaer VII, 140
sneeu II, 25
snel VIII, 104; XII, 133, 151; XIII, 216
sneven XII, 14
sniden IX, 22; XV, 146; XVIII, 163
soecken I, 47, 110, 196; III, 11; VIII, 28, 91; IX, 29; XIII, 77, 94, 209
soen XVII, 68
soenen I, 189
soet (suet) IV, 2; IX, 147; XVII, 34
soyen VII, 170
solaes XIII, 67
soldervloer VI, 34
some I, 16
somtijt XVIII, 7
somwile VII, 232
sond (*gezond*) XIII, 233
sonde XII, 5, 9; XIII, 12, 16, 41, 51, 105; XV, 112
sonder II, 45, 46; III, 26; VII, 32, 54, 190 (bis); XII, 56, 150, 193, 197; XIII, 112, 124; XVII, 55, 67
sonderling(e) XIII, 23, 188
sonne VII, 13; X, 62; XVII, 125

s o r g e V, 37; VII, 69; XIII, 107; XVIII, 154
s o t (bnw.) VIII, opschr.; X, 23; -
s o t (znw.) X, 77; XIV, 2
s o t h e d e VII, 3
s p a d e (bw.) VII, 12; XIII, 6
s p a d e (znw.) XIX, 118
s p a n n e n II, 4
s p a r e n I, 170; XI, 23; XII, 193; XV, 28, 78, 113
s p e l I, 120; V, 23, 70; VI, 48; VII, 93, 95, 98,; XI, 6; XII, 203; XIII, 67
(s p e e l k i j n), 215; XV, 24, 162; XVII, 2, 53, 190; XIX, 6, 14, 130
s p e l e n III, 168; V, 23; VI, 8; VII, 93, 111, 155; XI, 2, 5,; XIII, 215; XIV, 31,
47; XV, 319; XVIII, 7, 53; XIX, 47
s p i e g e l XV, 107
s p i e n (*spieden*) VIII, 18
s p i n d e I, 60
s p i s e VII, 42; VIII, 10; XVII, 47
s p o e t VIII, 28; XII, 120; XV, 299; XVIII, 116
s p o n d e XIX, 52, 58
s p o t XIV, 5
s p r a k e (s p r a e c) III, 22, 107; IX, 154; XV, 192; XIX, 18
s p r e k e n I, 120, 147; III, 25, 27, 49, 54, 77, 111, 175; IV, 3; V, 29, 32, 36,
55, 64, 66; VI, 21, 45, 55; VII, 69, 167, 170, 179; VIII, 31, 39, 44, 47, 51, 66,
82, 87, 108, 113, 118, 131, 134, 137, 147, 148, 153; IX, 10, 34, 47, 52, 61, 64,
76, 77, 78, 83, 91, 97, 101, 111, 123, 132, 145, 146, 158, 171, 211; X, 11, 27,
41, 44, 53, 69, 75, 84; XI, 9, 21, 26; XII, 27, 42, 46, 52, 72, 81, 87, 119, 193,
205; XIII, 55, 120, 123, 132, 136, 139, 143, 154, 161; XIV, 21, 35, 53, 59, 75;
XV, 89, 190, 221, 222, 270, 274, 315, 320; XVI, 57, 71; XVII, 37, 40, 57, 70,
130, 135, 169, 171, 201, 203, 224, 229, 232, 247; XVIII, 30, 61, 99, 101, 104,
105,

187; XIX, 13, 23, 61, 72, 83, 88, 97, 123
springen VI, 38; IX, 39; XV, 11
sproke I, explicit; II, Nota; III, Nota
staen I, 18, 31, 36, 81, 128; II, 16, 51, 57; III, 51, 155, 157, 189, 191, 203; VII, 105, 130; VIII, 58, 65, 142; IX, 166, 176, 178; XII, 119; XIII, 2, 51, 161; XV, 63, 180; XVII, 61, 80, 172, 195, 255, 272; XVIII, 130, 142; XIX, 105, 111
staet XIII, 189
stal I, 83; XVII, 273; XIX, 109
standaert VI, 4
stappans VII, 19, 163, 194
stat III, 3, 50; XIII, 141
stede II, 41; III, 64, 100, 109, 124, 206, 219; V, 10; XII, 48, 227; XIII, 11, 29, 173, 208; XVII, 24, 254
steen (stien) XI, 15; XV, 10
steken III, 98; VI, 28; VII, 88; IX, 204; XV, 242; XVIII, 135, 147
steel VII, 35
stelen VII, 34;IX, opschr., 57, 105, 131, 133, 161, 188; XII, opschr., 49, 97, 149, 211; XIII, 14, 58
stelt XVII, 190
stenen (bnw.) I, 24
sterc (starc) I, 111; VI, 25; XIII, 216; XVII, 12; XIX, 87, 127
sterven III, 159; VIII, 90; IX, 14; XIII, 196; XVI, 17
stijf XIII, 174
stil(le) I, 152; V, 50; VII, 82, 151, 175,; IX, 111; X, 80; XI, 15; XII, 221; XVIII, 98
stillekijn IX, 146; XV, 208
stillen IX, 110
stoel XIII, 148
stoken VI, 24
stolpeling XIII, 223
stonde (stont) III, 1, 84; VII, 223; XII, 10, 76; XIII, 11, 14, 29, 58; XV, 284; XVII, 162; XVIII, 39, 71, 105, 109, 152; XIX, 57
stoppel VII, 54
stoten I, 68; VII, 162, 216; XVI, 38
stout VIII, 140; XVII, 104
strate VII, 11; VIII, 29; IX, 102; XII, 13
strecken X, 56, 60; XIX, 45
streven XIII, 176
striden I, 181
stro(e) I, 134; IX, 71, 90; XVII, 211
stroom XVII, 95, 111
student XVI, 25
studieren XIII, 145
stuc (stick) XV, 323
stupen IX, 15
stuven I, 71

sulk (selk) II, 41; VI, 6, 43; VIII, 20; IX, 2, 13; XII, 41; XIII, 12, 80, 88, 91, 118, 135, 189; XV, 40, 248
sulkda nich XIII, 115
suster XVI, 79; XVII, 36
suer XIII, 231
suet, zie soet
suverlijc (-like) II, 10, 32, 39, 59; III, 137; VII, 74
swaer I, 65, 94; IX, 113, 201; XII, 168; XIII, 197; XV, 50; XIX, 90
swanc (bnw.) XV, 147, 217
swart (swert) IX, 53
sweert IX, 197
swellen IX, 174
sweren (*een eed doen*) III, 57; V, 54; VII, 90
sweren (*pijn doen*) X, 58
sweten VIII, 143
swigen I, 152; VII, 78, 83, 151, 176; VIII, 1; IX, 217; XII, 221; XIII, 20; XIX, 61
swijn XVII, 19

taai VII, 145
taerte XVI, 36
tafel VIII, 76; XV, 154, 157, 161
tafelronde XV, 32, 111
tale III, 61, 197; VIII, 108, 141; XII, 77; XIII, 120, 135, 144; XV, 107; XVIII, 12; XIX, 35
tant II, 24; XI, opschr., 10, 20, 30; XV, 221
tarning XIII, 68
tas XIX, 38
tasten VII, 118, 128, XIII, 128; XVII, 244

taverne I, 2, 109; VIII, 12, 35
teblouwen VII, 204
tebreken VI, 22; XIX, 121
teder II, 31
tee XIX, 27
teerst dat XV, 121
tegader V, 71; VI, 32; XIII, 21; XVII, 31
tegemoete VII, 207
tehans XVIII, 118
tehant VII, 121; XI, 19
teken VIII, 46, 54
tellen VIII, 31, 40; X, 2
terden VIII, 64
terecht XII, 207, 215
terminarius XIII, 29
terstont VIII, 97
t(e)samen VI, 23; XII, 58; XV, 294
tevoren IX, 42, 211; XII, 73, 95, 100, 171, 225; XIII, 147, 204; XIV, 66; XV, 56, 67, 326; XVII, 166, 226, 257, 262; XVIII, 146; XIX, 10, 42,
tewijl XIV, 47
thuus I, 15, 28; III, 134; V, 71; IX, 119; XII, 150, 217; XVI, 34; XVIII, 133, 177, 181
thuuswert III, 200; V, 21; XVII, 95, 122, 138, 185; XIX, 108
tier XVII, 47
tijt I, 4; II, 14; III, 17, 131; VII, 71; VIII, 3, 96, 110; IX, 7, 27, 221; XII, 1, 37, 137; XIII, 26, 28, 82, 98, 168; XV, 296; XVIII, 56, 83
tilijc I, 2
toebehoren XII, 225
toeeischen XVI, 31
toer XV, 248
toespreken X, 83; XIII, 91
toghen V, 59; XIII, 163, 171; XVII, 202; XIV, 34
tonen I, 191; V, 5; XVII, 151; XVIII, 22
tongemake, zie ongemac
tonne IV, 8
toorn XII, 152, 202; XIII, 5; XV, 159, 306; XVIII, 126; zie ook toren
toornich XII, 218
toren (*verdriet*) XV, 225; XVII, 195, 257, 268, 276; XVIII, 189; XIX, 5
torf III, 154
torment XIII, 197
tornieren VII, 189; XV, 13, 336
tornoy XV, 13, 26, 32, 69, 111
touw XIII, 115
traen I, 173
treke I, 148
trecken I, 97; IX, 82, 184; XV, 240; XVII, 115, 124
troon XVII, 281

troost XIII, 40, 95; XVIII, 47
trouwe I, 122; VII, 203; XII, 201; XVII, 202, 236
tsamen, zie tesamen
tsavons I, 22
tuijmen XV, 230
tussen III, 50; XVII, 61, 249, 288; XIX, 63
twee III, 50; VII, 191; XI, 5; XII, 48, 65, 93, 96, 159, 191, 211; XIII, 68; XV, 105, 125, XVI, 31; XVII, 240, 250; XVIII, 141
twi XV, 301; XVII, 157
twifel XIII, 86
twifelen XIV, 14
twint XV, 8
twintich XII, 75
twisken XIII, 127
twist IV, 12

ure VII, 191; X, 19, 63; XV, 190, 282; XVIII, 3; XIX, 8, 85
urine XV, 207, 213, 258, 263; zie ook orine
uteblasen I, 106
utedoen VII, 52; XIV, 30
utegaen X, 14
utepissen IV, 14
utermaten IX, 173; XII, 141, 145; XV, 97, 327
utespringen XVII 109
utetien VII, 213; XI, 10
utetrecken IX, 197; XI, 20, 30
utevercoren XVI, 8

vader I, 79; III, 8, 69, 89, 154, 188; VII, 70, 78; XVII, 32, 222
vaer (vare) I, 131, 160, 189; IX, 79; XII, 20; XVII, 139; XIX, 91
vaert I, 199; V, 29; IX, 69, 94, 152; XI, 12; XII, 133, 151; XV, 304

vaken (ww.) XV, 166
vakerich IX, 88
vallen II, 54; XIII, 223, 225; 230; XIV, 5; XV, 350; XVIII, 169, 175; XIX, 51, 63
vals I, 39
valu X, 31
vandaen VI, 49; IX, 55; XIII, 200; XV, 255, 265
vangen XVII, 106; XVIII, 125; XVII, 179
varen I, 50, 104; VII, 89, 139; X, 99; XI, 1; XII, 194; XV, 4, 329; XVII, 174, 185; XVIII, 182
varinc XV, 230
varkijn XIII, 148
vast(e) II, 11, 56; V, 44; VI, 51; XII, 35, 104, 111; XIII, 1, 217; XIV, 8; XV, 176, 197, 199; XVIII, 73; XIX, 70, 78
vasten XIII, 30
vat VII, 177; XV, 209
vechten I, 143; VII, 197
vede XVII, 121, 207, 284, 289
vedelen XVIII, 6
veil XVIII, 20
veizen VII, 77
vel VIII, 72; XIII, 126; XV, 269, 298
vele (veel) III, 42; VII, 224, 225; XIII, 133; XV, 23, 204; XVII, 93, 175; XVIII, 184; XIX, 5, 129
vellen XIII, 4
venijn XI, 28
venster III, 81, 157, 191, 208; XVII, 109; XVIII, 118 (vensterkijn)
Venus XV, 64
ver (*vrouw*) X, 24, 53, 65
verbarnen XV, 291
verbieden VII, 150
verbranden XVIII, 170
verdienen XIII, 138
verdoen VII, 10
verdomen XV, 82, 117
verdoren XII, 99, 226; XVIII, 127
verdoven XV, 194
verdrach XV, 50
verdragen III, 39; XVIII, 184
verdriet I, 65; VII, 47; IX, 127, 222; XII, 168; XIX, 90
verdrincken XVII, 101, 110; XVIII, 87, 159
verdwasen XIV, 2
vereyschen XV, 27
vererren I, 31; XII, 198
vergaderen XIII, 149
vergaen I, 86; XVII, 269, 278
vergecken XVI, 2

vergeten IX, 41; X, 26; XIII, 213; XV, 120, 253; XVIII, 144; XIX, 54
vergicht I, 36
vergolsen I, 45
verhitten X, 16; XV, 158
verholen XIII, 66
verkennen VIII, 133
verclaren VII, 157
vercoelen VII, 67
vercopen XVI, 81
vercrigen XIV, 70
verladen XII, 29; XIII, 71
verlangen II, 1, Nota
verlaten III, 161; XVIII, 15
verleiden VII, 126; XIV, 18
verleiden (*leed worden*) I, 24; XV, 79
verlenen XVII, 255
verliesen I, 141, 144, 185; IX, 210, 212; XV, 226; XVI, 55; XVII, 59, 157, 181, 189, 194, 196, 284
vermanen XIII, 111
vermoeden III, 130; XII, 86, 230
vermoyt VIII, 169
vernemen I, 118; III, 172, 208; VII, 110; XII, 170; XIII, 177; XV, 288; XVII, 234, 244; XVIII 42
vernieuwen (vernuwen) XIII, 181
vernoy XVII, 277; XIX, 131
vernoyen I, 56; XIV, 51; XVII, 251
verre III, 31; XV, 11 (varde); XV, 26, 45, 115
verregent III, 193
vers XVIII, 149
versch XVII, 48, 89, 129
verschalken XII, 62
versce(i)den (ww.) XVII, 151; XIX, 132
verscieten VII, 65
verscoven I, 72; VII, 72; IX, 159; XVIII, 126

verseggen IX, 99
versellen XIII, 3
versien VII, 19; VIII, 128; XII, 95; XV, 308
versinnen XII, 207; XVIII, 17
verslaen XIII, 199
versmoren XII, 74
versoeken XIII, 47
verspuwen XIII, 182
verstaen III, 62, 72, 139; VII, 3, 9, 37, 233; VIII, 27, 147; X, 102; XIII, 34, 60; XV, 100, 127; XVI, 70; XVII, 6, 100; XVIII, 25
versterven XVIII, 153
vertellen III, 65, 170; IX, 3; XII, 35, 63; XVIII, 13, 23
vertemperen VIII, 140
verteren VII, 232; XII, 24, 39; XIV, 9, 77
vertien XII, 77
vertrecken XVIII, 4
vervaert V, 26; VI, 5; XI, 22; XIII, 229
vervaren X, 34, 82
vervullen XV, 352
verwandelen VII, 211
verwaren III, 9
verwarmen XVI, 12
verwaten XV, 6, 187, 203; XIX, 127
verweren XIII, 87
verwet II, 46
verwinnen XV, 7
verwoeden XV, 224
vet (bnw.) XII, 48, 93, 148, 173, 175, 187; XV, 105; XVII, 98
vier (*vuur*) I, 32, 74, 139; VI, 25; VII, 126; XV, 104, 290; XVII, 149; XVIII, 85, 135; XIX, 66, 73, 81, 83, 95, 113
vierde I, 51
vijf XVII, 18, 42
vinden I, 196; III, 2, 48, 101; V, 62; VI, 22, 47; VII, 87, 105, 122, 131; VIII, 11, 29, 86, 91, 96; IX, 19, 29, 75, 122, 164; X, 91; XI, 3; XII, 26; XIII, 129, 219; XIV, 52, 58; XV, 52, 228, 237, 239, 283; XVII, 88, 106; XIX, 105
vinger VI, 43; VII, 88; XV, 242, 310
vingerlijn VII, 84, 174; XV, 241, 309
visch XVII, 48, 89, 92, 129, 131, 175
visieren XIII, 184
visschen XVII, 133
visscher XVII, 1, 9, 37, 84, 112, 121, 128, 130, 147, 171, 203, 224, 234
vite X, 103; XII, 155
vlaen (gevlegen) XV, 280
vlecht II, opschr., 9, 19, 30, 40, 50, 60
vleesch XVI, 36
vliegen XV, 92; XVIII, 122
vlien VII, 71; IX, 179, 218; XVIII, 67, 76

vlijt XII, 138, 179
vloek I, 137
vloecken I, 79; XIII, 182
vloer X, 57, 100
vlucht I, 87, 144
vlugge VII, 215
voeden XVII, 43
voeder I, 57, 66; XIX, 39
voegen XV, 254
voelen XIII, 177; XVIII, 128
voer XV, 247
voet VII, 129, 208; IX, 70, 90; XVI, 68; XVII, 189, 205, 211
voetcoude I, 138
vogel XV, 136
voghet XV, 332
vol (vul) I, 43, 119; V, 37; X, 92; XI, 28; XV, 18; XVI, 60; XIX, 6, 130
volbrengen (-bringen) XV, 45, 201, 354
voldoen VI, 31
volenden XIII, 198
volgen VIII, 47; XV, 85, 183
volc X, 90; XIII, 72, 101
vollen XIII, 63
volwerken XIV, 48
voordachticheit V, 1
voorghestel XIII, 125
voormaels XVIII, 9, 70
voort III, 60; V, 71; VI, 55; VIII, 162; XII, 30, 51, 85; XIII, 42; XVII, 244; XVIII, 82
voortane I, 170
voortbrengen XIII, 31, 135
voortdragen XV, 119

voortcomen VII, 23
voortsteken VII, 132
voorvoets VII, 206
voorwaer XVIII, 100
vorder IX, 202
vore ende na XVIII, 26
voren I, 180; XIII, 142, 151; XIX, 40
vorengaen XV, 99
vorsten (ww.) XV, 341
voude (*vouw*) XVI, 52
vragen III, 152, 173, 181; VI, 41; IX, 59; XII, 107; XVII, 141
vray XVII, 3
vrede XIII, 234
vrec (bnw.) XV, 349; 357
vremt XI, 6
vrese VII, 67; XIII, 3
vreselijc VI, 28
vri XIII, 118; XV, 25
vrien XV, 17; XVI, 62
vriendelijc (-like) II, 20, 49; III, 210; XVII, 263
vrient III, 40; VII, 201; XI, 24; XII, 54, 132
vrienthout I, 163
vrientscap III, 18, 126, 162; XIV, 20; XVIII, 27
vro XII, 171
vroe(ch) XII, 136; XIII, 6; XVII, 86
vroechde XII, 196
vroeden I, 170
vroet III, 204; XII, 206; XIII, 48, 218; XV, 20, 300; XVII, 35
vroetscap VII, 3; IX, 100
vrolijc XI, 3
vromelijc VI, 30
vroom (vrome) VIII, 131; XII, 46, 224
vrouw I, 106, 121; III, opschr., 2, 27; V, 26 (vrouken), 41, 53; VII, 29, 44, 97, 110, 134, 144, 194, 205, 223; VIII, 104, 108, 118; IX, 49, 80; X, 9, 15, 27, 46, 59, 93, 95; XIII, 6, 24, 116, 138, 234; XIV, 8, 12, 33, 43, 59, 69, 78; XV, 2, 47, 51, 53, 59, 71, 83, 90, 98, 102, 116, 130, 158, 166, 190, 224, 232, 244, 287, 296, 300, 305, 315, 318, 327, 330; XVI, 62, 66, 68, 69, 76, 77, 118, 140, 142, 145, 159, 164, 169, 198, 201, 225, 235, 242, 279; XIX, 2, 4, 11, 19, 34, 36, 44, 48, 72, 76, 83, 88, 109
vrouwengunst XIII, 212
vuul XVIII, 175
vuust VII, 180, 187

wacharme IX, 209; XIX, 65, 126
wachten VIII, 100; IX, 58; XIII, 170; XVII, 178; XVIII, 48, 50
waechscale I, 41
waeien IX, 216

waen (sonder -) XVIII, 123
waen (bw.) XV, 313
waer (bw.) II, 13; IV, 3; V, 2; IX, 86, 124
waer (*verus*) V, 6; IX, 78; XII, 214; XV, 192; XVIII, 91, 280
waer (znw.) XII, 115
waerdicheit XVII, 23
waerheit III, 170; IX, 186; XII, 170; XIII, 78; XV, 322; XVIII, 156
waerlike III, 182
waermede (-met) VIII, 26, 78; XVI, 43; XVII, 192
waeromme X, 26; XVII, 39
waert (bnw.) VII, 86; IX, 100; X, 95
waert (bw.) VII, 66, 123; VIII, 127; IX, 141; XV, 303; XIX, 21, 52, 73
waert (znw.), zie weert
wagen (znw.) XVII, 220
waken I, 5; XV, 204
Walsch XVI, 71
wandelen III, 35, 42
wandelinge III, 105
wanderen XIII, 37
wanen (ww.) III, 184; VII, 83, 112, 150, 161; IX, 50, 144, 151, 160; X, 87; XII, 106, 157, 186; XIII, 79, 112, 196; XIV, 4, 74; XV, 237, 262, 294, 319; XVI, 2, 70; XVII, 165; XVIII, 11, 96, 113, 119, 124, 174; XIX, 96
wanen (bw.) VII, 168; VIII, 36
wanhope XIII, 87
wanneer VII, 120
wannen VII, 143; IX, 22
want (vw.) I, 66, 92; III, 28; V,

39; VII, 53; XII, 45; XIII, 378
want (*muur*) VII, 50; IX, 168; XIV, 10; XIX, 21
wapen VII, 188, 190
warande XVII, 176
ward (*woord*) I, 95, 161, 179
warm I, 175; VII, 131; XV, 306
warmen VII, 53
water III, 193; XII, 74; XIII, 131; XVIII, 85, 150, 158
wech (bw.) VIII, 145; IX, 77, 102
wech (znw.) XV, 264; XVI, 22
wechgaen VII, 220; VIII, 138
wechriden XI, 19
wechroeyen XVII, 94
wechtken II, 10, 20, 29, 39, 49, 59
wedden XV, 170; XVI, 30
weder (bw.) I, 10, 12; III, 27, 70, 146; VI, 30, 55; VII, 109, 115, 182; IX, 105, 134, 157, 184, 188; XII, 6, 101, 190, 217, 222; XIII, 114, 129; XIV, 49; XV, 28, 214, 251, 260, 281; XVI, 43; XVII, 95, 233, 265, 272; XVIII, 132, 145
wederdeel XII, 130
wederkeren VII, 156; IX, 190; XV, 87, 155, 262
wedercomen XIII, 178
wederpaertie V, 38
wederstaen XIII, 17
wederstoot XIII, 202
wedertien XVI, 22
weduwe XV, 47
wee (-doen, sijn) VIII, 157; XVI, 90; XVIII, 170
weech (*wand*) III, 192, 195
week (bnw.) VII, 217
weerdinne VII, 63
weert (*waard*, znw.) VII, 39, 62, 171, 184; IX, 43; XIV, 11, 13, 61, 67
wegen VII, 91; IX, 113
wei VII, 61
wey (bw., *weg*) IX, 101
weide XVI, 28
weynich XIII, 130
weke I, 12; III, 53, 78
wel (wale) I, 50, 54, 63, 76; III, 62, 198; IV, 12; V, 20; VII, 47, 139, 187, 189, 202; VIII, 4, 103; IX, 6, 20, 23, 58, 118, 129, 132, 186; X, 25, 45; XI, 6, 28; XII, 15, 109, 124, 126, 131, 157, 185, 211, 215, 231; XIII, 9, 66, 144, 204; XIV, 51; XV, 55, 56, 59, 161, 247; XVII, 43, 278, 290; XVIII, 11, 34, 54, 73, 106, 113, 124, 136, 186, 191; XIX, 13, 36, 134
welgeboren XIII, 46; XVII, 283
wenen I, 172
wilen (bw.) IX, 4; XIX, 10
wille I, 101, 151; III, 91; V, 46, 52; VII, 81, 152, 176; XII, 222; XIII, 20; XVIII, 97

willecome III, 147; VIII, 132; XVI, 33, 78
Willem Hoeft XVIII, 38, 58, 61, 62, 75, 89, 154, 165, 167, 168
willen I, 40; III, 25, 54, 115, 119, 121, 162, 173, 214; V, 61; VI, 1, 26; VII, 203; VIII, 14, 38, 123, 158; IX, 10, 12, 17, 173; X, 3, 44; XII, 46, 50, 59, 63, 107, 110, 143, 182, 198, 212, 226; XIII, 7, 22, 48, 50; XV, 20, 80, 101, 266; 345; XVI, 11, 20, 36, 62; XVII, 35, 82, 107, 120, 132, 173, 186, 209, 228, 233, 256; XVIII, 15, 28, 30; XIX, 9, 76
wimpelen IX, 139
winden III, 83; XV, 218; XVI, 37
winkel XVIII, 173
winnen I, 77, 187; VII, 172; VIII, 26, 67, 72, 81, 98; IX, 17; XII, 80, 158, 208; XVII, 40, 58
wiselike III, 20
wisen XIII, 194
wisselen V, 68
wit II, 24, 25; XV, 60
witen XVI, 88
woest IX, 166
wolf XIV, 72
wonden XV, 64
wonder I, 108, 160; VI, 6; X, 41; XII, 55; XIII, 44
wonderen XV, 348
wonderlijc (-like) I, 31, 161, 179
wonen III, 32; XVIII, 17; XIX, 10
woort I, 188; III, 59; X, 1; XII, 52; XIII, 111; XVII, 3; XVIII, 81; 153. Zie ook ward.
worgen XIX, 99
wrake XIII, 96, 99

wreken I, 73; XVIII 186
wrecken (*wekken*) XII, 114
wriemelen XI, 16
wriven IX, 46, 63
wrochten I, 124
wenken III, 171; XV, 133
wensch XV, 10
were I, 152
werelt VI, 46; XII, 2; XIII, 38; XV, 351; XVI, 80; XVII, 15, 74; XVIII, 84, 87
weren VI, 30; VII, 214; XVII, 75, 260
werf I, 76; III, 160
werc VI, 26; VIII, 103, 151, 158; IX, 215; XII, 15
werken I, 109, 125; III, 114, 176; VII, 79; VIII, 94, 115; XIII, 20
wercman VIII, 102
werpen III, 81; IV, 10; VII, 210; XV, 10; XVII, 91, 205; XIX, 38
werwaert II, 53; XVIII, 66
wesen (ww.) I, 58; II, 33; XIII, 162
wet X, 28, 69; XVII, 63
weten I, 17, 63, 73, 80, 128; III, 21, 58, 69, 158, 184; IV, 2, 15; V, 20; VII, 26, 94, 164; VIII, 4, 38; IX, 42, 129, 186; X, 3, 35, 45, 99; XI, 11; XII, 48, 109, 124, 131, 159, 211, 231; XIII, 78, 93, 97, 106, 174; XV, 231, 233, 243, 268, 308, 331, 337; XVI, 43; XVII, 81, 85, 144, 145, 172; XVIII, 59, 62, 176,; XIX, 31, 68
wiege VII, 28, 57, 105, 118, 122, 130
wiekwake XVIII, 78
wijf I, 13, 25, 30, 128, 175, 182, 193, 200; III, 11; V, 7, 9, 11, 18, 23, 30, 35, 42, 58, 70; VII, 20, 56, 133, 231; VIII, 42, 57, 84, 163; IX, 25, 33, 59, 82, 87, 92, 97, 114, 151; X, opschr., 6, 72, 88, 92, 97; XIII, 165, XIV, 1, 15, 41, 47, 64, 74; XVII, 2, 9, 17, 25, 72, 85, 97, 105, 112, 128, 161, 286, 290
wijn VIII, 9, 33; XV, 120, 172; XVI, 42; XVII, 49
wijnbrouw II, 43
wijngaert (wigaert) VI, 2; XI, 4
wijs III, opschr., 2, 140; XIII, 70; XVII, 2
wijsheit VII, 7; XIII, 10; XIV, 21
wijt XII, 2; XIII, 62, 169
wildelijc XII, 38
wile I, 140; VII, 45; X, 86; XVII, 209; XVIII, 8